הלכות תמידין ומוספין

יש בכללן תשע עשרה מצוות שמונה עשרה מצוות עשה ואחת מצות לא תעשה

וזה הוא פרטן

א) להקריב שני כבשים בכל יום עולות ב) להדליק אש על המזבח בכל יום ג) שלא לכבותה

ד) להרים את הדשן בכל יום ה) להקטיר קטורת בכל יום ו) להדליק נרות בכל יום

ז) שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום והיא הנקראת חביתין ח) להוסיף שני כבשים עולות בשבת

ט) לעשות לחם הפנים י) מוסף ראשי חדשים יא) מוסף הפסח יב) להקריב עומר התנופה

יג) מוסף עצרת יד) להביא שתי הלחם עם הקרבנות הבאות בגלל הלחם ביום עצרת

טו) מוסף ראש השנה טז) מוסף יום צום יז) מוסף החג יח) מוסף שמיני עצרת

יט) לספור כל איש ואיש שבעה שבועות מיום הקרבת העומר

וביאור מצוות אלו בפרקים אלו

פרק ראשון

רדב"ז כסף משנה

א מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום והם הנקראים תמידין אחד בבקר ואחד בין הערבים שני שנים ליום עולה תמיד וגו' ב ואימתי זמן שחיטתן. של בקר שוחטין אותו קודם שתעלה החמה משיאיר פני כל המזרח. ופעם אחת דחקה שעה את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום:

פרק ראשון מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום וכו'. מפורש בתורה:

ב ואימתי זמן שחיטתן של בקר שוחטין קודם שתעלה החמה משיאיר פני כל מזרח. משנה פרק שלישי דתמיד (ג.) ופ"ג דיומא (כמ.): ומה שכתב פעם אחת דחקה השעה בפרק שני דעדיות (מ"ה) ולמדרינן

ע"א ב ואימתי זמן שחיטתן וכו'. וז"ש פרשי דבזמן שהבנין בנוחה מאחרין אותו אבל בזמן שאין בנוחה בעינן בבקר ושמעינן דאפילו בזמן שיש נוחה אין מקריבין תמיד של שחר (אפילו) אחר ארבע שעות דלא בוקר הוא:

לחם משנה

פרק א ב ופעם אחת דחקה השעה את הציבור בבית שני וכו'. בעדיות פ"ו (מ"ה) ר' יהודה בן בבא העיד כו' ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. ומבאן אמ' ברש תפלת השחר (מ.) דהלכה כר' יהודה דאמר תמיד עד ארבע שעות ותו לא. ומפני כן כתב הר"מ ז"ל בפירושיו דהאי עדות מפי השמועה העיד ולא מפי מעשה שאם רצה תמיד שקרב בארבע שעות אמי מהדותיה דילמא כי אתאהי נמי עד חמש או עד שש [הם] הכי מקרבי ליה ע"כ, כלומר והיכי דייקא עד ארבע שעות קרב ולא יותר. אבל רבינו ז"ל בפירוש המשנה פירש שזה היה מעשה והביא הירושלמי (ברכות רפ"ד). וגרלה לתרץ לקושית הר"מ ז"ל שהעדות היה שאמרו באותו העת עד ארבע שעות היו יכולים להקריבו אפי' שהיו מגומגמים אם יכולים להקריב בארבע שעות ואמרו עד אותו זמן יכולים להקריבו:

משנה למלך

ע"א א מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום והם הנקראים תמידין. דע שיש מחלוקת אם קרבו תמידין קודם הקמת המשכן או לא וקרא דויעלו עולות (פ"ט משפטים) איכא מ"ד עולת תמיד הואי ואיכא מ"ד עולת ראיה הואי כדאיתא בפ"ק דחגיגה דף ו'. ואמרינן נמי התם (ו:) ר"ע אומר קרבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו ע"ז הם הקריבו אותה ע"כ ופרש"י שלא הקריבו ישראל לפי שניזופין היו אלא שבטו של לוי הקריבוהו משלהם. ועיין בפרק ואלו מגלחין דף ט"ו דאמרינן מנודה מהו שישלח קרבנותיו ת"ש כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר מנדין היו ושלחו קרבנותיהם וצ"ע. (א"ה עיין במה שכתב הרב המחבר בהל' שביתת יום טוב):

מחר"י קורקוס

ע"א א מצות עשה להקריב שני כבשים וכו'. פסוק מלא בפרשת פינחס צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד:

ב ואימתי וכו'. יומא פרק הממונה (כמ.) ותמיד (פ"ק) [פ"ג]. וכתב רש"י דאין שוחטין קרבן בלילה דכתיב ביום זבחכם. ושוחטין אותו בתחלת זמנו דזריזין מקדימין למצות (יומא כמ:). ופ"ו דעדיות (מ"ה) אמרו שהעיד ר' יהודה בן בבא שקרב עד ארבע שעות, וכתב שם רבנו שבירושלמי (ברכות רפ"ד) נתבאר שבימי יון היו משלשלין להם בכל יום שתי קופות של זהב ומעלין שני טלאים פעם אחת שלשלו שתי קופות והעלו שני גדיים האיר ה' את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת (הגזית) [הטלאים] ועל אותה העיד ר' יהודה בן בבא עכ"ל. אמנם הראב"ד כתב מפי שמועה הוא שהעיד דאי ממעשה דלמא גם בהמישית ובששית היו מקריבין אותו אם היה משתהה:

מקורות וציונים

פרטי המצוות

א. סה"מ ע' נט. סמ"ג ע' קנ. חינוך מ' תפ. הרמב"ן בסוף הספרים לתנוים לא תעשה מנה כ' תמידין לשמי מצוות [בהוספות לס"ע סוף יש פוסיף מצות עליה הכלם] ברעיא מהימנא בסר קנ. מ' כ"ב להקריב שני תמידין בהלכתן. רפ"ה.

ב. סה"מ ע' כב. סמ"ג ע' קנא. חינוך מ' קנב. רפ"ב.

ג. סה"מ ל"ת פא. סמ"ג ל"ת שלו. חינוך מ' קנג. פ"ב ה"ו.

ד. סה"מ ע' ל. סמ"ג ע' קנב. חינוך מ' קנא. פ"ב ה"י.

ה. ספר המצות ע' כח, ובשרש י' כ' שמן למנות עש"ה הקטורת [וע' הל' בלה"מ רפ"ה ומש"ב שם] בסמ"ג ע' קמו כ' מ"ע לעשות הקטורת כמנין הממנים להקטיר ובסוף ע' קנב כ' ומעשה הקטורת והקטרתו מ"ע אחת היא. חינוך מ' קנ. הרמב"ן בהוספות (מל"מ שם [וכו' במל"מ בלה"מ פ"ב ה"מ] מונה קטורת בקר וערב לב' מצוות, וברעיא מהימנא שם מ' כ' להקטיר קטרת פעמים, [מ"מ מפתח רש פ"ג]. פ"ב ה"ט.

ו. סה"מ ע' כה. סמ"ג ע' קנג. חינוך מ' לח. פ"ג ה"י.

ז. סה"מ ע' מ. סמ"ג ע' קנד. חינוך מ' קנו. פ"ג ה"יח.

ח. סה"מ ע' מא. סמ"ג ע' קנה. חינוך מ' מב. פ"ד ה"מ.

ט. מסה"מ ע' כ כתב שהוא להביא לחם ה' כי הביאה מנה לחמה והיאכלו הכהנים לחם המנין הקנר שבהם הספר כי להקדיר לחם ולחמה והביא עליו הרמב"ד שלא מנה הקטרת הסיכין ומביאם הלחם. סמ"ג ע' קנה. חינוך מ' נו. פ"ב ה"ט.

י-יח. סה"מ ע' מב-מה נ-נא. סמ"ג ע' קנז-קנט רפ"רנו. חינוך מ' סג רלא שב מד שז שיב שיד שכ שכב. פ"ז ה"ט וה"ג פ"מ ה"ט פ"ט ה"ט פ"י ה"ט וה"ג וה"ט.

יט. סה"מ ע' קסט. סמ"ג ע' ר. חינוך מ' שז. פ"ז הכ"ג.

היש"ב. סמ"ג ע' קז. שני פנחס כח ג.

מל"מ (בהוסו), בה' שביתת יו"ט ל"מ שם הביאך לכתן ופ' הל' ביאת מקדש פ"ב ה"ט:

ה"ב. משיאיר פני כל המזרח דהלכה כמת"ס בן שמואל (פיה"מ יומא רפ"ג ומתיד פ"ג מ"ב). פפ"ט מהל' עיבה"כ ה"ח ופ"ג מהל' תפלה ה"ז ובשו"ע סו"מ רס"י סט. ופעם אחת דחקה כו' סמ"ג שם כ' ומוכך זמנו עד ארבע שעות ביום. בבית שני בריה"ר פ"ב [סוכ' כר' יונה ברכות רפ"ד] ורש"י [הו' בתוס' מנחות סד: ד"ה ועל] משני לא ס בשם ספיקתא כ' שהיה בשעה שלמה שם בא פרעה:

שנויי נוסחאות

הלכה ג. ויזכר לכל כ"ס גכמה"י. נדפוסים ויראה.

מקורות וציונים

ה"ג. ויזכר לכל שהאריך עפו"י ע פסחים ר"פ ס"ב, עד סוף היום עלמ"מ כל' תפלה פ"ג ה"ב וס' המפקה כלן. בכל יום גם בשבת (עלמ"מ ה"ב). וקרב בתשע ומחצה כל' תפלה שם. ולא שוחטין קרבן אחר תמיד של בין הערבים כל' קדוש המקדש פ"ג ה"ב:

ה"ד. אין שוחטין את הפסח כו' כל' ק"פ פ"ם ה"ד. עמל"מ כל' כלה"מ פ"ו ה"ם [פס"ם]. וכן מחוסרי כפורים כל' ק"פ פ"ו ה"ד:

ה"ה. פמ"ג ע' קנ. חל ע"פ כו' כל' תפלה פ"ג ה"ב:

ג תמיד של בין הערבים וכו'. [פמ"ש בריק"ו, והרדב"ז כתב] ומסקינן התם (פסחים נח.) אמר רבא מנותו של תמיד מבי יגמו עלני ערב מ"מ דאמר קרא בין הערבים מעבדנא דמתחיל שמשא למערב. ופירוש בין הערבים לדעת רבא בין תחלת הערב ובין סוף הערב. וזהו שבתב רבינו משש שעות ומחצה עד סוף היום: ולא היה שוחטין אותו וכו'. גרסינן התם הילכך בשאר ימות השנה דמיכא נדרים ונדבות דתמצא אמר עליה ואמר מר עליה השלם כל הקרבנות כלם מאחרינן ליה תרתי שעי ועבדינן ליה בשמונה ומחצה בערבי פסחים דמיכא פסח מאחרינן קדמי ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה חל להיות ערב פסח בשבת שבת דמיכא נמי צלייתא דלא דחיא שבת מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה ובשבת דעלמא היו שוחטין בשש ומחצה [בשמונה] ומחצה כמו החול ואמרינ דזריזין מקדימין למצות והיה דאי לשחוט בשש ומחצה, משום שהיה נדרים ונדבות של חול היו עושין אותו כמו בחול אבל בשאר ערב פסח בערב שבת ליכא משום שהיה נדרים ונדבות מין דלא הוי תדיר ותו דמיכא נמי צלייתא ומי אפשר בלאו הכי דמיכא מוקמה אדיניה: ולמה מאחרין אותו וכו'. ומני שוחל למה אין מאחרין אותו מפני דדילמא מיכא נדרים ונדבות מוקמ"ל שלא רצו לעשות כל כך בשמונה ומחצה ותו כדי לקיים במקום זריזין מקדימין למצות. ואם תשאל למה לא יהיה זמנו מתחלת שבע, ברש"י אמר להם המחוסרים (יומא כח.): ובשחיטה מבי משחרי כוחלי, פירוש מתחלת שבע, השמש ברקע כל אדם ואין ויכר נגיית השמש למערב עד חצי שעה:

ג תמיד של בין הערבים שוחטין אותו משיאריך הצל ויוכר לכל שהאריך. והוא משש שעות ומחצה ומעלה עד סוף היום. ולא היו שוחטין אותו בכל יום אלא בשמונה שעות ומחצה וקרב בתשע ומחצה: ולמה מאחרין אותו שתי שעות אחר תחילת זמן שחיטתו מפני הקרבנות של יחידים או של צבור. לפי שאסור להקריב קרבן כלל קודם תמיד של שחר ולא שוחטין קרבן אחר תמיד של בין הערבים חוץ מקרבן פסח לבדו שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות: ד אין שוחטין את הפסח אלא אחר תמיד של בין הערבים. וכן מחוסרי כפורים מקריבין כפרתן אחר תמיד של בין הערבים ביום ארבעה עשר כדי שיהיו טהורין לאכול פסחיהן לערב: ה ערב פסחים בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. כדי שיהיה להם פנאי לשחוט פסחיהן. ואם חל ערב פסחים להיות ערב שבת היו שוחטין אותו בשש ומחצה בתחילת זמנו וקרב בשבע ומחצה. כדי שיהיה להם ריוח לצלות קודם שיכנס השבת:

בפרק תפלת השחר (כח.) דהכי אלכתא. ומה שכתב רבינו שהיה זה בבית שני רבינו כתב שם כן בשם הירושלמי [ברכות פ"ד ה"ם]:

ג-ה תמיד של בין הערבים שוחטין אותו משיאריך הצל וכו' עד קודם שיכנס השבת. גר"פ תמיד נשחט (נח. נט.):

לפי שאסור להקריב קרבן וכו'. היינו כך דרבא (פסחים נח:) העולה עולה רשמונה: ולא שוחטין קרבן אחר וכו'. היינו כך דאמרינן (שם.) וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים ואמר מר עליה השלם כל הקרבנות כלם, על עולת הבקר השלים כל הקרבנות וגם על עולת בין הערבים: ד אין שוחטין את הפסח וכו'. בשמונה שם והפסח אחריו, ותניא (נח: נט.) תמיד קודם לפסח פסח קודם לקטורת קטורת קודם לנרות יאמר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים. פירוש כי הפסח נאמר בו (ספר שם) מזבח את הפסח בערב וכתיב (שם יב) ושחטו אותו וגו' בין הערבים אבל בתמיד לא נאמר בן אלא את הכבש השני תעשה בין הערבים (שמות כט): וכן מחוסר כפורים וכו'. שם פלוגתא דתנאי בברייתא ופסק כת"ק דאמר מחוסר כפורים בערב הפסח ולא כר' ישמעאל בנו של ר' יוסנן בן ברוקא דאמר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שעובד ואוכל קדשים בערב. ואם תשאל מ"ש דת"ק דהא אכילת קדשים מצות עשה ואכילת פסח מצות עשה, לא קשיא דמצות עשה דפסח חמירא טובא דאיתא בה כרת אבל אדרבה לר' ישמעאל קשיא מאי אולמיה דעשה דאכילת קדשים מעשה דהשלמה: ה ערבי פסחים וכו'. היינו מתניתין דריש פרק תמיד נשחט ואוקמתיה דרבא כדכתיבנא לעיל (כ"ג):

לחם משנה

ג לפי שאסור להקריב קרבן כו'. קשה דמה מעם הוא שאסור להקריב קודם תמיד של שחר לגיאחר שתי שעות. בגלמא מה שכתב שמין יכולין להקריב אחר תמיד של בין הערבים הוא מעם נכון אבל היו יכולים להקריב נדרים ונדבות ולכך הוצרכו לאחר אבל אבל אבל יוכל להקריב קודם תמיד של שחר מה מעם לאיחור תמיד של בין הערבים הרי יכול להקריב אחר תמיד של שחר מה שהוא רוצה. ועוד קשה מ"ש חוץ מקרבן פסח לבדו שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות דמשמע כוונתו דכן בפסח אינו קרב אבל אחר תנאים דכתיב ביה בין הערבים כדכתב בריש הלכות קרבן פסח אם כן אם כן הוא יכולים לשחוט אחר תמיד של בין הערבים היו נריכים ישראל לשחוט פסחיהן בשתי שעות דמשמע דאם כן בפסח אינו קרב אבל אחר תנאים דכתיב בין הערבים עד שיקרב תמיד של בין הערבים וזה אי אפשר ולכך אמר שיכולים לשחוט הפסח אחר תמיד של בין הערבים, ולזה קשה דנגריעתא לא אמרו בפ' תמיד נשחט (נח.) מעם זה אבל מפני שהאי לאחר פסח מפני שנאמר בפסח בערב ובין הערבים משמ"כ בתמיד אבל אבל אבל (אבל) [בו] בערב ומעמם זה קודמין קטורת ונרות לפסח וכדפסק רבינו ז"ל בריש הלכות קרבן פסח (פ"ד). ומע"ג דבדיעבד אם הקרינו קודם תמיד של (שחר) [בין הערבים] כשר וכדפסק רבינו שם, מ"מ בכר כתב רש"י ז"ל שם (פס. בתמי') דהך מעם דיאחור פסח (מפי') [מפני שנאמר] בו בערב ובין הערבים לא אבי אבל להכיאו לכתחילה אחר תמיד. ומ"מ

משנה למלך

ג לפי שאסור להקריב קרבן כלל קודם תמיד של שחר ע"כ. והנה בפרק התכלת עלה מ"ט תניא מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר ת"ל וערך עליה העולה ואמר רבא העולה עולה ראשונה ע"כ. והנה התוס' ד"ל במקומות רבים הוקשה להם דבריש פרק כל התדיר (פס.) אמרינן תמידין קודמין למוספים שנאמר מלבד עולת הבוקר וא"כ תרי קראי למה לי ונאמרו בזה תירוצים רבים והנני מבארם אחד לאחד. והנה בפרק התכלת כתבו דאיצטריך קרא דהעולה למנחת חביתין דאע"ג שהיא תדירה כמו עולת תמיד העולה קודמת לפי שהיא מיני דמים ומהכא נפקא לן הא דאיתא בפרק כל התדיר (שם) העופות קודמין למנחות שהללו מיני דמים מדכתב רחמנא העולה וע"כ איצטריך למעט תדיר כמו העולה דהיינו חביתין דאם אינו תדיר תיפוק לי מקרא דמלבד עולת הבקר אלא ודאי דקרא אתא אפילו לתדיר דהיינו חביתין וטעמא הוי משום דמיני דמים קודמין, ובר"פ כל התדיר כתבו תירוץ זה בשם ה"ר חיים, וחביא[ו] ראיה לזה מהא דאמרינן בספ"ק דתמיד למימרא דחביתין הוו קדמי והתניא ועדך עליה העולה. וכתבו עוד דהא דאמרינן בפרק אמר להם המומנה (יומא) עלה ל"ג ואיברים למנחה דתניא וערך עליה כו' מיירי במנחת חביתין דאי במנחת נסכים תיפוק ליה מדכתיב עולה ומנחה דמהאי קרא ילפינן בפרק אמר להם המומנה (שם.) דמנחה קודמת לחביתין. ומיהו אני תמיה על זה משום דהתם קיימי עלה דמימרא דאביי דהוה מסדר סדר המערכה וקאמר איברים למנחה ומנחה לחביתין משמע דמנחה דקאמר היינו מנחת הסלת שהיתה באה עם התמיד וכן פרש"י במימרא דאביי, ולפי פירוש התוס' הכי קאמר איברים למנחת חביתין ולמנחת הסלת לא איצטריך קרא דה"ל מדכתיב עולה ומנחה ומנחת הסלת לחביתין מדכתיב עולה ומנחה ש"מ סמוך לעולה מנחתה. ולפי תירוץ זה הקשו דהא בפרק התכלת עלה דתמידין קודמין למוספין הביאו קרא דהעולה וכן בס"פ הגוזל קמא הביאו קרא דהעולה לתמידין קודמין למוספין. עוד כתבו ותירוץ אחר בר"פ תמיד נשחט (נח:) דתרי קראי צריכי חד למוספין חד לנדרים

מחר"י קורקוס

ג תמיד וכו'. פרק תמיד נשחט (נח.) משנה תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה בערב הפסח נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת חל ערב פסחים להיות בע"ש נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה. ובגמרא אמר רבא מצותיה דתמיד מכי ינטו צללי ערב מ"ט דאמר קרא בין הערבים מעדנא ד[מתחיל] שמשא למערב הילכך בשאר ימות השנה דאיכא נדרים ונדבות ואמר מר והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות מאחרינן ליה תרתי שעי וקרב בשמונה ומחצה בערבי פסחים דאיכא פסח אחריו מקדמינן ליה שעה וקרב בשבע ומחצה חל להיות ערב פסחים בערב שבת דאיכא נמי צלייתא דלא דחיא שבת מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה ע"כ. ופרק התכלת (מפ.) גם פ"ק דתמיד (כח:)

ד אין שוחטין וכו' וכן וכו'. גם פרק תמיד נשחט (נח: נט.) בברייתא ת"ר תמיד קודם לפסח ומפר' טעמא מפני שהפסח נאמר בו בערב ונאמר בו בין הערבים אבל בתמיד לא נאמר בו בערב אלא בין הערבים. עוד שם אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח ומחוסר כפורים בערב פסח שטובל שנית ואוכל קדשי לערב. ור' ישמעאל אמר אף מחוסר כפורים בכל ימות השנה ע"כ. ויחזר דהלכה כת"ק. וכל השאר נתבאר שם וכבר הזכר:

שנויי נוסחאות

ה"א. בזמנה שתיקנו לה כ"ה בכמ"ג וכמ' הכמים ובגמ"ם ובגלה לדרך ובכתה"י וכדפו"ם. בשאר דפוסים כמו שתקנו לנו.

מקורות וציונים

ה"א. סמ"ג עב' יט. שו"ע סי' פט ס"ב. עם הגץ החמה ס"ל ק"ש הלי' יא ובכמ"ם וש"ש בדעק"ל. פי' לקמן ה"ז. וזמנה כו' רביעית עי' ס"ל תו"מ ה"ב ובגמ"ם [ועי' לשון כ"ם דד' שעות הוי משעת שתיטמו עד זמן הקרבנו, עש"ב]. שליש היום כ"כ בפיה"מ. ועי' תוס' הרא"ש ג: ד"ה כיון. ואם עבר כו' רשב"ן (עמ' קנג) הביא ד' רבנו בשם רא"מי מי שתיכ ומלק עליו [ועש"ב מ"ש לדעת הגאון ז"ל], ודעת רי"ף הביא (עמ' קנב) דוקא בטעה, אך כ' דלרשב"ם גם בטעה א"י להשלים רק בזמן מנחה ע"ש [דמבו' דפי' ד' רשב"ם בהב"י, עי' ב"ח ובו"ז שפי' בע"ל, ועי' דמש"ל בהגר"א סי' קח סק"ג, וע' רעק"א לק' ה"י]. וד' רס"ג (עמ' לא) כרשב"ם. עד חצות עי' ס' הכמים. יצא י"ח תפלה מ' שייב להתפלל (עמ"ב, ע"ש שסק' על הש"ע), וכ"כ מאירי וס' המאורות. מן התורה לפיל רפ"ל. כך כו' בזמנה כו' עי' ס"ל ה"ה, ושם בה"ל בכמ"מ ומג"ש. ועמש"ש שם בה"ב (בד"ה לפי שהיא) בשם רב הא' מס' הגר, ודוק.

כס"מ (ד"ה תפלה), ע' הגמ"י פ"ל ק"ש אות [ח]. שם (ד"ה וזמנה), וב"ל הטעם כו' בב"י הק' ע"ז דהא רבנו כ' אם עבר וה' לינו נלמד מדין טעה כו'. שם, דלא דק בין כו' בכמ"מ ה"ט. שם, דעד חצות דוקא ומאירי כ' עד זמן מנחה ולא בזמיר, ועי' ב"ח. וע' לק' ה"ט בכמ"מ. לח"מ, משום דלא ניפיש כו' וכמ"ז בחב המאורות, ועי' פי' ר"ל מלוגרים:

ה"ב. סמ"ג שם. שו"ע סי' רלג ס"ב. כבר אמרנו פ"ל ה"ה. מנחה עי' פיה"מ למה נקראת מנחה. שהיה התמיד כו' פ"ל תו"מ ה"ג. שבערה"פ שחל כו' אם ה"ה. מאחר שש ומחצה עי' פר"מ שהוכיח מיומא כח: דבדיעבד יצא מתחילת שבע [ומש"ש מפסחים נ: ע"ש במאירי ומהר"ם מלאוה שב' בהב"י. וע' ס' השולחן (עמ' רם) שיחיד שהתפלל קודם שש ומחצה חוזר ומתפלל], ועי' מחזיק ברכה בקו"ל שב"י מתשו' רי"ף סי' שב ומד' ר"ח בפה"י [סי' שם] דזמן מ"ג מתחילת שבע. אך גי' ר"ח והגאונים אם דכותלי ביהמ"ק מכוונו בוזכא ומפ' ד' הגמ' בע"ל, ע"ש בר"ם ובאו"ה ג' ליומא עמ' 13 ועמ' 95. ועי"ע רש"י פסחים נח. ובהגה"מ, ועי' פסקי רי"ד פסחים וברכות ורשב"ן ופסקי רי"ז ברכות. וכבנו בפ"ל תו"מ ה"ג כתב משימרין הלל וירלה לכל שהתרין והוא משש ומחצה, וכ"כ בפיה"מ פסחים ריש פ"ה. יצא שהגר"א, וד' רי"ף בחשו' ס' שב להרא"ש, וכ"כ במנהיג ובפירושו לתמ' בלה עמ' כב, וכ"ע ד' רס"ג עמ' כו. זמן חיובה עי' פ"ו

פ"ג א תפלת השחר מצותה שיתחיל וכו'. פ"ק דברכות (ט:) אמר אביי לק"ש כותיקין דל"ר יוחנן ותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה תנ"ה ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זירא מאי קראה ירלון עם שמש. ופרש"י מאי קראה דמצוה להתפלל עם הנץ החמה. וכן דעת ה"ר יונה והרי"ף והרא"ש ז"ל: וזמנה עד סוף שעה רביעית וכו'. ראש פ"ד דברכות (מ.) תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד אربע שעות ואפיקנא התם (מ.) הלכה כרבי יהודה. וכתב רבינו שהוא שלישית היום לרמוז אל מה שכתב בפירוש המשנה פ"ק דברכות (ט:), אבל מה שבינו גבי ק"ש גומרה עד שלש שעות, דע כי כל השעות המזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות הם השעות שיש מהם שתים עשרה שעות ביום ושתים עשרה שעות בלילה ומ"ש עד שלש שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת. וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל (רפ"ד) ואע"ג דליתא לרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי ולא נאחר אربע שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה וזמנה לא יהבו ליה. וז"ל הטעם דכיון דקי"ל (מ.) טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ויוצא ידי חובת שחרית כ"ש עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה, אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחלה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת השחרית. ומ"מ יש לדקדק שה"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות וחצי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה. וז"ל דאה"כ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למלתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל. אלא ש[מ]דברי הרשב"א נראי דעד חצות דוקא אמרו וכמו שכתוב בספר בית יוסף לאורח חיים סימן פ"ט:

פרק שלישי

א תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה [א] עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה. שכשם שמצות תפלה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה שתיקנו לה חכמים ונביאים: ב כבר אמרנו שתפלת מנחה כנגד זמן תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה. ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש ומחצה אמרו שהמתפלל מאחר שש ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה:

רבנו מנוח

פ"ג א כתב הרב תפלת השחר מצותה וכו'. אמר המפרש הייטו תפלת י"ח של שחרית: וזמנה עד סוף שעה רביעית וכו'. ומ"ש הרב שהוא שליש היום כדי לבאר לך שהשעה המ' כאן היא מן השעות הזמניות ר"ל שיש י"ב שעות מהם ביום וי"ב בלילה וע"כ כתב שלש היום בין שיהיה היום יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת. וכן תפרש כל השעות המזכרות בענין תפלה או ק"ש. והטעם דגבי תמיד כתיב את הכבש אחד תעשה בבקר ובאמרה הקבלה (ברכות מ.) שעד שלש היום נקרא בקר: ואם עבר או טעה. עבר אפילו בזיד, טעה בשוגג כלו' שטעה ממשבתו משש שלא עבר זמנה עדין ועבר: עד חצות היום יצא ידי חובתו. דאע"ג דבקר ודאי לא אקרי אלא עד שע' רביעית, מ"מ עד חצות הוי בקר לענין לצאת ידי חובת תפלה אבל מתפלה בעונתה לא יצא: כשם שמצות תפלה מן התורה. דשמי מצות יש בתפלה מדאורייתא ומדא דרבנן, התפלה עצמה מן התורה כלומר להתפלל בשם אבל זמנה מדרבנן, ומצא שמי שלא התפלל תפלה בעונתה עובר על דברי חכמים:

ב כבר אמרנו וכו' ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע ומחצה

לחם משנה

פ"ג א תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום וכו'. ברישא פרק תפלת השחר משנה תפלת השחר עד חצות ר"י אומר עד ד' שעות ואיפסיק הלכתא בגמרא (מ.) כר' יהודה [הואיל] ותנן בברייתא כותיה. והקשו בגמרא (מ.) על מתניתין וכמיהי מצותה עם הנץ החמה וכו' ותרצו כי תניא ההיא לותיקין וכו' והקשו עד חצות ותו לא והאמר רב מרי [בריה דרב הונא] בריה דרבי ירמיה [וכו'] טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל מנחה שתים ותירצו כולי עלמא מצלי ואזיל עד חצות שכר תפלה בזמנה יהבו ליה מכאן ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה ע"כ. למדנו מזאת הסוגיא דלר' יהודה מד' שעות ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה דמד' שעות ואילך לר' יהודה כמחצות ואילך לת"ק. וא"כ יש תימה על רבינו ז"ל שכתב שעד חצות נגד שכר תפלה יהבו ליה. וכבר תמה עליו הרב בית יוסף (רפ"י פט) והעלה בתירוץ האחרון אשר סמך עליו דנפקא ליה לרבינו ז"ל הא משום דלא ניפיש בתחלוקת ר' יהודה ורבנן כל כך דלרבי יהודה עד חצות אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה ולרבנן שכר תפלה בזמנה יהבו ליה לכך אמר רבינו ז"ל דשכר תפלה מיהא יהבו ליה עד חצות, אבל מדין טעה ולא התפלל וכו' אין לנמוד כלל דהתם אע"ג דשכר תפלה יהבו ליה התם שאני דשעת תפלה הוא. וקשה לי עליו דכיון דטעמא דרבנן דקאמר עד ו' שעות לא נפקא להו אלא מפני שאמיד של שחר קרב עד ו' שעות (מ:) א"כ אין דקיימא לן (מ.) דתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ד' שעות מנין לו לחת זמן עד חצות לרבי יהודה כלל. עוד קשה בין למה שמפרש הוא ז"ל וכן הרשב"א ז"ל דשאני שעת תפלה אבל שלא בשעת תפלה אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה וכשאמרו בגמרא מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ר"ל בשעת תפלה, א"כ למה אילו מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ליתני תלמודא דמאי דקאמר מתני' עד מתפלל מנחה שאם איחר ידי חובת שחרית כ"ש עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה, אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחלה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת השחרית. ומ"מ יש לדקדק שה"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות וחצי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה. וז"ל דאה"כ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למלתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל. אלא ש[מ]דברי הרשב"א נראי דעד חצות דוקא אמרו וכמו שכתוב בספר בית יוסף לאורח חיים סימן פ"ט:

ב כבר אמרנו וכו'. בריש פרק תפלת השחר (מ:) מי זו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ומי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה. ומפרש רבינו דהייטו טעמא כדתנן פ"ה דפסחים (נח.) תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה בערב פסח נשחט בתשע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה אל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבעה ומחצה והפסח אחריו:

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב כהנא הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בברייתא כוותיה (מ.). ועד ועד בכלל קאמר כדמוכח התם:

מגדל עוז

פ"ג א–ד. תפלת השחר כו' עד שעה ורביע. הכל פרק תפלת השחר:

הגר"א

ה"א. חזמנה כו'. כ"ז ל' ל"ר כהנא כו': (פי' פט ס"ק ג). שהוא מ'. וכ' אתגור דאיתא במדרש דיום שהתמיד יהושע החמה תקופת תמוז איתה ואמריון בע"ז כ"ה ל' וכמה כ"ד כו', ועמ"ש פי' תמ"ג ס"ל: [כ"כ הרמב"ם בפי' בפ"ל דברכות דכל שעות המזכרות במשנה הם שעות זמניות, וכמ"ש בס"ק דפסחים ד' ב' דכ"ע משש שעות כו' וע"כ שעות זמניות קאמר כמ"ש שם ה' ל' תך תלק ועכ"ש ד"ה תך, ושם רבא אמר מהכא לא משמע כו' ועכ"ש שם. ולתיה מפ"ג דע"ז כיום תמים כו'. אגור. ואמריון בבדר עולם פי"ל דיום תקופת תמוז איתה]: [ומ"ש בפסחים ד' ב' דכ"ע משש כו' וע"כ שעות זמניות כמ"ש לא משמע על ממן כו', ושם י"ב ב' וז' תמה בעמרב שיש יומא בקרבנא כו', ובע"ז כ"ה ל' כיום תמים וכמה כו']: (פי' נח

ה"א. ואם עבר. ע' בתוס' ברכות דף כ"ו ד"ה אינע"ל [עד ועד בכלל ל"ד עד ולא ולא עד בכלל, תימה דאמר בגדה כו' כל שיעורי הכמים להתמיד כו' אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל דאם לא יש בו גם תומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו] ואפי' בזמיד וכו'. ואף שלדברי המחבר [הרמב"ם] שב' עבר ל"כ אפילו בזמיד ומי מלי להתפלל, מ"מ נ"מ לאומרא בשם לא התפלל ערבית ואיתר עד אחר ד' שעות כיום, די"ל דמקרי עבר ב' תפלות ואין לו תשלומין אע"ג דשכר תפלה יהבי, אל"כ משמתא תומרא אי עד ועד בכלל דאם לא התפלל ערבית ומכר כיום בשעה ד' לאריך להתפלל התשלומין: (פי' לשו"ע רס"י פט) [ועי' ברכת ראש שדן בזה].

רבנו מנוח

וכו'. כדאמרינן התם (פסחים נח.) תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בחצי ומחצה: והיא הנקראת מנחה קטנה. ונקר' כן לפי שזמנה קצר שהרי אינו אלא שעה ורביע: ולפי שבערב הפסח וכו'. פי' לפי שהיו לריכי לעלות פסחיהם מעבוד יום שלמן הגליה דומה הזכח (שם): וזו היא הנק' מנחה גדולה. לפי שזמנה גדול שהוא מרבע שעות ורביע. אבל קודם שש שעות ומחצה אין רשאי להקדימה בשום ענין שהרי כתיב גבי תמיד בין הערבים והוא זמן שהחמה נוטה לערוב. ואע"פ שהגל מתחיל לנעות אחר שעה ששית מיד אין הנטיה נכרת אלא אחר שש שעות ומחצה:

לחם משנה

מצות הוא לומר דעד מצות יוכל להתפלל כל זמן שירצה אבל מחצות ואילך (אין) [אי] זמן תפלה כגון משש שעות [ומחצה] ולמעלה אבל אי לאו זמן תפלה כגון אותה חצי שעה שלאחר חצות אינו מתפלל. מיהו זה יש לומר לאי הוה הכי לא הא מהני מישוטא דמתניתין דעד חצות אלא לחצי שעה נמי דוחק לכך משני דעד חצות דמתניתין משוע גמור דדוקא עד חצות אין אבל מחצות ואילך לא:

ב כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנוה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה וזו היא הנקראת מנחה קטנה וכו'. בגרייתא פרק תפלת השחר (מו:) מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערביים קרב והולך עד [הערב ר' יהודה אומר עד] פלג המנחה ע"כ. עוד אמרו (מז.) א"ר חסדא נחזי אנן מדרב מגלי של שבת בערב שבת מבשול יום שמע מינה הלכה כר' יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מגלי עד אורתא שמע מינה לאין הלכה כרבי יהודה השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעבד כמר עבד מאן דעבד כמר עבד ע"כ. וכתב הר' יונה בפי' ההלכות דמאן דנהוג דרבי יהודה צריך לנהוג כותיה לגמרי בין לערבית בין לתמנה כלומר בתמנה עד פלג המנחה דוקא ולא יותר ובערבית מבלן ואילך ומאן דנהוג כרבנן צריך לנהוג לגמרי כרבנן דתמנה עד הלילה ובערבית אחר לאת הכבכים ולא קודם אבל אין לנהוג בקולי דמר ובקולי דמר כלומר בערבית כרבי יהודה ותמנה כרבנן. ומדברי רבינו לא נראה כן אלא שיהא לנהוג כר"י ורבנן ובקולתו של זה ובקולתו של זה, שם כתב (ה"ד) וזמן מנחה קטנה וכו' ויש לו להתפלל וכו'. נראה לפרוש דבריו הוא דמאי דקרי לזה זמן מנחה קטנה עד אותו העת הוא מדי שיוכל לומר ערבית משש ואילך כר' יהודה אבל לענין המנחה עצמה יכול להתפלל אותה עד שקיעת החמה דהייט כרבנן דאמרי עד הערב, והוא ז"ל מפרש דעד הערב רוצה לומר עד שקיעת החמה וכמו שפירש בפירוש המשנה. א"כ לפי זה נקטינן כי קולי דתרוייהו. ואע"פ דלא עבדינן בשאר מילי הכי לנקטינן קולי דתרוייהו [פי' ערוכין ז.], שאני הכא דתפלת ערבית רשות ואין לדקדק בזמנה כמו שכתב הוא ז"ל לעמה (פה"ז). זה נראה לי מלשונו. דאם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל לא היה לו לסתום דבריו ולומר ויש לו להתפלל וכו' אלא היה לו לומר אם לא רצה לנהוג כך כו' ואם רצה לנהוג כך וכו' אבל אחר שסתם הדין משמע בפי' דלכתיבנא. וא"ת והא בתמיד של בין הערביים סתם דבריו בפרק (כ') [א'] מהלכות תמידין ומוספין (ה"ג) כרבנן דאמרי קרב עד הערב, שכתב שם תמיד של בין הערביים שוחטין אותו וכו' והוא משש שעות וכו' עד סוף היום, וזהו כרבנן דאמרי עד הערב, וא"כ למה כתב כאן דעבד כמר עבד ולעבד כמר עבד והתם לא כתב הכי, היה לו לכתוב גם כן שם דעבד כרבי יהודה עבד ולעבד כרבנן עבד כיון דמסקנא לן הלכתא כמאן הוי אי כרבנן אי כר' יהודה. וי"ל דכיון דאית ליה דנקטינן כקולי דתרוייהו דלכתיבנא להכי כתב שם עד סוף היום. דבשלמא שם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל דאם נהג כזה במנחה אינו יכול לנהוג אחר כך כזה בערבית מפני שהיו סותרים זה מנהגם במנחה הוה ניחא קשיא אבל כיון דמפרש הוא דבכל אופן שיעשה יכול לעשות לכך נתן לו הכתיבה ואמר לו עד סוף היום. אי נמי אפילו נאמר דמפרש כפירוש רבינו יונה, ומאי דכתב ויש לו להתפלל וכו' ר"ל שאם רוצה לנהוג כרבנן יכול לנהוג ובלבד שינהוג כמותו לגמרי, מ"מ לא קשיא אמאי לא הזכיר דברי ר' יהודה בהלכות תמידין ומוספין לומר אם רצה לנהוג כרבי יהודה יהוא ואם רצה לנהוג כרבנן יהוא, משום דרבי יהודה לא פליג ארבנן אאמאי דקאמר דתמיד קרב והולך עד סוף היום, ומאי דקאמר רבי יהודה הוא משום דלא מיית [אלא] לזמן הקרבה וכיון דאמן הקרבה שהיו מקריבים כל (ה)יום לא היה אלא עד פלג המנחה אע"פ שאמן הדין יכול להקריב עד הערב מ"מ לא מייתינן להכי אלא לזמן הקרבה לבד הוא דמייתינן. וכי תימא ההקרבה לא היתה אלא בט' שעות ומחצה להכי תנן (פסחים נח.) תמיד (ש)נשחט בשמונה שעות ומחצה [וקרב] בט' שעות ומחצה. וי"ל דמ"מ הקטורת שהיו מקטירין אחר התמיד היה שעה ורביע לעיסוקו שנמצא שהיה כלה בי"א שעות אחר רבע ותפלת המנחה כנגד הקטורת תקנוה וכמו שאמר הכתוב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ולכך הוי זמנה עד פלג המנחה. ודברי אלה מבוארים בדברי המוספות ז"ל (מו:) שכתבו על פלג המנחה [תימה] מנ"ל הא בשלמא עד ט' שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהייט מנחה קטנה אבל הא מנ"ל וי"ל דרבי יהודה ס"ל דתפלת המנחה כנגד קטורת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ע"כ. ואיכא למידק דלא מקשו ולא מידי דהא רבי יהודה טעמא יהיב דאמר שתמיד קרב והולך עד פלג המנחה וא"כ משום הך טעמא אית ליה דזמן המנחה הוי עד אותה שעה ודי היכי דניחא להו לרבנן דיהבי טעמייהו שקרב והולך עד הערב

מקורות וציונים

ה"ה ולק' ה"ל בכס"מ. ופ' פ"ו יו"ט ה"ט ורבנו מנוח לק' פ"ד ה"ב ופ"ב לח"מ (טור ס), ומדברי רבינו לא נראה כן כו' בכס"מ ה"ד.

שם, והא בתמיד כו' סתם כו' עד סוף היום כו' וכן סתם רבנו בפ"ל ק"פ ה"ד (שם"ל סק"י ח).

שם, דר"ל לא פליג ארבנן כו' וד' ר"מ דאבנן מיהו המקרבת התמיד וע"ש שבי דפליגי בקרבן, וכע"ז בהשלמה וע' לל"ה [וע' לפב"ד שהו' בנכסם ובפב"ן].

שם (טור ג), וא"ת דבירור כו' פי' אי אזלינן כו' פי' פי' רש"ם ובעל הפרדים לירושלמי שפי' בע"ל:

לקמטרא. מרגז של ספרים וכמגילה (דף כו:) קמטרי דספרי וכן מרגם יונקן וכנגמי ברומים (יחזקאל כז) מלמין דזהירין ממתין בקמטרין וכן לאשר על המלתמה (מלכים ג י) לדעל קמטרא: **ככלי כסוף כלי דמי.** דהא גלימא לאו כליין הוא: **מפילה עצרה.** ואם לאו לא ישמע: **לדוכסיס.** במקום מטמון: **לאו מדעסקי.** לא נתמי לבי: **כנגד בית הכסא.** ברחוק מרגע אמות: **דלים כה לוסה.** שפיטו אותה: **בית המרחץ.** אסור להרהר בו: **דפרסאי.** בתפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא: **מתני' זב שראה קרי.** אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ח: **שפלטה שכבת זרע.** הרי היא כבעל קרי כדאשכחן בשמי שלשת ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט) לפי ששכבת זרע ממעת בפליטתו כל שלשה ולאחר מכאן כבר הסרים בגופה ואין ראוי עוד להזריע להיות עוד ולד עולה הימנה וה"פ נדה שפלטה עתה המשמיש ששמשה תחמוד קודם שראתה: **ורבי יהודה פוטר.** קא סלקא דעתך השתא הואיל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין[ד] הזבים והמצורעים מותרים תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואקרה ליה: **גמ' לאו** בר טבילה הוא. לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתי קרי ומצרך ליה:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר: **עד הערב.** עד חשכה: **עד פלג המנחה.** בגמרא[ה] מפרש לה: **אין לה קבע.** כל הלילה זמנה. ובגמרא[ו] מפרש מאי לשון אין לה קבע:

גמ' מנוסף. של קריאת שמע: **לוסיקין.** המקדימין למלות ומחזירים לעשות דבר בזמנו ומצוותו מקדימים[ז] לאחר הן המתה להתפלל וכי תנן במתני' למאחרים שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: **וכולי עלמא.** אחר המתפללין המאחרין עד חצות יכולין לאחר ומו לא: **במנחה.** היינו אחר חצות: **אם תימי לומר.** כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו': **ויון דעבר יומו בטל קרבנו.** ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספים[ח] של כל יום ויום: מגדיל

אקמטרא [א]ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי [ב]אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה [ג]לאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא [ד]לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו [ה]וכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר [ו]רב יוסף בר חנינא [ז]בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי [ח]והא מיבעי ליה לרבינא [ט]הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא. אמר רבא [י]הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני' [יא]**זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה [יב]צריכין טבילה ורבי יהודה (יג) פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר [יד]עד ד' שעות תפלת [טו]המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע [טז]ושל מוספים כל היום [יז](ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ' ורמינהו** מצותה [יח]עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא היא לותיקין [יט]דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן [כ]טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים [כא]שחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך [כב]שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב [כג]ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו [כד]בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן [כה]טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי [כו]מעות [כז]לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות [כח]מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן [כט]שבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

ספר תורה עושה לו מחיצה. ודוקא ספר תורה וגם כתומשים[א] יש להתמיד כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא: **הדרן עלך מי שמתו**

תפלת השחר עד חצות וכו' **תפלת המנחה** עד הערב. ולא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד מ"מ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הנקר מה שאין כן במנחה (ב) אלא משש שעות ומתלה והכי נמי בפ"ק דע"ג (ד' ד:) לא ליתני מילי אלומא דמוספין בתלת שני קתמיה בריש שתא ביחיד כו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת מוספין קודמת: **טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים.** ולא"ת והאמר רב לקמן (ד' מ:) תפלת ערבית רשות וקי"ל כותיה בתיקורי ועוד קשה דאמר לקמן (ד' נ:) טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בגילה אין מחזירים אותו משום דאין מקדשין את המדע בגילה ואמה ליה הלי טעמא מיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל הא דאמרינן דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת והיא עוכרת ב דאז אמרינן תדמה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטלה ג) ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון שהגה כל כך ולאחר ד' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ואפילו תפלה אחת אם בטל בחזיר לא יוכל לתקן ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקון:

איבעיא להו **טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'.** לא נצי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא תלי מינו מתפלל בערבית דהיינו יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו וזכה ודלי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי מינהו ולומי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת: טעה

תנו לתמידים, הילכך מחלקים לשני התמידים היום כולו, עד חצות לתמיד של שחרית, ומחצות ועד הערב לתמיד של בין הערבים, ותפלה כנגד התמידין. ור' יהודה הוה דייק הא קרא את הכבש אחר תעשה בבקר, ומפיק לה מן התורה דעד ארבע שעות הוא בקר, כמר שהוא לענין הקן, וסבר הכשר התמיד עד ארבע שעות ביום מעת הנץ החמה עד סוף הקרבתו, ומאחר כן אסור שכבר עבר הבקר, ונמצא הכשר תמיד של שחר מעת שחיטתו עד סוף הקרבתו ד' שעות ועוד. ומצאנו מצות תמיד של בין הערבים מכי יטו צללי ערב, והא מכי מטי חצי שעה שביעית ביום, וסבר ר' יהודה דהתחדה אמרה שנים ליום עולה תמיד, כמצות תמיד של שחר ד' שעות ועוד, כך מצות תמיד של בין הערבים ד' שעות ועוד ביום, ומאחר כן אסור. וזה שכתב שנים ליום עולה תמיד, לפעמים הקרבתו בערב. הילכך כיון דלגבי תמיד הנכשר עד י"א שעה חסר רביע שהוא משעת שחיטתו עד סוף הכשר הקרבתו כמו שפירשנו למעלה, ומ"א שעות חסר רביע אסור שכבר עבר זמנו הכלילה השביב, גם תפלה המנחה מצותה כמצות התמיד, ומעת שעבר זמן התמיד הוא עבר ומא בטל קרבנו, גם התפלה כיוצא בו. ור' יהודה והרבה מן החכמים שהיו מתפללין תפלה המנחה בעונתה בין מנחה גדולה ובין מנחה קטנה, ומ"א שעות חסר רביע והו

כתומשים א [טוס"ע פר"ם פר' מ ספר' ג ופר' רמ ספר' ו ווי"ד פר' רפד ספר' מ]:

ב מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה ז טוס"ע פר"ם סימן רמ פסוק ו [וי"ד סס]:

קבו ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' מ' טוס"ע פר"ם פר' עם פסוק ה:

ד [מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' מ טוס"ע פר"ם פר' ל ספר' כו]:

קבו ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכ' כ' סמג עשין יח טוס"ע פר"ם סימן פג פסוק ה:

קבו ו מיי' שם הלכה ג טוס"ע שם פסוק כ:

קבו ז טוס"ע שם פסוק ד:

קל ח מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה מ ופ"ד מהל' תפלה הל' ה (סמג עשין יח טור פר"ם סי' ס):

א ט י מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוס"ע פר"ם פר' פט פסוק ה:

ב כ מיי' שם הלכה ו סמג שם טוס"ע פר"ם פר' קח פסוק ב:

ג ל מיי' שם טוס"ע שם פסוק ה:

ד מ מיי' שם הל' ל טוס"ע פר"ם פר' פט פסוק ה:

ג [מיי' פ"ג מהל' תמידין ומוסרין הלכה כ]:

ה ס מיי' שם הל' ו טוס"ע פר"ם פר' קח פסוק ג ופ"ז הלכ' פסוק ב:

ו ע פ מיי' שם הל' מ טוס"ע שם פר' קח פסוק ז:

רבינו חננאל (המשך)

להקרבת תמידין, של שחר עד חצות, ושל בין הערבים עד הערב. ור' יהודה סבר אין הקרבת תמידין כשר אלא שמונה שעות ועוד ביום. תמיד של שחר היה נשחט משיאור המזרח, ומצאנו שהיו שוחטין אותו ומנקרים אותו ומולכין האיברים ומולחין אותן, ועדיין לא היה הגן החמה, דתנן הלכו ונתנום מחצי כבש ולמטה ומלחום וירדו ובאו ללשכת הגזית לקרות את שמע. תנן הילני אמר עשרה ברשות של הבר, תאנא כשחמה ווהרהה יוצאין ממנה ניצוצות ויורדין שהגיע זמן ק"ש. ומקשינן ודמינהי הקורא את שמע עם אנשי משמר ותם אנשי מעמד לא יצא ידי חובתו מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרין. ופריק אבי ברבשה זו עשויה לידע שאר עמא דבירושלים ולהלו אנשי משמר. נתברר שהיה נשחט תמיד של שחר קודם הגן החמה, והיה מעת הריהה השמש עד סוף ד' שעות כשר להקריבו, שהם ד' שעות ועוד משעת שחיטתו עד זמן הקרבתו. וזה טעם ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה. וסבר ר' יהודה כשם שאין לתמיד של שחר הכשר ביום להקרבתו מעת שחיטתו, אלא עד ד' שעות ועוד, כך לתמיד של בין הערבים אין לו מעת שחיטתו, והא מכי יטו צללי ערב כשר להקרבתו אלא ד' שעות ועוד ביום, כשיעור תורת תמיד של שחר, מחצי שביעית שהיא כשרה לשחיטתו. כדתנן הל ערבי פסחים להיות בערב שבת נשחט בשש שעות ומחצה, ומצא מחצי שעה שביעית שהיא כשרה לשחיטתו עד ד' שעות ועוד, שהוא הקרבתו, י"א שעות חסר רביע ביום. וזה חשבונם, חצי שעה שביעית ושמינית ותשיעית ועשירית וחצי שעה מ"א, הרי ד' שעות שלמות, הוסף רביע שעה כנגד שעה משהאיר המזרח עד הגן החמה שהוא יותר מד' שעות בתמיד של שחר. ותמצאו חכמים ור' יהודה חלוקתם כזה הדרך, דבון דייקי שנים ליום עולה תמיד, מלמד שכל היום כשר

עין משפט נר מצוה

ה [טוס"ע פר"ם פר' מ ספר' ג ופר' רמ ספר' ו ווי"ד פר' רפד ספר' מ]:

ב מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה ז טוס"ע פר"ם סימן רמ פסוק ו [וי"ד סס]:

קבו ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' מ' טוס"ע פר"ם פר' עם פסוק ה:

ד [מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' מ טוס"ע פר"ם פר' ל ספר' כו]:

קבו ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכ' כ' סמג עשין יח

קבו ו מיי' שם הלכה ג טוס"ע שם פסוק כ:

קבו ז טוס"ע שם פסוק ד:

קל ח מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה מ ופ"ד מהל' תפלה הל' ה (סמג עשין יח טור פר"ם סי' ס):

א ט י מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין יט

ב כ מיי' שם הלכה ו סמג שם

ג ל מיי' שם

ד מ מיי' שם הל' ל

ה ס מיי' שם הל' ו

ו ע פ מיי' שם הל' מ

ז מ מיי' שם הל' ל

ח ס מיי' שם הל' ו

ט ע מיי' שם הל' מ

י פ מיי' שם הל' ל

יא ק מיי' שם הל' ו

יב ר מיי' שם הל' מ

יג ש מיי' שם הל' ל

יד ת מיי' שם הל' ו

טו א מיי' שם הל' מ

טז ב מיי' שם הל' ל

יז ג מיי' שם הל' ו

יח ד מיי' שם הל' מ

יט ה מיי' שם הל' ל

כ ו מיי' שם הל' ו

כא ז מיי' שם הל' מ

כב ח מיי' שם הל' ל

כג ט מיי' שם הל' ו

כד י מיי' שם הל' מ

כה יא מיי' שם הל' ל

כו יב מיי' שם הל' ו

כז יג מיי' שם הל' מ

כח יד מיי' שם הל' ל

כט טו מיי' שם הל' ו

מסורת הש"ס

[1] [נמצא נמ. ס"ע נפרס"ש ביחיכין מנו: מיגה כב. קידושין נב. מנחות ס: סנהדרין ה: מגמות לס: מולין ו.]. 2) שמת י. [ומס מ"מ ר' יוסי]. 3) [נדרים שמת י.]. 4) לעיל דף כמ.. 5) [ע' תוס' פסחים קו. ד"ה מתוך וכו' שי מעמים שנקרא מפלת המתים]. 6) [ע' תוס' לקמן ד"ה ומ"ל]. 7) ר"מ ל"ג מ. ד"ה ומ"ל דף ס: דף סה.. 8) [מיגה דף ס:. 9) [ע"כ]. 10) [נקמן ס:]. 11) [ע"ש תוס' יומא מ: ד"ה והאמר ומתו' מגיגה ס: ד"ה מ"ו].

תורה אור השלם

1. וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ בראשית א ה
2. מְעָטָה לֹא יוּכַל לְתִקּוּן וְחִסָּרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ קהלת א טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לותיקין וכו' מקדימין להתפלל לאחר הגץ החמה וכי מנ: (ב) תוס' ד"ה תפלת וכו' מעל"ב כמנחה דאינה אלא משש:

מוסף תוספות

א בתוס' ר"ש כתב, ולא בשאר ספרים, אבל בחומשין שלנו שאין עשרין בגליון ע"ש אם צריך להתמיד ומסתבר שאין צריך. ב בתוס' ר"ש. הוסיף, או שרא המיצה בפ"ק דשבת לא מסרחה לי' וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחים אותו שירד.

מוסף רש"י

לאו אדעתאי. לא סיימי וכו', ולכומי פירסו לא מכרא לי (שבת צה.) לו: שוב סיימי (מנחות לה:). הדרן עלך מי שמתו ותיקין. מגיסי פנים ומסכנין מלוה (לעיל מ:). שנמנו חבריו לדבר מצוה. שלמרו לו לא עמנו ולא סלן, נמלא שאסור עלמו מלומו מכן, לא יוכל לימנות עוד כמותו מכן, שכבר עשו לא המלוה (מגיגה מ:).

רבינו חננאל

כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. ואסיקנא הא דתנן שצריך להרחיק ממי המשרה וממים הרעים ד' אמות, ה"מ לאחוריו אבל לפניו מלא עיניו, וכן בצואה בק"ש וכן בתפלה. כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא. פי, דכית הכסא חדש שאין בו צואה מתפלל אדם כנגדו במקום שהזמינו לבית הכסא, אבל להכנס בתוכו להתפלל אסור. הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמי. פי, בורות חפורים בקרקע הם, ופיהם סתום כמין קמור מרודד שהצואה מתגלגלת בהן, אלו דאי כתומשין חשובות דאין הצואה נראית בתוכם. מתני' זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע שהן יושבין בטומאה חמורה ואירע טומאה קלה, והמשמשת שראתה נדה יושבת בטומאה קלה צריכין טבילה דר' יהודה פוטר. וכן תני ר' חייא בעל קרי שראה זב[ב] צריך טבילה דר' יהודה פוטר. וקיי"ל כרבנן דמצטרכי טבילה בטומאה קלה, ואע"ג דטומאה חמורה השתא אינו עולה להתרם, אפי' הכי מצוה קעביד, ש"פ דהאידנא אע"ג דאנן בארץ טמאה ואין לנו טהרה לגמרי, צריכין אנו טבילה מכל טומאה דמצוה היא. סליק פ"ג לפ"ש תפלת השחר עד חצות וכו'. משנתנו זו תנא קמא ור' יהודה תרוייהו סבירא להו תפלות כנגד תמידים תקנום, דתנינן בהדיא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חז"ל זמן לתפלה. מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות, ר' יהודה אומר עד ד' שעות, ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב, ר' יהודה אומר עד פלג המנחה, וכמה הוא פלג המנחה י"א שעות חסר רביע. ותפלת הערב אין לה קבע. ורבי אלעזר ברבי יוסי אומר עם נעילת שערים. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אבא היה מתפלל אותה עם נעילת שערים. תפלת המוספים כל היום. פי' פלג המנחה דקאמר ר' יהודה, מה שנשאר מחשע שעות ומחצה עד סוף היום, והוא שתי שעות ומחצה, כשתחלק שתי שעות ומחצה לשני חלקים יבא בכל חלק שעה ורביע, כשתוסיף שעה ורביע על תשע שעות ומחצה שהן זמן קריבת התמיד כדתנן וקרב בתשע ומחצה, הוא סוף פלג ראשון. וקיי"ל עד ועד בכלל. שמעינן מינה דרבנן סברי כל היום כשר

מעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' מעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. דהיינו של מוצאי שבת ומבדיל בהשמונה וכו'. כתב רבינו יהודה מם מעה ולא הזכיר ר"מ במנחה לא יתפלל עוד בלילה[א] דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מנעוד יום לבד ר"מ שלא הזכיר מ"ב אין מרחיק כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"מ הרי לא יכריע עוד תפלת ר"מ ור"מ כבר התפלל ולא דמי לזה דאמר הכא מעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל בערבית בחול שתים פירוש אם חול מעוז שלא התפלל כלל מ"כ יוריח תפלת ר"מ כשמתפלל במ"ש שלא חכיר של שבת ומ"ש והלא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל ר"מ בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל ר"מ רק שלא הצריכוהו מפני הטורח ונמצא שמרויח כל תפלתו אבל בשבעה ולא הזכיר של ר"מ כבר התפלל מ"כ לא יריוח כלום אם יתפלל במוצאי ר"מ (להה) [והר"ה] נמי אם התפלל במנחה בשבת ר"מ שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתים דכבר התפלל ר"מ ברכות ומיהו נרא לומר אפשר מ"מ נמי כן דאמר פינחס ויפלל יצחק חה לשון שכמב להא דקאמר שמבדיל בהשמונה ואינו מבדיל בשמיה ואם לא הבדיל בשמיה אינו מבדיל בהשמונה והבדיל בשמיה שלתה לו לשמונה לא עלתה לו לתיבני ליה ולמעבד מפלת שמיה בהשמונה ולא מבדיל בשמיה אלא מבדיל בהשמונה ולא הבדיל בשמיה שלתה לו לשמונה לא עלתה לו לתיבני ליה ולמעבד מפלת שמיה בהשמונה ולא מבדיל בשמיה אלא מבדיל בהשמונה וה

היינו רבנן. דקס"ד רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר: מפללו של מנחה וכו'. רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והיינו לה מצוה עוברת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה:

שתי תפלות בהדי הדדי. תני האחרון של שעה שביעית הוא זמן שתיהן הלא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: היכי משכחת לה. הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה שביעית: פלג רשעונה. של מנחה אחרונה ועד בכלל ולא על גב דמנח יהב סימנא לפלג אחרונה דקתני אינו פלג מנחה מי"ל שעות חסר רביע ה"ק כו': אף אנן נמי תנינא. לרבי יהודה עד ועד בכלל: שממאנין את הקטנה. קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושין כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שישאנה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט. והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שאנה על בית דין ללמדה שממאן בו כגון שני אחים נשואין שני אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה אין קדושיה אלא מדרבנן ואת בעלה של גדולה בא בימים ונפלה לפני אחיו ליבום ונתנאת זקוקה לו מן התורה ויקה זו אומרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו וא"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שממאן בבעלה ומעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נשואין על האונסה ועל המפותה (יבמות דף נ:). והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שבשביע עדיות שהלכה כר"ש: ע"פ עד אחד. שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכג.): שנסקל ברגנוג. שניקר קדקדו של תינוק במקוש שהאות רופף ויוקב את מוחו ומקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בג"ש שור שור משפט לעשות כל בהמה מיה ועוף כשור (נ"ק ד' נד:): ועל יין בן ארבעים יום. שיצא מכלל יין מגמו ובא לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כח): בארבע שעות. ותו לא אלמא דרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: הלכה כרבי יהודה. דמתני' דלין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות וה"ק לתפלה: בחירתא. עדיות קבי בחירתא שהלכה כאותן עדיות: כשהוא אומר כאות היום הרי שש שעות אמור. כלומר מלינו במקום אחר ששיעה הכתוב בלשונו ואמר והוא יושב פתח האוהל כאות היום ולא אמר כאות השמש אלא היום משמע כל המקומות ממין בין חמה בין גל הוא מדבר בשעה שביעית: הא מה אני מקיים ומה השמש. דמשמע השמש חם והלל נוגן: בארבע שעות. דלילו קודם ארבע שעות אף השמש נוגן: מני. הא דמשמע לארבע אלו בקר הוא דהא כתיב ובקר בבקר ומה השמש ומה הטופר ומדמוקי ומה בארבע שעות מכלל דאלו זמן לקיטה הוא ואלו בקר מיקרי: ארבע שעות נמי לפרא הוא. דהא אמרת עד ועד בכלל אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת לה שתי תפלות בהדי הדדי: כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא: רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים: שממאנין את הקטנה ושמשיאין את האשה על פי עד אחד ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ יעד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל: ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא: דתנן וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מידא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה יאסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ומיהו כל הספרים הישנים אינו. ות"מ ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו כל הספרים הישנים אינו. ות"מ ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה דהא דאמר עד שבע שעות אבל בהא דקאמר עד ארבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובהיא דלא המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דהכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אבל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דלרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה:

דרב צלי של שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' כג:) ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד הלכך לא הוה הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הע' לקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו דקבילה להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורבינא קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (לא) ב"מ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספתא שבת ב"(וע' נא) ו"ה דקי"ל שהוא מן התורה ב"אם כן לא צריך שיעור גדול כל כך: ולא

היינו רבנן אלא מאי: ב"עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא: ג"היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא: ד"רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים ה"שממאנין את ו"הקטנה ושמשיאין ז"את האשה על פי עד אחד ועל ח"תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל ט"יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח י"ועל י"א"תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ יב"עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא יג"הלכה כרבי יהודה הואיל יד"ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא: טו"דתנן טז"וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר יז"כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מידא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר יח"דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא כ"לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה כ"מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה יאסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא

כנגד

יד א מי' פ"ז מהלכות יום ומלילה הלכה טו סוס"ע סי"ב סימן קמה סעיף יל:
טוז ב מי' פ"ב מהל' נדרים הלכה טו סמג עשין נ
סוס"ע אה"ע סי' ס"ב סעיף ג:
טוח ג מי' פ"י מהלכות מקח ומתן הלכה כ סמג עשין
טו:
יט ד מי' פ"ו מהל' איסורי מזבח הל' ט:
יח ה מי' פ"ס מהל' ממרים הל' ב סמג עשין קל:
יט ו ז מי' פ"ג מהל' תפלה (הל' ה) סמג עשין יט
סוס"ע אה"ע סי' פ"ע סעיף ה:
כ ח מי' פס הלכה ד סמג עס
סוס"ע אה"ע סי' לג סעיף ה:
כא ט מי' פס הלכה ז סמג
עשין כט סוס' ש"ע אה"ע
סימן רפו סעיף ב:
כב י מי' פ"ס מהל' תפלה
הלכה ו סמג עשין יט
סוס"ע אה"ע סי' קג סעיף ד
(ס):

רבינו ניסים

חעיד ר' יהודה בן בבא על חמשה דברים. הא דתני על התרגול שנסקל בירושלים [על] שהרג את הנפש כבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת עירובין בפרק המרבה תפילין (הכה א) הכי גרסינן ראו נ"א ראו) מרחו של חינוק רוסף הלך וניקרו וזה הדבר ידוע הוא כי החינוקות מרחיקן פתחיהן ונראה להן רפרוף מתחת הערר שעל המה ניקר אחוז מקום עד שנקבו הרגו לחינוק וזה התרגול ראוי להורגו מן הכתוב כי אין הפרש לשורו לתרגלו. וכל בעלי חיים שברשותו אכולהי אמר רחמנא סקל יסקל השור: הואיל ותנן (בבחירתא) [בבחירתא] כוותיה ומאי היא מס' עדיות פ"ו מ"א שזו המשנה שנויה בה העיד ר' יהודה בן בבא:

רבינו חננאל (המשך)

הילכתא לא כר"י ולא כרבנן, דעבד כרבי יהודה וצלי של ערבית מ"א שעות חסר רביע ולמעלה יצא, והעבד כרבנן ולא מצלי עד הערב של ערבית [הנאגים] שפירשו כך, הא דצלי רב של שבת בערב שבת, הא דאמר רב דאמר אמר שהואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, פי' באותה שעה שמתפלל, אותה שעה מקדש על הכוס. הא דאמר רב נחמן אמר שהואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת [ואומר הבדלה על הכוס, וכן ר' יאשיה היה מתפלל של מוצאי שבת בשבת], אילו כולם היו מתפללין בכל יום תפלת ערבית מבעוד יום כר' יהודה ולא הזכירו של שבת ושל מוצ"ש, אלא שאפילו מיום קודש ליום חול ומיום חול ליום קודש מתפללין ומקדשין ומבדילין, וכ"ש מיום חול ליום חול מתפללין. ותפילה בלבד היו מתפללין בערב יום, אבל קריאת שמע לא היו קורין אלא אחר צאת הכוכבים. ואנן לא שבירא לן, והא בהדיא מפרשי דבפירוש דהוו מצלי הוו מקדשי בערבי שבתות ומבדילין בשבת, ומי מקדשי ומבדילין ולא קרו קריאת שמע. ותו דהכי אשכחן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת כדי לצאת בה, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה. לפיכך אינו דבר הרוק לומר שקורין קריאת שמע ותפילין בבית הכנסת מבערב יום, ומיהו צריך לקרות את שמע על מיטתו אחר צאת הכוכבים. נוסח אחר: רב צלי

ב) [ע' תוס' חולין נה. ד"ה כל שיעורין]. ג) נקמן דף סח. ג) מ"ה מ"ב ל מה דף מ. ד) [ע' תוס' מנחות סד: ד"ה ומ"ל]. ה) [קדושין נד: בכורות כז.]. ו) [מכילתא דר"י פרשה כז.]. ז) [במדבר מח]. ח) [נע"ז]. ט) [ויר"מ]. י) [מס"ה].

תורה אור השלם

1. וְקָרְבוּ אֹתוֹ בִּבְקַר בְּבֹקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְהָם הִשְׁקֵטוּ שמות טז כא
2. וְרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם בראשית יח א

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה דבר וכו' מלמלה נמ"ש. נ"ב דאמרי יום הוא וכן לענין מוספים שבת אין נכון להוסיף קודם פלג המנחה:

גליון הש"ם

גמ' שממאנין את הקטנה. הקטנה כל"ל [ומטוחר נגדה מ.]: שם ועל חמד של שחר. עי' נרש"י מקלי לא ומי' ממנות ד' סד ע"ב פוס' ד"ה ועל: שם לאחורה דרב. פסלה של חול. כן הוא בכה"ג:

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש כתב, ולענין תוספת שבת ויום"כ ור"ש דקי"ל שהיא מן התורה לא משמע שכ"כ צריך שעור גדול לתוספת.

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

ותנן בבחירתא וכו'. בחירתא, מסכת עדיות נקראת בחירתא שכן הלכותיה מרובחרות מקובצות מכל המשנה. פירוש ממאנין הקטנה, מלמדין אותה שתמאן, ואם יבא עד אחד ויעיד במיתת איש ידוע, משיאין אשתו על פיו. ולא תאמר שאין מכל הבהמה נסקל כשיהרג אדם, אלא שור בלבד שפרט הכתוב השור יסקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, שהרי תרנגול בירושלים הרג תינוק שנקר במחוז ונסקל אותו התרנגול. וכן העיד על התמיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. בימי מלכות הרשעה, פפורש בתלמוד ארץ ישראל. כתיב וחם השמש, דייקינן מינה דהיא שעה רביעית. דאתרא דאית ביה שימשא חמים, ובאתרא דליית בה שימשא קריר, [דהא] כחם היום דמשמע כל אחר הוא חמים כין בשמשא כין בטולא היא שעה ששית שהחמה בחצי הרקיע ומחממת כל העולם. רבנן סברי בבקר דכתיב בחמיד הוא עד חצי היום שהן שש שעות. אבל כליקום המן דכתיב בבקר חלקהו לתני שש שעות לשני בקרים, נמצא שהיו מלקטים המן עד שלש שעות, שהן חצי הבקר, ובשעה רביעית היה נמס. ור' יהודה סבר הבקר ארבע שעות כתיב בבקר להקדים שעה אחת. וכיון דקימא לן תפלות כנגד תמידין, כמה דליתי לן לאסופי על שני תמידין כך אין לנו להוסיף בתפלות. ובתלמוד ארץ ישראל שנו להא דר' יהושע בן לוי כרבנן דאמרי תפלת השחר מתמיד של שחר שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר. תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים שנאמר את הכבש השני תעשה בין הערבים. אמר ר' יוסי לא הוקשה [אלא] לקטרת שני מכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. מתני' תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. ואתא רב חסדא ([מדיק אי הלכה] כר' יהודה. ר' יהודה אומר תפלת המנחה עד פלג המנחה שהיא י"א שעות חסר רביע שעה, נשאר מן היום שעה ורביע תשלום י"ב שעות, דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב יום וכשר לתפלת המנחה. ולא הוכרע טעם אחד מהם וגם לא נדחה, וכיון דחזא רב חסדא דרב הוה מצלי תפלת ערב של שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב הוא יום וכשר לתפלת המנחה ואסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה. ומדשמעינן מדרב הונא ורבנן דלא מצלי עד לאורתא תפילת הערב, שמע מינה הילכתא כרבנן. ואסיקנא השתא דלא איתמר

של שבת בערב שבת וכו'. וכי היכי דרב צלי של שבת בערב שבת כך היו מתפללין גם בחול, ורבותא קמ"ל דאפילו מקדש לחול ומחול לקדש היו מקדימין להתפלל, וכן נראה וכן מנהג ועל דא אנא סמיך המשנה נקרא הדיוט. ומענינות דעתם עושין תורה כשתי תורות, ומסתירין בגלות ומקילין בהסתרות. וכר' יוחנן קימא לן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה, לא כר' יהושע בן לוי דאמר תפילות באמצע תקנום חתניא כותיה דר' יוחנן, ושעה ורביעא לפחות יש לצמצם, שלא להקדים יותר משעה ורביע. ואחר דפרש בתלמוד ירושלמי שקורין אותה בבית הכנסת לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ההיא לפי אותן שמשערין לזמן צאת הכוכבים. ואנו על תלמוד שלנו נסמוך כמו שפרשנו שמותר להקדים שעה ורביע שעה בין לק"ש בין לתפלה. השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב, וכר' יוסי דאמר, בירושלמי לא

תפלת השחר עד חצות דס"ל לתנא קמא דתמיד של שחר קרב עד חצות, דעדיין נקר מיקרי ור' יהודה אומר עד ד' שעות דסבירא ליה דתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ארבע שעות בלבד: **תפלת** המנחה עד הערב אין לפרש עד יציאת הכוכבים שהוא גילה ממש דע"כ אית לן למימר דעד הערב האמור כאן אינו ר"ל אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמרינן בזבחים (דף ט.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה וכו' רובא לומר דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה הכא נמי תפלת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד ושל מוספין כל היום ובני מנחה לא אמרו כל היום אפילו אין זמנה אלא משש שעות ומחצה ומעלה אבל של מוספים זמנה כל היום אלא שיש להקדים תפלת יולר מחלה שהיא דבר יום ביומו כדאמרינן בברכות[ב] מנין לנסכים שקריבים בבקר וכו': **גמ'** טעה ולא התפלל ערבית וכו' ויש לשאול לכיון דקיי"ל דתפלת ערבית רשות למה צריך להצריכו אותה ולהתפלל שחרית שתים וכן יש לשאול נמאי דאמרינן בפירקין לקמן (דף ל.) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום שאמר אמר לו מימר לאינו מיפוק ליה דתפלת ערבית רשות ותיקן בהלכות גדולות ז"ל דאע"ג דתפלת ערבית רשות כיון שהתפלל אותה קבעה עליו חובה ולפיכך כשטעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית הוצרך ג"כ לטעם אין מקדשין את החדש ביום שאם לא כן הי' לו לחזור ולהתפלל כיון שקבעה עליו לחובה: ורבינו יצחק הזקן ז"ל מתרץ בענין אחר [ג] ויותר נכון דכי אמרינן דתפלת ערבית רשות אינו רוצה לומר שאם יבא לא יתפלל אותה כלל אלא רוצה לומר שאינה חובה כמו יותר ומנחה אבל מצוה היא ומצוה לגבי חובה רשות קרי ליה ומביא ראיה מדאמרינן במסכת שבת (דף ט.) הני חברין בבלאין לאמן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייניה לא מטרחינן ליה דמשמע דדוקא היכא דשרא המייניה לא מטרחינן ליה הא לא שרא המייניה מטרחינן ואם אינה אבל מצוה אפי' לא שרא המייניה

אמאי מטרחינן ליה אלא ודאי תפלת ערבית מצוה היא ויש להתפלל אותה היכא דליכא טרחא אבל אכתי קשה מאי דאמרינן ביומא (דף פז.) איבעי להו תפלת נעילה פוטרת של ערבית וכו' ואם אינה דאינה בתפלת ערבית היכי קאמר דתפלת נעילה פוטרת ואפשר לתרץ דהתם מפני שהוא עיף ויגע מהתפלות והתענית כמאן דשרא המייניה דמי ולפיכך היו אומרים שתפלת נעילה פוטרת אותה אבל אם לא מפני זה ודאי היה לו לקיים המצוה ולהתפלל אותה אבל לדעת בעל הלכות גדולות ז"ל קשיא דאי בשקבעה עליו חובה היאך יפטור אותה תפלת נעילה ואם כשלא קבעה עליו חובה כיון דלדבריו ליכא מצוה למה צריך שיפטור אותה תפלת נעילה אלא ודאי התירוץ האחר הוא עיקר והרב אלפסי ז"ל כתבם שיהם בפירקין לקמן וראה מדבריו שסומך יותר על תירוץ בעל הלכות גדולות ז"ל דדוקא כשטעה ולא התפלל ערבית אבל אם לא טעה ולא התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל נ[ד] שלשה אלא שתים אחת של שחרית ואחת של ערבית שאין המשלומין מועילין לא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולן יש להן משלומין והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה כשיצא אלא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו כל התפלות שהפסיד ואין דעת מורי הרב נר"ו נוחה מזה אלא הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם יבא להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו וכבר נעשה כן: **טעה** ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשטעה ולא התפלל ערבית אבל אם לא טעה ולא התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל נ[ד] שלשה אלא שתים אחת של שחרית ואחת של ערבית שאין המשלומין מועילין אלא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולן יש להן משלומין והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה כשיצא אלא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו כל התפלות שהפסיד ואין דעת מורי הרב נר"ו נוחה מזה אלא הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא מבית המקורין או כשנתרפא שיתפלל כל התפלות שהפסיד ואין דעת מורי הרב נר"ו נוחה מזה אלא הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם יבא להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו וכבר נרמז שהוא אינו מוכרח אבל אם לא יבא לתפלל אותה בתורת נדבה ולא יתפלל אלא תפלה אחת בלבד אינו יוצא ידי חובתו אבל אם

[ביאור שיטת רבינו ירוחם] [סעיף א]

ומ"ש ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות וכו'. כ"כ גם הרמב"ם [פסק פ"ג ה"ט] והאריך ב"י לבאר ממין דלא להורות כך ולפענ"ד דבריו בזה דמוקים. אבל העיקר נראה דהכי מוכח התם [ברכות כו ע"ב] דאהא דתנן תפלת השחר עד חצות ותו לא והא אמר ר' יוחנן טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים, ומשני כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה, דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לר' יהודא מאחר חצות לרבנן (וגם כן). ולפי זה נראה לי לומר דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא אלא ה"ק עד חצות שלאחריו וסמוך לו יתחיל זמן מנחה, וכאילו אמר עד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והולך אבל מזמן מנחה ואילך צריך להתפלל קודם לכן תפלת המנחה כדלקמן סי' ק"ח. ולפי זה היה נראה לומר כיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה, אינו מתפלל אחר ד' שעות אלא אם טעה ולא התפלל אבל הזיד לא. אלא שמלשון רבינו והרמב"ם שכתבו ואם עבר וכו' והתפלל משמע דאפילו עבר במזיד יכול להתפלל אחר ד' שעות ויש לו שכר תפלה. לפיכך נראה דלא ילפינן דין דאחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים, דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא (אלא ילפינן לה כמ"ש בפרישה בשם ב"י). ואין להקשות אם נחלק בין עבר לטעה א"כ מאי פריך שם בגמרא עד חצות ותו לא והא א"ר יוחנן כו', ומאי קושיא לישני דהא דר' יהודה ורבנן בעבר במזיד ולא התפלל והא דר' יוחנן בטעה ולא התפלל. י"ל דהמקשן הכי פריך דמדתני תפלת השחר עד חצות משמע דאין זמן לתפלה כי אם עד חצות ותו לאו זמן תפלה איכא והאמר ר' יוחנן דאפילו בזמן מנחה עדיין זמן תפלה של שחרית היא, אבל לפי מה דקי"ל אנו כר' יהודה דזמן תפלה אינו אלא עד ד' שעות ולא יותר אין לנו לומר דמ"מ יש לו שכר תפלה ולהביא ראייה מטעה ולא התפלל שחרית דמתפלל שתים בתפלת מנחה, דשאני התם דזמן תפלה איכא מיהא משא"כ בין ד' שעות לחצות דליכא זמן תפלה לדידן ודו"ק. וחילוק זה דהוא זמן תפלה כתבו הרשב"א הביאו הב"י בסי' זה ולקמן בסי' ק"ח ע"ש:

ורבינו ירוחם [נ"ג מ"ג, כ"ד ע"ב ד"ה המלך השליטי] כתב זמן תפלה משיכיר את מבירו ברחוק ד' אמות ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד ועוד פשוט בתפלת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני מזרח יצא. ונראה שהוא סובר דהא דאמר אביי בפ"ק דברכות (ט ע"ב) לתפלה כאחרים דאמרי משירלה את מבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו להתפלל קאמר[2]. ול"ל ג"כ שהוא סובר דמשירלה את מבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו ומשעלה עמוד השחר זמן אחד הוא[3] כי היכי דלא מיקשי הא דאביי על מש"כ הרא"ש בר"פ תפלת השחר [שם]. ולא ידעתי[4] מי הכניסו לרבינו ירוחם בזה[5] שהרי פירש"י [ט ע"ב ד"ה לתפילין] דבזמן הנחת תפילין אירי ולא בזמן תפלה וכן פירש ה"ר יונה ז"ל [ד ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה אמר אביי]:

ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא. כ"כ שם הרי"ף [יח ע"א] והרא"ש

דרישה

דקי"ל כאחרים שנתנו זמן משיכיר חבירו ודוקא בתפלה שיכול להתפלל לכתחילה בזמן הזה אבל ק"ש זמנו כוותיקין דוקא לכתחילה, ומיהו אם קרא (משיכיר חבירו או) משעלה עמוד השחר יצא וכברייתא הנ"ל, ובזה יבא הכל על הנכון ודו"ק: [ב] **ואם עבר והתפלל כו' אע"פ שאין לו שכר תפלה (בזמנו) בזמנה.** כתב ב"י דלכאורה היה נראה שלמד כן מדפריך בגמרא אהא דתנן תפלת השחר עד חצות ותו לא והא אמר ר' יוחנן טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים, ומשני כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה, דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לר' יהודא מאחר חצות לרבנן (וגם כן). ולפי זה נראה לי לומר דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא אלא ה"ק עד חצות שלאחריו וסמוך לו יתחיל זמן מנחה, וכאילו אמר עד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והולך אבל מזמן מנחה ואילך צריך להתפלל קודם לכן תפלת המנחה כדלקמן סי' ק"ח. ולפי זה היה נראה לומר כיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה, אינו מתפלל אחר ד' שעות אלא אם טעה ולא התפלל אבל הזיד לא. אלא שמלשון רבינו והרמב"ם שכתבו ואם עבר וכו' והתפלל משמע דאפילו עבר במזיד יכול להתפלל אחר ד' שעות ויש לו שכר תפלה. לפיכך נראה דלא ילפינן דין דאחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים, דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא (אלא ילפינן לה כמ"ש בפרישה בשם ב"י). ואין להקשות אם נחלק בין עבר לטעה א"כ מאי פריך שם בגמרא עד חצות ותו לא והא א"ר יוחנן כו', ומאי קושיא לישני דהא דר' יהודה ורבנן בעבר במזיד ולא התפלל והא דר' יוחנן בטעה ולא התפלל. י"ל דהמקשן הכי פריך דמדתני תפלת השחר עד חצות משמע דאין זמן לתפלה כי אם עד חצות ותו לאו זמן תפלה איכא והאמר ר' יוחנן דאפילו בזמן מנחה עדיין זמן תפלה של שחרית היא, אבל לפי מה דקי"ל אנו כר' יהודה דזמן תפלה אינו אלא עד ד' שעות ולא יותר אין לנו לומר דמ"מ יש לו שכר תפלה ולהביא ראייה מטעה ולא התפלל שחרית דמתפלל שתים בתפלת מנחה, דשאני התם דזמן תפלה איכא מיהא משא"כ בין ד' שעות לחצות דליכא זמן תפלה לדידן ודו"ק. וחילוק זה דהוא זמן תפלה כתבו הרשב"א הביאו הב"י בסי' זה ולקמן בסי' ק"ח ע"ש:

פרישה

(ב) **ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כו'.** ספרים אחרים ואם עבר ולא התפלל עד אחר ד' שעות יתפלל עד חצות כו' ואין חילוק לדינא. וכתב ב"י דברי רבינו הם מהרא"ש והרי"ף שכ"כ, דאע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות, היכא דטעי ולא לאחר ד' שעות שכר תפילה יהבו ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבו ליה, ולפינן לה מדאמרו רבנן עד חצות, כי היכי דלא נשוי כל כך פלוגתא בין ר' יהודא ורבנן, דלר' יהודא אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפילה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפילה בזמנה, הילכך ממעטינן בפלוגתייהו דלכ"ע מד' שעות עד חצות שכר יהבי ליה בין בשכם בין בהזיד אבל לר' יהודא לא יהבי ליה שכר תפילה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפילה בזמנה. ולפ"ז דוקא נקטו הפוסקים עד חצות, דמחצות ואילך עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפילה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל (אפשר דברכה) תפילה לבטלה הוי, ושיעור זה זמן קטן כמו חצי שעה אחר חצות הוא דלא הוה זמן תפילה כלל אבל אחר חצי שעה או מעט יותר אחר חצות הוא זמן מנחה ואז מתפלל של מנחה דקודמת ושייה למשלומין דשחרית אם טעה ולא התפלל בשחרית כדלקמן סימן ק"ח, אבל עבר במזיד שוב אין לו תקנה אלא שעד חצות יכול להתפלל כתפילה שלא בזמנה וכמ"ש ר' יוחנן [ברכות כא ע"ב] הלואי שיתפלל אדם כל היום וכדלקמן סימן ק"ז ורו"ק בדרישה. כל זה מדברי ב"י והסכמתו, והאריך יותר אלא שקצרתי. והוא לחוק ולחוק בעיני לומר לאחר חצות יהא דינו כברכה לבטלה מדאמר בגמרא [שם כו ע"ב] כל היום מצלי ואזיל והיכי ליה שכר תפילה דרחמי, וגם רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו, ונהי דלהרי"ף אירי בתורת נדבה ולרב אלי אירי בשם יוכל לאדם בה וכמ"ש רבינו בסימן ק"ז, מ"מ הא איכא תקנה ע"י נדבה להרי"ף והרא"ש משום גזירה דלמא לא יכוין הוא לאסר הא מדינא מותר. לכן נראה לי פשוט כמו שכתב ב"י בחוקיותא קמייתא, דעד חצות שכתב רבינו לאו דוקא, וגם הרי"ף והרא"ש לא הזכירו חצות, ולא נקטו חצות אלא משום דסמיך דמחצות ואילך הגיע זמן מנחה ואז יש לו דין אחר וכמ"ש גם כן בדרישה. וס"ל להרמב"ם ורבינו דאפילו עבר במזיד ולא התפלל כל היום ושכר תפילה דרחמי מ"מ אית ליה, אלא שבשם טעה ולא התפלל קודם חצות מתפלל אחר חצות אחר תפלת מנחה ואז יש לו תפלת שחרית כאילו התפלל בזמנו, כי מאחר שאז גם כן זמן תפילה הוא והוא עסק בתפילה והתפלל מנחה בזמנו, יש לו לתפלת שחרית אז משלומין ושכר כאילו התפלל אותה בשחרית בזמנה מאחר שטעה או אנוס (ולא) היה אלא התפלל שחרית, ומשום הכי הזכירו הגמרא והפוסקים לשון משלומין זה שאם לא היה לו שכר תפילה בזמנו לא (היה אמרו) [היו אומרים] שמשלים את התפילה הקדומה לה, אבל אם עבר במזיד ולא התפלל שחרית בזמנה אז לא הוי לה משלומין אחר תפלת מנחה, ומ"מ אמרו דיש לו שכר תפילה דרחמי וכמ"ש רבינו בסימן ק"ח והיינו בשכר תפילה שלא בזמנו, ודוק היטב וממנה תיקון זה שהוא אמת ונכון ע"פ הדין. ומה שהביא ב"י בלשון הרשב"א לראיה למה שכתב בתחרונה אין לו שום ראייה לאמרו דברי, דזה לשון הרשב"א הב"י בסימן זה שכתב בר"פ תפלת השחר אהא דאסיקנא טעה ולא התפלל מנחה שתים וכו', מיהו דוקא בזמן תפילה לפי שכיון שהוא זמן תפילה והוא עוסק בתפלתו אחר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל אלא בזמן תפילה לא שאל"כ כו' ע"ש, והנה [ה]דברים מכוונים למ"ש דבזמן תפלת מנחה יש לתפלת שחרית ג"כ משלומין ליתן לו שכר תפילה בזמנה ולזה אמרינן דבעינן דוקא שטעה ולאפוקי עבר ודוקא אחר תפלת מנחה ולא קודם לכן לאפוקי ליתן לו שכר תפילה דרחמי (חמנה) חמנה כל היום ואפילו עבר וק"ל. והשתא ג"כ אתי שפיר טפי מאי שמקשה הגמרא עד חצות ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים כו', דהכי פריך דאי ס"ד דאין זמן תפילה כלל אלא עד[6] מנחה למה אמרינן דיש לו משלומין אחר מנחה, ומשני דבאמת זמן תפילה הוא כולי יומא אלא דאין נותנין לו שכר כתפילה בזמנה אחר (שעבר במזיד ולא התפלל) חצות קודם

שינויי נוסחאות

טור

*ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות א. ואם עבר ולא התפלל אחר ד' שעות יתפלל עד חצות ב. ואם עבר ולא התפלל עד אחר ד' שעות יתפלל עד חצות ג. ואם עבר והתפלל עד אחר ד' שעות ד. עד חצות א דפוס שלוניקי. דפוסים המצויים (בשם ס"א) ב דפוס ב"ז (בשם ס"א) ג. גליקן בדפי (בשם ס"א)

ב"י

*סדר תנה פשוט בתפלת השחר דאם התפלל סדר כך פשוטו בס"ק דברכות תנה פשוט בפרק ח"ה ואם התפלל מד' וקבשה (ע"פ רבינו ירוחם)

הערות וביאורים

1. בגמרות לפנינו תוקן (ע"פ מהרש"ל) "לתפילין", אך בכל הדפוסים הישנים בגמ' וברש"י גרסו "לתפילה", ופירושו לתפילין [דקדוקי סופרים י"ט ע"ב אות נ']. ועיין היטב ברבנו יונה (המובא בסמוך בב"י). 2. וצ"ע, דא"כ מנ"ל לרבינו ירוחם (ני"ט ח"ה) דזמן הנחת תפילין משיכיר את חבירו, ודברי מרן שגבו ממני [יד אהרן]. ואמנם מאחר דנראה דמקור דברי רי"ו מהירא"ם סי' רנ"ב (וכדלהלן), א"ש דאחרים להביא שתיהן, לתפלה כאחרים כו' לתפלין כאחרים, ע"ש. וע' בתוספות ראם שם סק"ה. 3. קשה טובא מגליה להב"י דזמן א' הוא. אפי' נימא דגרס הרי"ו לתפלה כאחרים, ולא לתפילין, מ"מ ב' זמנים הם, זמן עלות השחר הוא בדיעבד, חמן משיכיר הוא הזמן לכתחילה, חמן ותיקין הוא מן המובחר וכבר תמהו בזה על רבינו הב"י, הפרישה והב"ח והעטרת זקנים, ע"ין בדבריהם. 4. ובשו"ע (סע' א') לא הזכיר להדיא את שיטת רבנו ירוחם, אך יש אומרים שרמז אליה בתיבות "והאיר פני המזרח" [עי' נושאי כלים שם]. 5. יתכן שמקור דעת רבינו ירוחם, מספר היראים (סי' תנ"ב-י"ג) שכתב כן [דקדוקי סופרים שם]. ועוד אפשר דלמד כן מרבנו יונה (המצוין בב"י בסמוך) דפי' דאביי לא פליג ארב הונא דאמר לק"ש כאחרים, אלא אביי מוסיף דגם לתפילין הלכה כאחרים [יד אהרן]. 6. האי "עד מנחה" אינו מדוקדק, ונראה דר"ל עד קרוב זמן מנחה שהוא חצות, ודחוק. ויותר נכון לומר שהוא ט"ס וצ"ל "עד חצות" [מאמר מרדכי ס"ק ב' ד"ה והנה הרב פרישה].

[שם סוס"י ס] ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי ונלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה וכ"כ הרמב"ם ז"ל [בפלה פ"ג ה"ח]. וגרלה שלמדו כן מדפריך בגמרא [ברכות כו ע"ס] אהא דתנן תפילת השחר עד חצות ומו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים ומשני כולה יומא מצלי וחזיל, עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה. דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לרבי יהודה מאחר חצות לכ"ע. ולפ"ז נ"ל שמה שכתבו הרי"ף והרא"ש ואע"ג דליתא לדרבנן וכו' לאו למימרא דמכח סברת רבנן ילפינן הכי אלא הכי קאמרי אע"ג דליתא לדרבנן וא"כ הוה משמע למימר דאחר ד' שעות לא יתפלל כלל, ליתא אלא מתפלל ושכר תפלה מיהא יהבו ליה דלא גרע ממתפלל אחר שהגיע תפלת המנחה. וגם כן נ"ל דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא, דעד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והוכ. ואין להקשות דאם כן הול"ל שאם התפלל אחר ד' שעות עד הלילה אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה וכו', דאיכא למימר דשאני אחר זמן המנחה שצריך להתפלל תפלת המנחה קודם וכבר נתבאר זה בדבריהם במקומו' ג ולפי שעה זו היה נראה לומר דאחר ד' שעות אינו מתפלל אא"כ נתאחר מלהתפלל בטעות או באונס אבל אם חזיד ולא התפלל קודם ד' שעות אינו מתפלל אח"כ דכיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא בטעה אימר אבל אם חזיד אין לו תשלומין. אלא שהרמב"ם [שם] כתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות היום יצא י"ח תפלה אבל לא יצא י"ח תפלה בזמנה וכך הם דברי רבינו. ולפיכך נראה לומר דלא ילפינן דין אחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא, אלא מדאמרי רבנן עד חצות ילפינן לה כי היכי דלא נשוי כל כך פלוגתא בין רבי יהודה ורבנן, דלרבי יהודה אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבו ליה שכר תפלה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפלה בזמנה, הילכך ממעטים בפלוגתייהו דלכ"ע עד ד' שעות עד חצות שכר תפלה יהבו ליה בין בשכח בין בהזיד אלא דלרבי יהודה לא יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפלה בזמנה. ולפ"ז בדוקא כתבו הפוסקים עד חצות דמחצות ולמעלה עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין* ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי. ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להרשב"א שכתב בר"פ תפלת השחר [כו ע"ס] אהא דאמיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' מיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו אחר ומשלים מה שטעה בתפילותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתים ומתפלל מנחה שתים דקאמר ליתא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות אחר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה אחר ומשלימה כל הלילה הוי ליה למימר עכ"ל. וזה מחזיק ביד הדרך השני[2]:

ב וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו וכו'. בפרק היה קורא [ברכות יד ע"ס] אמר רב כל הנותן שלום לחבירו

איסור נתינת שלום לחבירו קודם תפלה והיתרו [סעיף ב]

איכא. ב *וכיון שהגיע זמן תפילה (ג) אסור לאדם להקדים לפתח חבירו* ליתן לו שלום אבל אם פגע

יהבינן ליה שכר תפלה לאחר ד' שעות וכתב הכי [שם] פריך אהא דתניא טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים מדתניא מעוות לא יוכל לתקון זה שבטל תפלה של ערבית או תפלה של שחרית קס"ד דלף בבטל בשוגג קאמר דלא יכול לתקון ואפילו לאחר זמן תפלה אחת בלבד דכיון שהגיע זמן תפלה שניה אין תקנה לתפלה שלפניה כלל, ומשמי התם בבטל במזיד קאמר דלא יוכל לתקון לאחר זמן תפלה אחת כיון שהגיע תפלה שלאחריה. אלמא משמע דאם לא הגיע עדיין זמן תפלה שלאחריה יכול להתפלל אותה תפלה שבטל אפי' בטלה במזיד עד שיגיע זמן תפלה אחרת וא"כ לר' יהודה נמי יהבינן ליה שכר תפלה מד' שעות עד חצות דהיינו עד שהגיע זמן מנחה גדולה ולא עד בכלל דמשהגיע זמן מנחה גדולה שוב אינו יכול להתפלל שחרית כלל אלא מתפלל במנחה שתים דהיינו מנחה תחלה ואח"כ מיד מתפלל לתשלומי דשחרית ומשום הכי נקטו עד חצות כדי שלא יהא טועה להתפלל במזיד לכתחילה אחר שהגיע זמן מנחה דהיינו אחר שש ומחצה, ולאו דוקא עד חצות דהא עד שהגיע זמן תפלת המנחה ולא עד בכלל הוא מתפלל והולך. והא דפריך מעיקרא עד חצות ומו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים, לא כפי' ב"י דמשחרית מתפלל במנחה שתים קא פריך דאלמא דיכול להתפלל אף אחר חצות דהא פשיטא דלא דמי אחר חצות לתשלומין דאחר מנחה דהא אפי' לא התפלל ערבית דאין זמנה אלא בלילה אפ"ה אית לה תשלומין ביום בשחרית א"כ ה"ה תפלת שחרית אע"פ דאין זמנה אלא עד חצות אית לה תשלומין אחר תפלת מנחה אבל בלא תשלומין איכא למימר דאינו יכול להתפלל אחר חצות. אלא בעל כרחך דהכי פריך מדקתני שאם לא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים והיינו דמשהגיע שש ומחצה דהוי זמן מנחה גדולה אחר חצות אסור לו להתפלל שחרית אלא מתפלל מנחה תחילה ואח"כ מתפלל שניה לתשלומין דשחרית משמע דקודם מנחה גדולה יכול להתפלל שחרית אפי' במזיד אפי' אחר חצות. דאל"כ אלא אחר חצות אינו רשאי להתפלל הו"ל לפרש, אלמא דתפלת שחרית נמשכת עד שיגיע מנחה גדולה דהוא שש ומחצה וקשיא בין לת"ק בין לר' יהודה, ומסיק דעד חצות לרבנן ועד ד' שעות לר' יהודה יהבינן שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך עד המנחה יהבינן ליה שכר תפלה בלחוד ואפי' במזיד בין לרבנן בין לר' יהודה ומשהגיע מנחה אין לו להתפלל שחרית כלל אלא אית ליה תשלומין דהיינו דמתפלל של מנחה תחילה ואח"כ מתפלל תשלומי דשחרית ודוקא בשוגג אבל לא במזיד. והשתא אפשר דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו עלה כהוגן דמד' שעות עד חצות שכר תפלה מיהו איכא ולרוגס לומר עד הגעת זמן מנחה גדולה ואע"ג דיכול להתפלל עוד אחי שעה אחר חצות לא נקטו אלא חצות כדי שלא יבא לידי טעות להתפלל במזיד שחרית אחר שש ומחצה אם יצמצם עד שש ומחצה אבל עד חצות ודאי לאו דוקא. ומ"ש הרשב"א בר"פ תפילת השחר [שם] ומביאו ב"י דהא דאמר טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' דדוקא בזמן תפלה אבל שלא בזמן תפלה לא, התם אתא לאשמועינן דין אחר לענין תשלומין והוא דרגוגו לומר דאם לא התפלל שחרית והגיע זמן מנחה גדולה לא יאמר עכשיו אתפלל תשלומין לשחרית ואח"כ כשיגיע זמן מנחה קטנה אתפלל מנחה אלא צריך הוא להתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ לתשלומין דשחרית ושמיטה יחד זה אחר זה.

וכ"כ הרא"ש בהשגות פ"ג [ה"ס] וכן כתבו האחרונים ולכוונתא בתשלומין דמנחה ודערבית ולא כמה שנראה ממ"ש ב"י שהבין מדברי הרשב"א במ"ש אבל שלא בזמן תפלה לא דדעתו לומר דאחר חצות עד זמן מנחה לא יתפלל של שחרית, דליתא דלא דיבר הרשב"א מדין זה כלל אלא מדין תשלומין קמיירי לאחר שהגיע זמן מנחה ☜ והכי נקטינן להתפלל אחר חצות לכתחילה עד שיגיע זמן מנחה גדולה. ולא כהרב בהגהת ש"ע [סוף ס"ס] דנמשך אחר דברי ב"י ופסק דאחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית דליתא:

וכיון שהגיע זמן תפלה וכו'. מימרא דרב ריש פרק היה קורא (ברכות דף י"ד ע"ס) ואמיקנא במסכים לפתחו, ופירש"י אבל פגעו בדרך שואל. וכתבו התוס' וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר עכ"ל. כלומר כיון דהפגיעה אינו אלא באקראי מותר אבל במסכים לפתחו אע"פ שאינו מסכים לפתחו כדי להקביל פניו קודם התפלה אלא שהוצרך ללכת לעסקיו או לשום ענין אפ"ה אסור לו ליתן שלום כיון דאינו באקראי. וכ"כ ה"ר יונה [ח ע"ס בדפי הרי"ף] מיהו כתב אין איסור אלא במזכיר לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום ואסור להקדים כבוד האדם לכבוד המקום בשמו של מקום ב"ה אבל מותר לומר לפרש דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ואף לשון זה לא הותר אלא היכא דמסכים לפתחו ברואות עסק מעסקיו

פרישה

זמן מנחה וגם כשהגיע זמן מנחה וטעה או אנוס ולא התפלל שחרית אם לא שהתפלל מנחה קודם ובטעה ולא התפלל דוקא ומטעם שכתבתי, וי"ש מחצות ואילך שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה רלה לומר אם לא שהקדים תפלת מנחה אבל כשהקדים תפלת מנחה וטעה בתפלת שחרית מהסברא שיש ליה תשלומין לגמרי כיון דעכ"פ זמן תפילה כל היום וק"ל: (ג) אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום. כ"כ ר' יונה, ונתן טעם משום שהוא שמו של הקב"ה, אבל מותר לומר לו לפרש דמרי טב כשהוצרך ללכת אינו נראות איזה עסק, אבל להקביל פניו אסור אפילו בכה"ג, וגם לכרוע לו אסור כשאומר לו לפרש דמרי טבא:

חידושי הגהות ומהרל"ח

ג עיין בדרישה ופרישה [ס"ק ס-כ] וב"ח [סעי' ס-כ] וט"ז [ס"ק ס]:

הערות וביאורים

1. אולי כוונתו למש"כ להלן סי' ק"ח, עיי"ש. 2. עיין ט"ז דפליג על ב"י וביאר דמש"כ הרשב"א אחר חצות ר"ל אחר ו' ומחצה דהוא זמן מנחה גדולה, וקודם לכן מתפלל שחרית, אך המג"א סק"ה והגר"א ד"ה אחר ביארו דלעולם אחר חצות ממש מדינא הוא זמן מנחה גדולה, רק משום שאין בקיאין מתפללין רק בו' ומחצה, וע"ע מג"א ס' רל"ג סק"א.

והרי [א] אברים ופדרים סוף עבודה דיממא היא והרי תרומת הדשן תחילת עבודה דיממא היא דא"ר יוחנן [ב]קדש ידיו לתרומת הדשן למחר אינו צריך לקדש שכבר קדש מתחלת עבודה אלא קשיא אלא אי אתמר הכי אתמר [ג]א"ר אסי א"ר יוחנן זר שסידר שני גזירי עצים חייב הואיל ועבודה תמה היא מתקיף לה רבא אלא מעתה תבעי פיים ולא בעיא פיים והתניא [ד]מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור שני גזירי עצים ה"ק יפייסו לה בפני עצמה [ה]כדאמרינן למימרא דעבודה תמה וזר חייב עליה מיתה בעיא פיים אין זר חייב עליה מיתה לא בעיא פיים והרי שחיטה שאני שחיטה דתחילת עבודה דיממא היא [ו] למימרא דעבודה תמה בעי פיים עבודה שיש אחריה עבודה לא בעי פיים והרי אברים ופדרים סוף עבודה דיממא היא הרי תרומת הדשן משום מעשה שהיה אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי אף אנן נמי תנינא אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה ואילו זמן סידור גזירי עצים לא קתני הך דלית לה תקנתא קתני הך דאית לה תקנתא לא קתני:

הדרן עלך בראשונה

אמר [ז]להם הממונה [ח]צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע [ט]הרואה אומר ברקאי [י]מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן ולמה הוצרכו לכך שפעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו שהאיר מזרח ושחטו את התמיד והוציאוהו לבית השריפה הורידו כ"ג לבית הטבילה זה הכלל היה במקדש [יא]כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים:

גמ'

והרי [א] אברים ופדרים סוף עבודה דיממא היא והרי תרומת הדשן תחילת עבודה דיממא היא דא"ר יוחנן [ב]קדש ידיו לתרומת הדשן למחר אינו צריך לקדש שכבר קדש מתחלת עבודה אלא קשיא אלא אי אתמר הכי אתמר [ג]א"ר אסי א"ר יוחנן זר שסידר שני גזירי עצים חייב הואיל ועבודה תמה היא מתקיף לה רבא אלא מעתה תבעי פיים ולא בעיא פיים והתניא [ד]מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור שני גזירי עצים ה"ק יפייסו לה בפני עצמה [ה]כדאמרינן למימרא דעבודה תמה וזר חייב עליה מיתה בעיא פיים אין זר חייב עליה מיתה לא בעיא פיים והרי שחיטה שאני שחיטה דתחילת עבודה דיממא היא [ו] למימרא דעבודה תמה בעי פיים עבודה שיש אחריה עבודה לא בעי פיים והרי אברים ופדרים סוף עבודה דיממא היא הרי תרומת הדשן משום מעשה שהיה אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי אף אנן נמי תנינא אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה ואילו זמן סידור גזירי עצים לא קתני הך דלית לה תקנתא קתני הך דאית לה תקנתא לא קתני:

הדרן עלך בראשונה

אמר [ז]להם הממונה [ח]צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע [ט]הרואה אומר ברקאי [י]מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן ולמה הוצרכו לכך שפעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו שהאיר מזרח ושחטו את התמיד והוציאוהו לבית השריפה הורידו כ"ג לבית הטבילה זה הכלל היה במקדש [יא]כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים:

גמ'

וסרי מיכרים ופדרים. לא גרסינן לטוליה הך גירסא דמיכרים ותרומת הדשן הכא דהא [ב] מינן להו לגבי פלוגתייהו דרב ורי בעבודה שמין מחרים עבודה ומגב שיטפא דריסטא דגירסא דלעיל דלישנא קמא דרבי זירא הדר וגרסינהו בלישנא בתרא. וה"ג יש לך עבודה שיש מחרים עבודה ופסולה בזר אלא אי אימר כו': **סופיל ועבודה פמה.** דשלים ליה סידור: **למימרא דעבודה פמה בעי פיים** כו' **עד מעוס מעשה שהיה** לא גרסינן: **אף אנן נמי פנינא.** דסידור גזירין עבודה תמה היא כרבי יוחנן והלא כרב ורי אלא מנו לה בעבודה שזר מייב עליה משום דיש מחרים סידור מיכרים: **ומילו זמן שני גזירין לא קפני.** אלמא עבודת לילה היא והוא גמר סידור מערכה וסידור המיכרים שהוא עבודת יום ממילא עבודה מחרת היא ולא גמר סידור המערכה היא:

הדרן עלך בראשונה

אמר להם הממונה. הוא הסגן: **צאו וראו.** על המומה או על הגג: **זמן השחיטה.** שחיטת התמיד. כלומר אם אתיר המזרח שהשחיטה פסולה בלילה כדכתיב (ויקרא יט) ביום זבחכם: **הרואה.** זה שעלה לגג: **ברקאי.** לשון לוהר כמו למען [ד] (היום) לה ברק (יחזקאל כא) האירו ברקים (תהלים עז): **עד שבא בחברון.** עד שנעלה הלוהר עד חברון: **והוא אמר לא כן.** מפרש בגמרא [ה]: **למה הוצרכו לכך.** לעלות לגג ולראות: **עלה מאור הלבנה.** נמה מאור הלבנה קמון לשחרית: **ודימו.** ומשבו: **והוציאוהו לבית השריפה.** כשהביאו שעשתו בלילה: **הורידו כ"ג כו'.** מפרש לה בגמ' [ו]: **מיסך רגליו.** נקבים הגדולים. ולשון מיסך כמו אין המיסך על הארץ (איב דף מד:) לפי שהאדם לנקבים גדולים כורע על ברכיו [ז] ומכסה גופו את רגליו וכן בשאול כתיב (שמואל ב כד) ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו: **קידוש ידים ורגלים.** מן הכיור:

וסרי מיכרים ופדרים. לא גרסינן לטוליה הך גירסא דמיכרים ותרומת הדשן הכא דהא [ב] מינן להו לגבי פלוגתייהו דרב ורי בעבודה שמין מחרים עבודה ומגב שיטפא דריסטא דגירסא דלעיל דלישנא קמא דרבי זירא הדר וגרסינהו בלישנא בתרא. וה"ג יש לך עבודה שיש מחרים עבודה ופסולה בזר אלא אי אימר כו': **סופיל ועבודה פמה.** דשלים ליה סידור: **למימרא דעבודה פמה בעי פיים** כו' **עד מעוס מעשה שהיה** לא גרסינן: **אף אנן נמי פנינא.** דסידור גזירין עבודה תמה היא כרבי יוחנן והלא כרב ורי אלא מנו לה בעבודה שזר מייב עליה משום דיש מחרים סידור מיכרים: **ומילו זמן שני גזירין לא קפני.** אלמא עבודת לילה היא והוא גמר סידור מערכה וסידור המיכרים שהוא עבודת יום ממילא עבודה מחרת היא ולא גמר סידור המערכה היא:

הדרן עלך בראשונה

אמר להם הממונה. הוא הסגן: **צאו וראו.** על המומה או על הגג: **זמן השחיטה.** שחיטת התמיד. כלומר אם אתיר המזרח שהשחיטה פסולה בלילה כדכתיב (ויקרא יט) ביום זבחכם: **הרואה.** זה שעלה לגג: **ברקאי.** לשון לוהר כמו למען [ד] (היום) לה ברק (איב לא) האירו ברקים (תהלים עז): **עד שבא בחברון.** עד שנעלה הלוהר עד חברון: **והוא אמר לא כן.** מפרש בגמרא [ה]: **למה הוצרכו לכך.** לעלות לגג ולראות: **עלה מאור הלבנה.** נמה מאור הלבנה קמון לשחרית: **ודימו.** ומשבו: **והוציאוהו לבית השריפה.** כשהביאו שעשתו בלילה: **הורידו כ"ג כו'.** מפרש לה בגמ' [ו]: **מיסך רגליו.** נקבים הגדולים. ולשון מיסך כמו אין המיסך על הארץ (איב דף מד:) לפי שהאדם לנקבים גדולים כורע על ברכיו [ז] ומכסה גופו את רגליו וכן בשאול כתיב (שמואל ב כד) ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו: **קידוש ידים ורגלים.** מן הכיור:

גמ'

שהיא עבודת יום כו' כלעיל אלא שהש"ס מתרץ לדקדק יותר במילתיה דרבא למימרא דעבודה תמה בעיא פיים ואף אנן נמי תנינא דקא מסייע למילתיה דרבי יוחנן וכיון דתמי ליה לפיעתא מו לא מתוקמא מילתיה דרבי יוחנן מכח קשיא דרבא להכי ל"ל אלא אי אימר הכי אימר כדלעיל לפי שהיא עבודת יום והשתא לא מצי למימרך יפיקו לה בפני עצמה דטובא מיכא עבודת יום שאין מפיסין לה בפני עצמה ומ"ש ה"ג מיכא מיסוך היין והמים שהן עבודות תמות ואין מפיסין להן בפני עצמן ל"ל כיון דיש מחריהן כמה עבודות בו ביום אין מפיסין להו בפני עצמם אבל סידור שני גזירין אין מחריהן עבודה עוד כל אותה הלילה ולהכי הוה לן למימר דשמיעה כולי האי להפיס עליה בפני עצמה ופרץ והרי מיכרים ופדרים כו' ומשמי סוף עבודה דיממא היא ואין עוד עבודה אחריה בו ביום ולהכי מפיסין לה בפני עצמה לפי דבפיים דשחרית היו מפיסין נמי אמיכרי תמיד של בין הערבים והגך מיכרים אין אחריהם עבודה כל אותו היום ופרץ והרי שחיטה דמפיס לה בפני עצמה דעיקר הפיים הוה [מן] שומנו ושאר אמיו הכהנים נמשכין עמו אגב גרדא דידיה:

הדרן עלך בראשונה

אמר להם הממונה צאו וראו כו'. [ט]שנאמר וישכם אברהם בבקר. נפ"ק דפסחים (דף ד. ושם) פרץ ומיבדוק מלפרא מי לא תניא כל היום כשר למילה אלא שהזריזין מקדימין שנאמר וישכם אברהם וגו' ותימה היכי אמר מהכא דאין זריזין מקדימין מאורתא דאמא מה שאברהם לא עמד בגילה משום דס"ח לא יצא ידי גילה כדאמר בפרק גיד הנשה (חולין דף צא.) וי"ל דמש"ה לא היה אברהם נמנע מלהשכים בגילה כיון דשלומי מצוה אינן מיוקין מיהו קשה דהיא גופה דלא יצא ידי גילה מושכם אברהם בבקר יליף הכא ועוד קשיא כיון דשלומי מצוה אינן מיוקין למה נמנע מלהשכים בגילה מתוך דס"ח אל יצא ידי וי"ל דתרי ושכם כתיבי חד בעקידה וחד בהתפלל על סדום והכא מייתי קרא דעקידה הלכך פריך שפיר מינה בפסחים דאי זריזין מקדימין למצות מאורתא א"כ אברהם נמי לקדום באורתא שהרי לא היה יכא כלום חדא דשלומי מצוה אינן מיוקין ועוד דשני נעריו עמו הוו ובפרק גיד הנשה (שם) מייתי קרא דסדום דהתם ידידי הוה שלא יראו במפלתה של סדום כדאשכח בגאמו של לוט ולא הוה נמי שלא מצוה כי לא היה חפץ הקב"ה שיצא בעדם רנה ותפלה:

אלא

א א מיי' פ"ה מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג סמג עשין קכ:

ב ב מיי' פ"ה מהלכות תמידין ומוקדש הלכה [ג] ה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והרי מיכרים כו' דהשן הכא דהא נמי אוקמינן להו לגבי פלוגתייה דרב: (ב) רש"י ד"ה מיכך רגלו כו' כדכתיב על נרכיו מכסה את גופו ראת רגליו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (והרי מיכרים כו' עד אלא אמר קשיא) אמ"ש (וכן מתקן רש"י): [ב] שם (למימרא דעבודה תמה בעיא כו' עד מעשה שהיה) אמ"ש (וכן מתקן רש"י):

מוסף רש"י

אם הגיע זמן השחיטה. אם אסיר היום לשחוט אם אסמיך (מנחות ק:). **ברקאי.** אסיר היום. כמו (תהלים לז) אסירו ברקיו תבל (שם). **מתיא בן שמואל.** היה ממונה על ק. דתמר בפקלים (ז:) שהיה ממונה על הפייטות, והייט פייטות שמפייטין בפסוקי היום מי שוטנו ומי זורק, וכשהגיע שולל אם הגיע זמן שחיטה אמר לאחיו שעל הגג אמור אם אסיר אמר לו אם הגיע זמן אמור לי קן, וכשנגמר ירחמני נמצא שלפיכך היה אומר עד שנשתכרן היום הכפורים כדי להחיר ישראל מכרון (שם. ושם: מתתיא בן שמואל). **ולמה הוצרכו לכך.** לעלות לגג ולראות אם אסיר היום (שם). **דימו.** שטרים היו (שם). **והוציאוהו לבית השריפה.** שאפשר היה לפי שנשתנו בגילה, דכתיב ביום זבחכם, ביום נמי לטמא (שם). **כל המיסך את רגליו.** גדולים, שאלו נגיע הכפה (שם).

תוס' ישנים

ס"ב אמר לא אם המנהגים. פירש בקונטרס גם אלו ממונה הוא הסגן ואינו נראה כדפירשתי לעיל אלא אמר אמר היה אסיר ממונה על ק: מתיא בן שמואל אומר אסיר. פירש"י בתמצות פרק שני אלמה (דף ק.) שהוא היה ממונה על הפייטות והיה אומר ק נגיע המקדש ואמנם ק הוא שמונה עליהם היה כדתנמע בתמצת שקלים (דף ו.) דקרי ליה ממונה על הפייטות והיה אומר ק נגיע המקדש וכן בגמרא דקאמר ממיל בן שמואל על הפייטות וכו' יבין דאיתי שפי' ממיל בן שמואל אומר הכי אומר הרואה אומר אסיר ממונה על הפייטות הוא שמונה אלמרא ואומר לא אלא אלא אל

גמ' תניא ר' ישמעאל אומר ברק ברקאי אומר נחומא בן אפקשיון אומר אף ברקאי בחברון [6]מתיא בן שמואל (אומר) הממונה על הפיסות אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון רבי יהודה בן בתירא אומר האיר פני כל המזרח עד בחברון ויצאו כל העם איש איש למלאכתו אי הכי נגה ליה טובא לשכור פועלים קאמרינן אמר רב ספרא צלותיה [7]דאברהם מכי משחרי כוחלי אמר רב יוסף אגן מאברהם ניקום ונינמר אמר רבא תנא גמר מאברהם ואגן לא גמרינן מיניה [8]דתניא [9]וביום השמיני יטול בשר ערלתו [10]מלמד שכל היום כשר למילה אלא [11]שהורידין מקדימין למצות שנאמר [12]וישכם אברהם בבקר ויחבוש (6) וגו' אלא אמר רבא רב יוסף הא קא קשיא ליה [13]דתנן [14]חל ערבי פסחים להיות בע"ש ושחטו בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה ונשחטיה מכי משחרי כוחלי (6) מאי קושיא ודילמא כוחלי דבית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דלא מכווני טובא א"נ שאני אברהם [15]דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו א"נ משום דזקן ויושב בישיבה הוה דא"ר חמא בר' חנינא מימתן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם שנאמר [16]לך ואספת את זקני ישראל היו במדבר ישיבה עמהם שנאמר [17]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר [18]ואברהם זקן בא בימים יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר [19]ויהי כי זקן יצחק יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר [20]ועיני ישראל כבדו מזוקן אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנאמר [21]ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו אר"א שמושל בתורת רבו [22]הוא דמשק אליעזר א"ר אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים אמר רב [23]קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר [24]עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' א"ל רב שימי בר חייא לרב ואימא שבע מצות הא איכא נמי מילה ואימא שבע מצות ומילה א"ל א"כ מצותי ותורותי למה לי אמר [25](רב) ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר תורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה: מתיא בן שמואל אומר וכו' והוא אומר הן: מאן אמר הן אילימא הך דקאי אאיגרא הוא חלים והוא מפשר אלא הך דקאי אארעא מנא ידע איבעיית אימא הך דקאי אארעא ואיבעיית אימא הך דקאי אאיגרא איבעיית אימא הך דקאי אאיגרא אמר איהו האיר פני כל המזרח וא"ל הך דקאי אארעא עד שבחברון וא"ל איהו הן ואיבעיית אימא הך דקאי אארעא אמר איהו האיר פני כל המזרח וא"ל עד שבחברון וא"ל הן: ולמה הוצרכו לכך וכו': ומי מיחליף והתניא רבי אומר אינו דומה תימור של לבנה לתימור של חמה תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן תנא דבי רבי ישמעאל יום המעונן היה ומפציע לכאן ולכאן אמר רב פפא שמע מינה יומא דעיבא כוליה שמשא למאי נפקא מינה לשטותי עורות אי נמי [26]לכדרדש רבא [27]אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמי חמה אמר [28]רב נחמן [29]זוהמא דשימשא קשי משימשא וסימניך דנא דחלא שברירי דשימשא קשי משימשא וסימניך דילפא

גמ' תניא ר' ישמעאל אומר ברק ברקאי. המיר יומר מברק: לשכור פועלים. הלי יצאו איש למלאכתו ולא על הפועלים קאי אלא בעה"כ שהוא משכיר ביומר (6) למצוא פועלים לשכור: לוטיים דאברהם. תפלת הערב שלו: מכי משחרי כוחלי. חומות הפוטות ומלכין בהאי מן המזרח ונוצלת עליהן ובתחילה שבע שעות שהחמה בתמצע הרקיע ברקא כל מדם מיה עושה עמוד אלא מתמיהין משמירין אותן הכמלים לפי שאין חמה נוצלת אלא ברקא הכוחל בעוביו ומיצל תודו של שפת עוביו על זקיפת הכוחל ומשמתא מהיות שפתא טויים אלי ערב (3) וקרוי ערב: אגן מאברהם ניקום ונגמר. (6) כאן לגמרנו לחיות זריזין כאברהם: מל לשיום בערב שבת. הולכן למהר ממיד של בין הערבים כלל יכולת לפי שבפסחים נשחטו אחריו ולריך לגולמן מבעוד יום ואמרינן הכם מוקמינן ליה אריה מכי יגמו גללי ערב וקמיב נשחט המעיד בשש ומחצה ולפי מכי משחרי כוחלי כלומר בין הערבים שבמצות לא מקיים מיקרי בין הערבים ולריך לין תרו לא זקיפתו לבשמיו עד שמתקן חמה למערב: לילמנגיעות. להיות בקי בהליכות המזלות ותמילות השעות דסכי מגיע בנגא מתרא (לף מ:) וכי כלן לא בכרסם בכל לילמנגיעות גדולה היתה בלבו ולכל מלכי נמלות: דולה ומשקה. טוטריקון של דמשק: שבע מצות. שנלטוו לשלר כל בני נח אבל מולה לא נתנה לו: אפילו עירובי תבשילין.

גמ' תניא ר' ישמעאל אומר ברק ברקאי. כלומר האיר. ר' עקיבא אומר עלה האור כו'. וכיון שהודה בבנין הבוקר הזכיר עוד תפלת הצהרים. אמר רב ספרא צלותיה דאברהם כו'. מי' תפילת האבות כולם, לא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא העיקר. ואמר מכי משחרי כוחלי. רש"י כי שאומר תחלת שעה שביעית משחרי כוחלי. כלומר בין שיגמר בללי ערב והוא משעה שביעית המשכנס המשמש במערב ולמעלן. מתחילין הכהלים להשחיר מפני שהלך השמש מן המזרח ובא הצל. והיא תפלת הצהרים הצל. כדכתיב ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו'. חד השיחה היא תפילה כדכתיב באברהם רבא יצחק לשוח (בשדה) מלמד ערב. חד השיחה היא תפילת הצהרים כדת המסורה לו מאביו. ואמר לפנות ערב משעה שיכנס השמש במערב. ובאותה הצל מתחילין הכהלין שבמזרח להשחיר. אמר רב יוסף אגן מאברהם נגמר (אברהם קיים) כלומר אברהם קיים המצות ועדיין לא ניתנה התורה, ואין לנו ללמוד ממנו הגבראים אלא כגון דניאל וכיוצא בו מפני שהנהו כהלכה למשה מסיני אחרי שניתנה התורה. א"ל רבה הוא תנא גמר מאברהם דתניא וביום השמיני וגו' כלומר שאברהם היה מקיים המצות כהילכן. ואקשינן אי הכי תפלת המנחה היא תפלת הצהרים מכי משחרי כוחלי. הא קי"ל כי התפילות ניתקנו כנגד התמידים, תפלת השחר כנגד תמיד של שחר, ותפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ולמה היה התמיד של בין הערבים נשחט כזמן שחל ערב פסח להיות בערב שבת בשש שעות ומחצה, לא נשחטיה אלא (בחר) [בתחילתן] שעה שביעית מכי משחרי כוחלי. ופריקנן דלמא [שאנין] כוחלי בית המקדש בשש ומחצה הוה משחרי משום דהוה מכווני טובא, כדגרסינן בחלמוד דארץ ישראל בעירובין פרק כיצד (מערבין). א"ר יוסי מי שאינו יודע לכוון הרוחות יראה מקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז, עד מקום שהיא זורחת באחד בתקופת טבת, אלו מני מזרח וכו', עד כמה יגנו הגבראים הראשונים לעשות שעה המזרחי שהיא החמה מצמצמת בו בתקופת טבת ובתקופת תמוז. ד' שמות נקראו לו, שעה (מזר) [מזר] ששם היו המסמרים מרושים, הרא הוא דכתיב מרוה טפא קראו למו. שעה הישרה ששם היו מישרים הלכה. שעה תרסיח שהוא סכוון כנגד זריחת השמש, כדכתיב האומר לחרס ולא יזרח. שעה האיתן שמשמש כניסה ויציאה. שעה התוקף שהוא מכוונע בין שני שערים. שעה חרש ששם חידשו הטופרים ההלכה. שעה העליון שהוא למעלה מעזרה. אי נמי משום דאבות איצטגנינות גדולה היתה בלבם ויודעין לכוון השעות. אי נמי זקנים ישבין בישיבה היו. כלומר השכינה עמהם כו'. אמר רב קיים אברהם כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. תורותי שהיס, דברי תורה ודברי סופרים. מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן. מאן אמר הן, איבעיית אימא הך דקאי אאיגרא אמר איהו האיר פני כל המזרח. ואמרין ליה הגך דקיימי בארעא עד שבחברון. כלומר אתה ראיה עד חברון. ואמר להן הן. ואיבעיית אימא הך דקאי אארעא אמר הך דקאי באיגרא האיר פני כל המזרח עד שבחברון. ואמר ליה הך דקאי בארעא הן. כלומר בחרמה. כלומר הכם וראה בטוב שלא תטעה. ירושלמי ועד אחר נאמן, שניא היא הכא שאת יכול לעמוד עליו. כלומר, כיון שאתה יכול לברר עליו הדבר עכשיו, אינו משקר. אמר עד אחר גולד בן לפלוני בשבת מלין אותו על פיו. חשיכה מתנאי שבת שמלטלין על פיו. ולמה עד שבחברון, כדי להזכיר זכות אבות שהן ישנים בחברון. ולמה הצרכו לכך. פעם אחת עלה מאור הלבנה כו'. ירושלמי ומי מחלף, מאור הלבנה מחמר תולה בכפלן, ותימור של חמה פוטה על פני כל המזרח. 6) ואריסינא לפתריתין יום המעונן הוה היה אור הלבנה מפצע לכאן ולכאן, כלומר היה פוטה על פני כל המזרח. ש"מ מדקתני כי היה אור הלבנה מפצע בכל מקום, כך השמש ביום המעונן אורו וכוחו בכל מקום, ואפילו במקום שאילו היתה החמה בעולם בזה המקום זה הגה צל הוא ואין בו חמה, עכשיו ביום המעונן אפילו במקום הצל כח חמה חמות גם באותו המקום היא. ואמר לדדש ביום המעונן אורו וכוחו בכל מקום, ואפילו במקום שאילו היתה השמש מאותו מקום, וסימנך דנא דחלא. כלומר, אחר שתריץ הזוהמן ממנו ריחו חזק יותר מריח חומץ עצמו. שבריר דשימשא. פי' שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו כו'.

6) כך פוקמינן ליה מיכולמי כן בסוגיא זו.

ג א מיי' פ"ז מהלכות מילה הלכה ט [טוש"ע י"ד סי' רס"ד סעיף ט].
ד ב מיי' פ"ז מהלכות מתנות עניים הלכה ה:
ה ג מיי' פ"ה מהלכות מתנות עניים הלכה יב [טוש"ע ש"ס סי' תנט סעיף ו].

(6) גמ' שלמכר רקמס סרכרס בנקר ותוכס. ר"ב ר"פ רקמס סרכרס בנקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. (כרלקמס יט): (ב) שם מכי משמרי כחלי ומאי קושיא דילמא: (ג) רש"י ד"ה מכי משמרי כי' מקיים מלוי ערב. ר"ב יומיס ל:

תניא ר' ישמעאל אומר ברק ברקאי. כלומר האיר. ר' עקיבא אומר עלה האור כו'. וכיון שהודה בבנין הבוקר הזכיר עוד תפלת הצהרים. אמר רב ספרא צלותיה דאברהם כו'. מי' תפילת האבות כולם, לא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא העיקר. ואמר מכי משחרי כוחלי. רש"י כי שאומר תחלת שעה שביעית משחרי כוחלי. כלומר כין שיגמר בללי ערב והוא משעה שביעית המשכנס המשמש במערב ולמעלן. מתחילין הכהלים להשחיר מפני שהלך השמש מן המזרח ובא הצל. והיא תפלת הצהרים הצל. כדכתיב ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו'. חד השיחה היא תפילה כדכתיב באברהם רבא יצחק לשוח (בשדה) מלמד ערב. חד השיחה היא תפילת הצהרים כדת המסורה לו מאביו. ואמר לפנות ערב משעה שיכנס השמש במערב. ובאותה הצל מתחילין הכהלין שבמזרח להשחיר. אמר רב יוסף אגן מאברהם נגמר (אברהם קיים) כלומר אברהם קיים המצות ועדיין לא ניתנה התורה, ואין לנו ללמוד ממנו הגבראים אלא כגון דניאל וכיוצא בו מפני שהנהו כהלכה למשה מסיני אחרי שניתנה התורה. א"ל רבה הוא תנא גמר מאברהם דתניא וביום השמיני וגו' כלומר שאברהם היה מקיים המצות כהילכן. ואקשינן אי הכי תפלת המנחה היא תפלת הצהרים מכי משחרי כוחלי. הא קי"ל כי התפילות ניתקנו כנגד התמידים, תפלת השחר כנגד תמיד של שחר, ותפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ולמה היה התמיד של בין הערבים נשחט כזמן שחל ערב פסח להיות בערב שבת בשש שעות ומחצה, לא נשחטיה אלא (בחר) [בתחילתן] שעה שביעית מכי משחרי כוחלי. ופריקנן דלמא [שאנין] כוחלי בית המקדש בשש ומחצה הוה משחרי משום דהוה מכווני טובא, כדגרסינן בחלמוד דארץ ישראל בעירובין פרק כיצד (מערבין). א"ר יוסי מי שאינו יודע לכוון הרוחות יראה מקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז, עד מקום שהיא זורחת באחד בתקופת טבת, אלו מני מזרח וכו', עד כמה יגנו הגבראים הראשונים לעשות שעה המזרחי שהיא החמה מצמצמת בו בתקופת טבת ובתקופת תמוז. ד' שמות נקראו לו, שעה (מזר) [מזר] ששם היו המסמרים מרושים, הרא הוא דכתיב מרוה טפא קראו למו. שעה הישרה ששם היו מישרים הלכה. שעה תרסיח שהוא סכוון כנגד זריחת השמש, כדכתיב האומר לחרס ולא יזרח. שעה האיתן שמשמש כניסה ויציאה. שעה התוקף שהוא מכוונע בין שני שערים. שעה חרש ששם חידשו הטופרים ההלכה. שעה העליון שהוא למעלה מעזרה. אי נמי משום דאבות איצטגנינות גדולה היתה בלבם ויודעין לכוון השעות. אי נמי זקנים ישבין בישיבה היו. כלומר השכינה עמהם כו'. אמר רב קיים אברהם כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. תורותי שהיס, דברי תורה ודברי סופרים. מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן. מאן אמר הן, איבעיית אימא הך דקאי אאיגרא אמר איהו האיר פני כל המזרח. ואמרין ליה הגך דקיימי בארעא עד שבחברון. כלומר אתה ראיה עד חברון. ואמר להן הן. ואיבעיית אימא הך דקאי אארעא אמר הך דקאי באיגרא האיר פני כל המזרח עד שבחברון. ואמר ליה הך דקאי בארעא הן. כלומר בחרמה. כלומר הכם וראה בטוב שלא תטעה. ירושלמי ועד אחר נאמן, שניא היא הכא שאת יכול לעמוד עליו. כלומר, כיון שאתה יכול לברר עליו הדבר עכשיו, אינו משקר. אמר עד אחר גולד בן לפלוני בשבת מלין אותו על פיו. חשיכה מתנאי שבת שמלטלין על פיו. ולמה עד שבחברון, כדי להזכיר זכות אבות שהן ישנים בחברון. ולמה הצרכו לכך. פעם אחת עלה מאור הלבנה כו'. ירושלמי ומי מחלף, מאור הלבנה מחמר תולה בכפלן, ותימור של חמה פוטה על פני כל המזרח. 6) ואריסינא לפתריתין יום המעונן הוה היה אור הלבנה מפצע לכאן ולכאן, כלומר היה פוטה על פני כל המזרח. ש"מ מדקתני כי היה אור הלבנה מפצע בכל מקום, כך השמש ביום המעונן אורו וכוחו בכל מקום, ואפילו במקום שאילו היתה החמה בעולם בזה המקום זה הגה צל הוא ואין בו חמה, עכשיו ביום המעונן אפילו במקום הצל כח חמה חמות גם באותו המקום היא. ואמר לדדש ביום המעונן אורו וכוחו בכל מקום, ואפילו במקום שאילו היתה השמש מאותו מקום, וסימנך דנא דחלא. כלומר, אחר שתריץ הזוהמן ממנו ריחו חזק יותר מריח חומץ עצמו. שבריר דשימשא. פי' שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו כו'.

6) (מכילתא מר' ריש מס' ב). ז) (מכילתא מר' ריש מס' ב). ח) (מכילתא ל. ד"ה מתמיה). 6) (מכילתא ל.). ט) (מכילתא מס' ב). 6) (מכילתא מס' ב). 6) (מכילתא מס' ב). 6

ציונים

פ"ו א ריב"ב העיד חמשה דברים. ברכות כ"ז ע"ב, נדה מ' ע"ב, ירושלמי יבמות פי"ג ה"ב. **שממאנים את הקטנות.** מיי' פ"ה מה' יבום הלכה כ"ד כ"ו כ"ם ל' ופ"ז הט"ו, סמ"ג עשין כ', טוש"ע אה"ע סימן קע"ה סעיף י"ב וסימן קע"ב ס"ב וס"ה וסעיף ט' י'. **ושמשיאין את האשה** ע"פ ע"א. לקמן פ"ח מ"ה, יבמות קכ"ו ע"ב קכ"ג ע"ב, ירושלמי יבמות פט"ו ה"ב, מיי' פי"ג מה' גירושין הט"ו, סמ"ג עשין כ', טוש"ע אה"ע סימן י"ז סעיף ג'. **ושנסקל תרנגול בירושלים.** ירושלמי עירובין פ"י ה"ב, מיי' פ"י מה' מקי ממון ה"ב, סמ"ג עשין ס"ו. **ועל היין בן ארבעים יום כו'.** מיי' פ"ו מה' איסורי מזבח ה"ט, סמ"ג לאוין ש"ע.

שינויי נוסחאות

פ"ו א בן בבא. בד"ג ובכ"ק בן אבא. וכן הוא בר"ב ד"ר. **על גב המזבח.** בד"ג ובכ"ק ובמשב"ג על גבי...

בית שאול

פ"ו א משנה **ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות** (**על היום**). עיין פירוש המשנה להרמב"ם ופירוש הרא"ש כאן וברמב"ם פ"א ממדין ה"ו שכתב שכן היה בנית שי, ועי' כ"מ שם. ובאמת ששם לא מכר כלל ששהה עד ארבע שעות, אבל מאד ממהני שהמעשה הלו היה בימי שלמה כשנשא בת פרעה כמבואר במדרש רבה פ' ויקרא וילקוט ירמי' רמז ש"ך ובמשלי רמז ל"ג. ועי' רש"י פ"ב על אבות שנדפס במדרש שמואל ופ"ב משנה ד' מחבר ג"כ המעשה הלו ועי' תלמידי ר"י פרק תפלת השחר ובמעשה אלפס שם. והתימה על הרמב"ם והראב"ד ובתוספות שבלם לא הזכירו זאת.

פ"ו א ר' יהודה בן בבא העיד*). שממאנים את הקטנות. כגון שני אחיים נשואים שני אחיות יתומות, אחת גדולה ואחת קטנה, מת בעלה של גדולה ומתלאת זקוקה ליבם בעל הקטנה, ודוחה זיקתה את יבמתה הקטנה ומוסרתה עליו, שאין נישואי קטנה כלום, מלמדים את הקטנה שממאן בו, ומיאון עוקר נישואים הראשונים, ומותר ליבם הגדולה. וכן יש אחרת כיוצא בזו במסכת יבמות פרק בית שמאי: ושמשיאין את האשה. שהלך בעלה למדינת הים ובא עד אחד בלבד ואמר שמת, משיאין אותה על פיו: ושנסקל תרנגול שהרג

פרק ו א רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא הֵעִיד חֲמִשָּׁה דְבָרִים, שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת[א], וְשֶׁמַּשִּׂאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד[ב], וְשֶׁנִּסְקַל תַּרְנְגוֹל בִּירוּשָׁלַיִם עַל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ[ג], וְעַל הַיַּיִן בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְנַסֵּךְ עַל גַּב

את הנפש. שנקר מוחו של תינוק. ומע"ג דכי יגח שור כתיב, אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף, שכל מקום שנאמר שור, אנו למדין שור שור משכת, מה להלן הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף, אף כאן הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף: **ועל****) **היין בן ארבעים יום.** ומקמי

*) מלת העיד ליתא בר"ב ד"ר ולא בד"פ ונתוספה בד"ק לל"צ. **) ברע"ב ד"ר בא הדבור הזה אחר הדבור שקרב בד' כו' והתו"ם הקדימו כמו שהוא לפנינו ואולי היה הדבור הזה לפני הרע"ב. האחרון גם במשנה.

יבמות: ושנסקל תרנגול וכו'. כתב הר"ב ומע"ג דכי יגח שור כתיב וכו' שכל מקום שנאמר שור וכו'. וכ"כ רש"י בפ"ד דברכות דף כ"ז. ועמ"ש במשנה ד' פ"ק דסנהדרין. ובספ"ה דב"ק: שהרג את הנפש. לשון הר"ב שנקר מוחו של תנוק. וז"ל רש"י [בברכות שם] שניקר קדקדו של תינוק במקוס שהמוח רופף*) ונקב את מוחו: ועל היין בן ארבעים יום וכו'. לשון הר"ב ומקמי הכי פסול דהוה ליה יין מגתו. וכן לשון רש"י בפ"ק דנדה [דף מ']. ר"ל דתניא בפ"ו דב"ב דף נ"ז ויין מגתו לא יביא ואם הביא כשר [ועיין בפירוש הר"ב משנה ו' פ"ם דמעשות. ומ"ש שם] והעיד על [היין] בן ארבעים יום דלכתחלה נמי יביא אפילו יש הרבה ממין אחר. תוס'. ובפ"ד דברכות [דף כ"ז]

*) כן מפ' בירוש' עירובין פ"י ה"א.

פירוש המשניות להרמב"ם

פ"ו א אלו העדיות כולם מבוארים ועושים כהם. ואמרו בירושלמי (ברכות פ"ד) בימי מלכות יון היו משלשלים להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני כבשים פעם אחת שלשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני גדיים באותה שעה האיר להם הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים ועל אותה העיד רבי יהודה בן

מלאכת שלמה

פ"ו א ר' יהודה בן בבא וכו'. ברכות פ"ד דף כ"ם ובפ"ק דנדה דף מ'. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל בן אבא. ובירושלמי דיבמות ר"פ ב"ש ומפרש התם בירושלמי דב"ש וב"ה דהתם רצש הפרק על עיקר עדות מולקים דב"ש סברי כך היתה עיקר עדות דאין ממאנים אלא ארוסות ובה"א ארוסות ונשואות. **שממאנים את הקטנות.** בפי"ג דמסכת יבמות תנן ר' אליעזר אומר מלמדין את הקטנה שממאן בו. ותנן נמי בהוא פירקא בבא אחריתי ר' אלעזר אומר מלמדין את הקטנה שממאן בו והתם בגמ' דנדה מפ' אמאי תני הכא קטנות לשון רבים לאו אחד דר' אליעזר ואחד דר' אלעזר ומהדר לא מאי קטנות קטנות דעלמא ולא קאי אלא אדר' אלעזר ולא אדר' אליעזר ופריך אי הכי גבי עדות אשה נמי ניתני ושמשיאין את הנשים וימא נשים דעלמא אלא מדהכא קאמי אשה והכא קאמי קטנות ש"מ דוקא קאמי קטנות שתים אחת דר' אלעזר ואחת דר' אליעזר ואשה דליכא למימר הכי נמצא לשון יחיד ש"מ. **ושנסקל תרנגול בירושלים.** בירושלמי ר"פ המוצא תפילין. וז"ל רש"י ז"ל שם בברכות שנקר קדקדו של תינוק במקוס שהמוח רופף ונקב את מוחו ע"כ. **עוד בפ' רעד"ל** מה להלן ה"ב בהמה חיה ועוף. אמר המלקט פירוש דהא כתיב שם וכל בהמתך חיה בהמה וכל לרבות העוף אף כאן וכו'. וכתבו תוס' ז"ל בנמנות דף ס"ד ועל תמיד של שחר שקרב בד' שעות רש"י ז"ל פירש בתפלת השחר דבימי שלמה כשנשא בת פרעה שישן עד ד' שעות וסיו מפתחות של בית המקדש תחת מראשותיו והכי נמי איתא בספיקתא ע"כ. וז"ל הר"ר יונה ז"ל שם פ' תפלת השחר אומר במדרש שהמלך שלמה היה ישן עד שלש שעות בדרך בני מלכים ופעם אחת הטעתו בת פרעה וישן עד ד' שעות ומזה היתה קבלה ביד ר' יהודה בן בבא שהעיד שתמיד של שחר קרב בד' שעות ע"כ. ופירש הראב"ד ז"ל ועל יין בן מ' יום שתתנסך ע"ג המזבח אע"פ שלא נקרא תוסס אלא עד שלשה ימים מ"מ לענין ניסוך בעינן נמי שכר יין המשכר ובן מ' יום כבר הוא משכר ע"כ. ומצאתי מוגה שם בתלמודו של הר"ר בצלאל אשכנזי ז"ל ועל היין בן מ' יום שתתנסך על גבי המזבח. וכיב פ"ו דהלכות איסורי מזבח סי' ז'. וכתבו תוס' ז"ל שם פ"ק דנדה ועל היין וכו' פירש רש"י

תפארת ישראל

יכין **יכין**

פ"ו א ר"ל ב' אחיים נשואין ב' אחיות יתומות, אחת גדולה ואחת קטנה. מת בעל הגדולה, זיקתה שהוא מדאורייתא אוסרת אחותה הקטנה על בעלה מדאורייתא נשואיה מדאורייתא כלום. להכי מלמדין הקטנה שתמאן, ויתעקרו נשואיה מעיקרא, ועי"ז יהיה מותר לעשות מצוה דאורייתא שתיבם הגדולה [יבמות פ"ז מ"ז]. והא דקאמר קטנות לשון רבים. היינו מדיש עוד אחרת [שם מ"ח], דהיינו בנפלו ליבם ב' יבמות אחיות, א' גדולה וא' קטנה, ובעל הקטנה ואח"כ הגדולה, מלמדין הקטנה שתמאן ויקיים הגדולה: ב שאמר לה מת בעלה [כשלחי יבמתן]. אף דמדינא צריך ב' עדים, משום עגונא סמכו אחזקה דאשה דייקה ומנסבה: ג שניקר מוח

תמיד. של בין הערבים: וקרב בתשעה ומחצה. גמר הקרבנו שהיו שוהין שעה אחת בעזייתו וגגמ' מפרש טעמא: **ערבי פסחים.** מקדמינן ליה משום דנעי למיעבד פסח אחריו בגרייתא מפרש בגמ' מנא לן דפסח אחר תמיד: חל ערב פסח **בערב שבת.** בעינן לאקדומי טפי משום דנעי לשחוט פסח אחריו ולעלותו מבעוד יום: **גמ'** בין **הערבים.** משש שעות ולמעלה שהכל טוטה קרוין בין הערבים והוה ליה למכתב בערב ושני בדבוריה וכתב בין הערבים לדרשה חלוק הערב לשני חלקים שתי שעות ומחצה לכלן קודש לעשייתו וב' שעות ומחצה לכלן לאחר עשייתו: **אלא אמר רבא.** טולה מקגמא דרבנן היא דמדאוריימא כל שש שעות אחרונות כשרות להיינו מכי ינטו גללי ערב להיינו מחצי שבע ואילך שהמחה טוטה למערב והכל לגזרת כשלדש עומד כנגד החמה אלו טוטה לגזרת חצי שש וחצי שבע היא עומדת בגמצע הרקיע ואין כל טוטה אלא כל כל אדם תחתיו: **ואמר מר.** לקמן בהאי פירקא: **עליה חלבי השלמים.** על תמיד של שחר הכלה כל הקרבנות ולא תשלימם על תמיד הערב דלאחר תמיד הערב לא תקריב קרבן לפיכך אף על פי שזריזים מקדימין למצות המקיצו לאחרה כדי שיביאו נדרים וכבשת נמי אף על גב דליכא נדרים ונדבות מאחרינן ליה משום [ב]סדר גזירת נדרים ונדבות דחול כדמפרש לקמן: **צליית פסח אינו דוחה שבת.** מפני שצורך הדיוט היא ויכול לעלות מבעוד יום: **ומוקמינן ליה אדיניה.** מכי ינטו הגללים להיינו בשש ומחצה: **בסידורו.** של תמיד: **בסידורו בערב פסח גרס'** בדבי עקיבא: **בסידורו בחול בערב הפסח.** להיינו בשבע ומחצה כך סידרו בשבת בערב הפסח: **ר' עקיבא אומר.** בשבת של ערב הפסח הוא בשש ומחצה בסידרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת בערב דבילעטרך לאיתוריה מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה: **ומתני' דקתני.** ערבי פסחים בשתי בין בשבת ומחצה בין בחול בין בשבת רבי ישמעאל היא: **במאי קא מיפלגי.** אמאי קא מאחר ליה רבי ישמעאל הא מסתבר טעמא דרבי עקיבא מפני שהפסחים מרוצין לשחוט ולזקרב אחריו דבשלמא בשהוא בחול מאחרינן ליה אדלא שעתא משום נדרים ונדבות אבל בשבת בחול אבל השתא דחול מאחרינן ליה אדלא שעתא משום נדרים ונדבות דחול אבל השתא בשש ומחצה לא חיישינן לאקדומי ולשנויי מחול דידיה משום נדרים ונדבות בעינן לאקדומיה: **בזיכין.** היא לבונה הנמונה בשני בזיכים על שתי מערכות של לחם הפנים ובשבת היו מסלקין הישנה ומסדרין את החדשה לדכתיב ביום השבת יערכנו ומקטיר הבזיכין והן מחיירין הלחם לאכילת כהנים (ה) והיתה נלחם לאחכה ומולקין הלחם מיד ונריך שעה אחת להמעסק בכך: **ר' ישמעאל סבר מוספין קודמין.** לפיטוק בזיכין והקטרתן וזמן מוספין אורמייהו בשש דכתיב בהו יום ולא כתיב בהו בקר דכתיב דבר יום ביומו וקיימא לן בסדר יומא בפרק אמר להן הממונה (דף לד.) בקר הוי הקדמה ויום משמע אימור: **ובזיכין בשבע.** דבעי לאחריתו דבמוספין כתיב יום ובבזיכין כתיב ביום ביום תרי זימני ומהכא יליפינן טעמא דאמר מוספין קודמין לבזיכין במסכת יומא (שם) מדכתב בהו ביום השבת ביום השבת תרי זימני לאחר ועבדינן ליה בשבע ומחצה והוא הדין דמלי למיעבדיה בתחלת ח' אלא מדא דשמא אין חילוק לחם הפנים כלה בסוף שבעה ועוד כל הני זימני לא משגיגן ליה אלא בשש ומחצה כדיניה אי בשבע ומחצה כשאר ערכי פסחים: **בזיכין קודמין.** וטעמא נמי מפרש התם גמר חוקה חוקה מתכיתין: מי קתני כו'. בגמרא' דרבי עקיבא ולהכי לא פריך ליה אמילתיה דר' ישמעאל דאיהו נמי אמר כוותיה דאכיי במקלת ובההוא מקלת פריך ליה רבה בר עולא לקמן: **בסידורו.** של תמיד: **בחול דעלמא.** כל ימות השנה דהיינו בשמונה ומחצה כך סידרו בשבת בערב הפסח אלא מקדמינן לי' למהר שחיטת הפסחים אחריו דהואיל ואינו יכול לעלותו עד שתתקן חיישינן שמא יתמתם בשר הפסח ויקרים: **ר' עקיבא אומר בסידורו.** שאר ערב הפסח מפני שהפסחים מרוצים ונריך להקדימם: **לא חיישינן למכמר בישרא.** חימוס הבשר ודומה לו בחיזהו נשך (דף עד.) על הכומר של זיתים שמניחין יחד בכלי כדי שיתחממו [ופי' פירש"י בחומש מקו מ"ג פסוק ל'] הבשר ולא בחיזהו נשך:

תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת [ו]חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו: **גמ'** מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי דאמר קרא [ז]את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים חלקהו לבין שני ערבים ב' שעות ומחצה לכאן שתי שעות ומחצה לכאן ושעה אחת לעשייתו מתיב רבא בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת ואי סלקא דעתך בשמונה ומחצה דאורייתא היכי מקדמינן ליה אלא אמר רבא [ח]מצותו דתמיד משינטו צללי ערב מאי טעמא דאמר קרא בין הערבי' מעידנא דמתחיל שמשא למערב הלכך בשאר ימות השנה דאיכא נדרים ונדבות דרחמנא אמר [ט]עליה חלבי השלמים ואמר מר [י](עליה חלבי השלמים) [כ]עליה השלם כל הקרבנות כולם מאחרינן ליה תרתי שעי ועבדינן ליה בשמונה ומחצה בערבי פסחים דאיכא פסח אחריו קדמינן ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה חל ערב פסח להיות ערב שבת דאיכא נמי צלייתו דלא דחי שבת מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה ת"ר כסידורו בחול כך סידורו בשבת דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידורו בערב פסח מאי קאמר אמר אביי הכי קאמר כסידורו בחול בערב הפסח כך סידורו בשבת בערב הפסח דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידורו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת כך סידורו בשבת ומתני' דקתני בין בחול בין בשבת רבי ישמעאל היא במאי קא מיפלגי במוספין קודמין לבזיכין קמיפלגי רבי ישמעאל סבר[ד] [מ]מוספין קודמין לבזיכין עבד להו למוספין בשש ובזיכין בשבע ועביד ליה לתמיד בשבע ומחצה רבי עקיבא סבר בזיכין קודמין למוספין בזיכין בחמש ומוספין בשש ועביד ליה לתמיד בשש ומחצה מתקיף לה רבא מידי רבי עקיבא כסידרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת קתני כסידרו בערב הפסח סתמא קתני אלא אמר רבא הכי קאמר כסידרו בחול דעלמא כך סידרו בשבת בערב הפסח דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידרו בערב הפסח ומתני' דקתני בין בחול בין בשבת רבי עקיבא היא במאי קא מיפלגי במכמר בשרא קמיפלגי רבי ישמעאל סבר חיישינן למכמר בשרא ורבי עקיבא סבר לא חיישינן למכמר בשרא אי

תמיד נשחט. מאחרינן ליה תרתי שעי. אבל טפי לא שלא היו רוצין לעשות כל כך בשמנוס סמוך לחשיכה ורבא דמפרש לקמן מילתיה דר' ישמעאל כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת ערב הפסח וקרב הפסח [י](בשמונה) ומחצה היינו בדוחק משום מכמר בישרא:

מוקמינן ליה אדיניה בו' שעות ומחצה. בריש אמר להן הממונה (יומא דף כח:) פריך ונשחטיה מכי משחרי כתלי פי' מתחלת שבע ומשני משום דלא מכווני:

רבי ישמעאל סבר מוספין קודמים לבזיכין. דוקא בשבת דערב הפסח פליגי דאיכא היתירא שמקדמים אותו מפני עשיית הפסח שאחריו ולא שייך למיגזר אטו חול אבל בשבת דעלמא קרב כסדר המול גזירה שבת אטו חול:

וקעבדינן ליה בד' ומחצה. ול"מ ולעבדיה בתחלת שמונה ופי' בקונטרס לפי שאין חוק הלחם כלה בסוף שבע ואין נראה לר"י דהא לר"ע קאמר בזיכין בתמיד ומוספין בשש משמע לר"ע ליכא שהייה בהקטרה וחיזוק לחם אלא שעה ונראה לר"י כלשון אחר שפי' בקונטרס:

מידי ר"ע כסדר הפסח שחל להיות ערב שבת קתני. אע"ג דלרבא נמי איכא למיפרך כדפרין בשמון רבה בר עולא מידי כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת בערב הפסח קמני רבא לא תניא ליה פירכא דהא ר' ישמעאל אמתני' קאי דקתני דערב הפסח שוה בין בחול בין בשבת ועליה פליג רבי ישמעאל ולכך לא היה צריך להזכיר בדבריו ערב הפסח:

חיישינן למיכמר בישרא. הואיל ואין הדמת קרביו דומה שבת כדאמר בפרק [אלו דברים] (לקמן דף קה:): דברי

תמיד נשחט. מאחרינן ליה תרתי שעי. אבל טפי לא שלא היו רוצין לעשות כל כך בשמנוס סמוך לחשיכה ורבא דמפרש לקמן מילתיה דר' ישמעאל כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת ערב הפסח וקרב הפסח [י](בשמונה) ומחצה היינו בדוחק משום מכמר בישרא:

מוקמינן ליה אדיניה בו' שעות ומחצה. בריש אמר להן הממונה (יומא דף כח:) פריך ונשחטיה מכי משחרי כתלי פי' מתחלת שבע ומשני משום דלא מכווני:

רבי ישמעאל סבר מוספין קודמים לבזיכין. דוקא בשבת דערב הפסח פליגי דאיכא היתירא שמקדמים אותו מפני עשיית הפסח שאחריו ולא שייך למיגזר אטו חול אבל בשבת דעלמא קרב כסדר המול גזירה שבת אטו חול:

וקעבדינן ליה בד' ומחצה. ול"מ ולעבדיה בתחלת שמונה ופי' בקונטרס לפי שאין חוק הלחם כלה בסוף שבע ואין נראה לר"י דהא לר"ע קאמר בזיכין בתמיד ומוספין בשש משמע לר"ע ליכא שהייה בהקטרה וחיזוק לחם אלא שעה ונראה לר"י כלשון אחר שפי' בקונטרס:

מידי ר"ע כסדר הפסח שחל להיות ערב שבת קתני. אע"ג דלרבא נמי איכא למיפרך כדפרין בשמון רבה בר עולא מידי כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת ערב הפסח קמני רבא לא תניא ליה פירכא דהא ר' ישמעאל אמתני' קאי דקתני דערב הפסח שוה בין בחול בין בשבת ועליה פליג רבי ישמעאל ולכך לא היה צריך להזכיר בדבריו ערב הפסח:

חיישינן למיכמר בישרא. הואיל ואין הדמת קרביו דומה שבת כדאמר בפרק [אלו דברים] (לקמן דף קה:): דברי

מסורת השס"ם

גמ' ה) יומא כח: ג) פ"ל נ"ג ג) [לקמן נט: יומא נ.] ד) [יומא נ. לד.] רש"י ה) י"ג סרך תוס' ו) [בעזרה. תוי ל"ל נט']

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה בזיכין וכו' לאכילת הכהנים כדכתיב והיתה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אלא אמר רבא דהיינו מחצי שבע וכ"כ רש"י שבת ד"ט ע"ב ד"ה מנחה גדולה ול"ע מסוגיא דיומא דף כח ע"ב ורש"י לקמן דף לג ע"ב ד"ה ע"ז מילין:

תורה אור

גמ' א) אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם:

(במדבר כח, ד)

ב) וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלָיו הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלָיו הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלָיו חֵלְבֵי הַשְּׁלָמִים:

(ויקרא ו, ה)

עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פ"ב מה"מ מעה"ק הלכה ג ה סמג עשין קכ:

ב ג מיי' פ"ב מה"מ ה"ל י"ל ופ"ו הל' יא:

רבינו חננאל

פרק חמישי

תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה

כו' מה"מ ובא ר' יהושע לפרש כי מן התורה הוא זה השיעור ונדחו דבריו ופשיט רבא מצותה בחמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב מאי טעמא בין הערבים משעה שמתחיל היום להערב משעה שמתחיל שעה שביעית הוא בין שני הערבים בין ערב דאתמול לערב דהאידנא שכל הלילה נקרא ערב שנאמר (בראשית ח ה) ויהי ערב ויהי בקר ומצאת מצות התמיד מתחלת שביעית הלכך כל השנה דבעי להשלי' כל קרבן ואח"כ תמיד של בין הערבים דאמר מר הקטיר עליה חלבי השלמים למה לי וכי אין מקטירין אלא חלבי השלמים והלא חלבי החטאות והאשמות כיצד בהן אלא לומר לך עליה השלם כל הקרבנות וכיון דאיכא בכל השנה נדרים ונדבות עבדינן להו קודם התמיד של בין הערבים מאחרינן לה לתמיד שתי שעות ומחצה ועבדינן ליה בשמונה ומחצה [נמצאי פסחים מקדמין ליה שעה אחת לעבדין ליה בשבע ומחצה] כדי שהוא שהות ביום לשחיטת הפסח חל ערב פסחים להיות בערב שבת דאיכא נמי צליית הפסח דבעינן מבעוד יום עבדינן התמיד כדין התורה בשש שעות ומחצה:

ת"ר כסדרו בחול כך סדרו בשבת דברי ר' ישמעאל

ר' עקיבא אומר כסדרו בערב הפסח ופרש ליה אביי הכי כסדרו בחול בערב הפסח בשבע שעות ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח דברי ר' ישמעאל נמצאו דברי ר' ישמעאל כשנתנו דקתני בשבע שעות ומחצה בערב הפסח נשחט התמיד בין בחול בין בשבת ר' עקיבא אומר התמיד של בין הערבים של שבת בערב הפסח היה נשחט בשש שעות ומחצה כסדרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת והבא פליגי ר' ישמעאל סבר מוספין קודמין לבזיכי לחם הפנים הלכך מוספין בשש כו' ור' עקיבא סבר. בזיכין קודמים הלכך בזיכים בחמש ומוספים בשש והתמיד בשש ומחצה ודחי לה רבא להא דאביי הכי [מידי] כסדרו בחול בערב הפסח קתני כסדרו [ה]בחול סתמא קתני ופרש רבא הכי כסדרו בחול דעלמא בשמונה ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח ר' עקיבא כסדרו בכל ערב הפסח בשבע ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח כמתניתין דקתני בין בחול בין בשבת בשבע ומחצה ובמכמר בשרא פליגי ר' ישמעאל סבר כיון דלא צלינן ליה עד לערב אי שחטת ליה לפסח משעה תשיעית אתי בשרא למכמר אלא מאחרינן ליה ושחטינן ליה [לפסח] משעה עשירית ולמעלה ור"ע לא חייש למכמר בישרא. פי' מכמר כגון כיפוס כדגרסינן באיזהו נשך בזיתים מכמר

עיולי לבי דפא כו':

ה) [נראה כי לפי דברי הישה גר לפרש בגמ' דרבא מקשה על פרי דגם מדברי ר"י פ"ל לפרש ק דמילי כסדרו בחול בע"ש קמני וכו'].

לשון חכמים ◆ מכמר בישרא - שיתמתם הבשר ויקרים (ע"פ רש"י):

א"ח פח פט הלכות ק"ש

מע"ר ע"י ר' קנין: (ב) ליל ז' כ"ר. סמ"ג רע"ל בגיליון סע"ג שמאסר אלא לרשות בע"ם בשעה שסמוך מלאה לעם:

פט (א) **ואחר חצות כו'.** כמוך כמוך ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד סוף אף על פי שאין ל' שכר תפילה אמנם שכר תפילה מיהו איכא. ומסמ"ג ע"ר ר' קנין דאמר אם לא הגיע לו שכר תפילה אמנם שכר תפילה מיהו איכא. ומ"מ אינו נוטל שכר תפילה אלא עד חצות ומה שאינו נוטל אינו אלא מה שלא הגיע לו שכר תפילה אבל מה שהגיע לו אינו מפסיד אמנם אם אינו מתפלל אינו מפסיד כל זמן שלא הגיע לו שכר תפילה אבל אם ה

פט הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּזְמַנָּהּ, וּבוֹ ח׳ סְעִיפִים:

א אזְמַן תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל (א) עִם הָנֵץ (ב) הַחַמָּה, כִּדְכְתִיב ״יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ״. *בוְאִם הִתְפַּלֵּל מִשֶּׁעָלָה (ג) [ג] (ה) הַיּוֹם. דוְאִם טָעָה (ו) אוֹ עָבַר וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע שָׁעוֹת עַד חֲצוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִישׁ (ג) (ד) *יָצָא. גוְנִמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד סוֹף אַרְבַּע שָׁעוֹת שֶׁהוּא שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

א בְּרָכוֹת כ״ו
ב הָרא״ש שָׁם ג שָׁם בַּמִּשְׁנָה וּרְבִּי יְהוּדָה
ד שָׁם בַּגְּמָרָא

בַּאֵר הֵיטֵב

(א) הַחַמָּה. כָּתַב רַשַּׁ״ל: בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת רָאוּי לִזָּהֵר בָּזֶה שֶׁרְגִילִין לְהַקָּדִים קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה וְאֵינוֹ נָכוֹן עכ״ל. וְכָתַב המ״א וְאֶפְשָׁר שֶׁסָּמְכוּ עַל שֶׁטֹּרַח צִבּוּר הוּא שֶׁיֵּלְכוּ לְבֵיתָם וְיִקָּבְצוּ שֵׁנִית, ומ״מ יִרְאֶה לְכַתְּחִלָּה שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים כ״כ: (ב) עה״ש. הֵינוּ הָאוֹר הַנּוֹצֵץ בִּפְאַת הַמִּזְרָח קֹדֶם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׁעָה וְחֹמֶשׁ שָׁעָה, עמ״א מ״ש [וְכָתַב בְּסֵפֶר אֵלִיָּהוּ בִּלְבָד, דְּלֹא כְּמ״א וּדְלֹא כְּמִנְחַת־כֹּהֵן ע״ש שֶׁהֵבִיא כַּמָּה רְאָיוֹת לִדְבָרָיו]: (ג) הַיּוֹם. וְאִם הַיּוֹם אָרֹךְ י״ח שָׁעוֹת הֲרֵי ו׳ שָׁעוֹת עַל הַיּוֹם, וּכְשֶׁהַיּוֹם אָרֹךְ ט׳ שָׁעוֹת הֲרֵי ג׳ שָׁעוֹת, דְּלְעוֹלָם מְשַׁעֲרִין שָׁעוֹת אֵלּוּ לְפִי עִנְיַן הַיּוֹם שֶׁאִם הָיָה הַיּוֹם אָרֹךְ ט׳ שָׁעוֹת הֲרֵי ג׳ שָׁעוֹת, דְּלְעוֹלָם מְשַׁעֲרִין שָׁעוֹת אֵלּוּ לְפִי עִנְיַן הַיּוֹם הַלַּיְלָה חֲצוֹת־לַיְלָה חֲשִׁבִינָן הַלַּיְלָה לִי״ב שָׁעוֹת, שֶׁאֲנִי הָבָא דִּלְגַבֵּי הַקָּבָּ״ה לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר, עמ״א סי׳ רלג ס״ק ד וְעַיֵּן סי׳ קכד ס״ב

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

[ג] הַיּוֹם. עבה״ט. וְעַיֵּן לְעֵיל סי׳ א בְּשֵׁם הַשְּׁבוּת־יַעֲקֹב וְשֶׁלְּמֵי־צִבּוּר שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן שֶׁל שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת הוּא לְפִי עִנְיַן חֲצוֹת הַיּוֹם שֶׁהַחַמָּה עוֹמֶדֶת בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ וְאַחַר י״ב שָׁעוֹת הוּא חֲצוֹת לַיְלָה, וּלְפִי״ז הָיָה מָקוֹם לוֹמַר דְּאַחַר חֶשְׁבּוֹן (י״ב) [י״ח] שָׁעוֹת מַחֲצִי הַיּוֹם הוּא תְּחִלַּת הַיּוֹם אַף לְעִנְיַן ק״ש וּתְפִלָּה, אַךְ בֶּאֱמֶת אֵינוֹ כֵּן וּלְעִנְיַן זְמַן רַבָּה דְּדַוְקָא שֶׁהָאִיר פְּנֵי כָּל הַמִּזְרָח, וְלֹא סַגִּי כְּשֶׁהִבְרִיק הַשַּׁחַר כִּנְקֵדָה בִּלְבָד, דְּלֹא כְּמ״א וּדְלֹא כְּמִנְחַת־כֹּהֵן ע״ש שֶׁהֵבִיא כַּמָּה רְאָיוֹת לִדְבָרָיו]: (ד) יָצָא. וְאִם הַיּוֹם אָרֹךְ י״ח שָׁעוֹת הֲרֵי ו׳ שָׁעוֹת עַל הַיּוֹם, וּכְשֶׁהַיּוֹם אָרֹךְ ט׳ שָׁעוֹת הֲרֵי ג׳ שָׁעוֹת, דְּלְעוֹלָם מְשַׁעֲרִין שָׁעוֹת אֵלּוּ לְפִי עִנְיַן הַיּוֹם הַלַּיְלָה חֲצוֹת־לַיְלָה חֲשִׁבִינָן הַלַּיְלָה לִי״ב שָׁעוֹת, שֶׁאֲנִי הָבָא דִּלְגַבֵּי הַקָּבָּ״ה לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר, עמ״א סי׳ רלג ס״ק ד וְעַיֵּן סי׳ קכד ס״ב

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

א (א) עִם הָנֵץ. הֵיא (ב) הַשָּׁעָה שֶׁהַחַמָּה מַתְחֶלֶת לִזְרֹחַ בְּרֹאשֵׁי הֶהָרִים.

(ג) וְרָאוּי וָנָכוֹן לִזָּהֵר בָּזֶה לְכַתְּחִלָּה אַף בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, (ג) וְכֵן בַּחֹרֶף כְּשֶׁמַּשְׁכִּימִים וּבָאִים לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵם, יַמְתִּינוּ מִלְּהִתְפַּלֵּל עַד הָנֵץ, וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן נח סָעִיף א, עַיֵּן שָׁם. אַךְ כְּשֶׁמַּשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, (ד) וּכְהַאי גַּוְנָא שְׁאָר דְּחָק וְאֹנֶס דְּמַתֶּר לְהַקָּדִים, כִּדְלְקַמָּן בְּסָעִיף ח, עַל־כָּל־פָּנִים יַמְתִּינוּ מִלְּבָרֵךְ עַל הַתְּפִלִּין עַד שֶׁיַּכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ קֶצֶת בְּרִחוּק ד׳ אַמּוֹת, דְּמִקֹּדֶם אָסוּר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן ל סָעִיף א, עַיֵּן שָׁם בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה. כָּתַב (ה) בִּפְרִי־מְגַדִּים בְּסִימָן תצד, דִּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁנַּעוֹרִין כָּל הַלַּיְלָה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם הָנֵץ, דִּכְשֶׁיֵּלְכוּ לְבֵיתָם בְּהַשְׁכָּמָה, טֹרַח הוּא לְהִתְקַבֵּץ שֵׁנִית. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כָּל־כָּךְ בְּהַשְׁכָּמָה, דְּהֵינוּ קֹדֶם שֶׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק ד׳ אַמּוֹת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, דְּזֶה אָסוּר לְכַתְּחִלָּה, וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן נח, עַיֵּן שָׁם: (ב) עַמּוּד־הַשַּׁחַר. הוּא מַה שֶּׁמַּתְחִיל הַשַּׁחַר (ו) לְהַבְרִיק בְּמַקְצָתוֹ מְעַט מְעַט. וּמַשְׁמַע מִדִּבְרֵי הַמְחַבֵּר, דְּקֹדֶם ״הָאִיר״ אַף בְּדִיעֲבַד לֹא יָצָא, וְכֵן הִסְכִּימוּ הַרְבֵּה אַחֲרוֹנִים, דְּלֹא כְּמַגֵּן־אַבְרָהָם, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה: (ג) פְּנֵי הַמִּזְרָח. (ז) וּבְעִינָן שֶׁיָּאִיר פְּנֵי כָּל הַמִּזְרָח, וְלֹא סַגִּי בְּמָה שֶׁהִבְרִיק הַשַּׁחַר כִּנְקֵדָה בִּלְבָד. כָּתַב בְּחִדּוּשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר, דְּאַף שֶׁהִכּוֹכָבִים נִרְאִין עֲדַיִן בָּרָקִיעַ, מִכָּל מָקוֹם יוֹם הוּא: (ד) יָצָא. בְּדִיעֲבַד, (מ) וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק; וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן בְּמַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ וּכְהַאי גַּוְנָא שְׁאָר דְּחָק וְאֹנֶס, אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה, וּכְדִלְקַמָּן בְּסָעִיף ח, עַיֵּן שָׁם. וְדַע, דְּדִבְרֵי הַשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ אֵינָם אֲמוּרִים רַק לְעִנְיַן חוֹבַת מִצְוַת תְּפִלָּה בִּלְבַד דְּיָצָא בָּהּ אַחַר שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח, דְּבָזֶה כְּבָר הִגִּיעַ זְמַנָּהּ; דְּנִתְקָנָה כְּנֶגֶד הַתָּמִיד, וּשְׁחִיטַת הַתָּמִיד הָיָה תַּכְף מִשֶּׁהָאִיר הַמִּזְרָח, אֲבָל לְעִנְיַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה לֹא אֲרֵי הַמְחַבֵּר בְּסִימָן זֶה. וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן נח בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף־קָטָן יט, דְּלֹא יָצָא בָּזֶה יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת שְׁמַע אַף דִּיעֲבַד אִם רָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן עַד שֶׁיַּכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ קֶצֶת בְּרִחוּק ד׳ אַמּוֹת, (ט) וְזֶה מְאֻחָר מִזְּמַן דְּהָאִיר הַמִּזְרָח; וּבִפְרָט כְּשֶׁרוֹצֶה אָז לְהָנִיחַ תְּפִלִּין וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, דְּבִרְוַאי אֵין לְבָרֵךְ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן דְּמִשֶּׁיַּכִּיר הַנַּ״ל: (ה) הַיּוֹם. וְאִם הַיּוֹם אָרֹךְ שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, הֲרֵי שֵׁשׁ שָׁעוֹת עַל הַיּוֹם, וּכְשֶׁהַיּוֹם אָרֹךְ תֵּשַׁע שָׁעוֹת, הֲרֵי שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, (י) דְּלְעוֹלָם מְשַׁעֲרִין שָׁעוֹת אֵלּוּ לְפִי עִנְיַן הַיּוֹם, וְהֵם נִקְרָאִין שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת, שֶׁהַיּוֹם מִתְחַלֵּק לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֲלָקִים. וְעִנְיַן הַשְּׁלִישׁ הוּא, שֶׁתְּפִלַּת הַשַּׁחַר הוּא נֶגֶד קָרְבַּן תָּמִיד, וּלְעוֹלָם לֹא אַחֲרוּ אוֹתוֹ מִלְּהַקְרִיב לְאַחַר שְׁלִישׁ הַיּוֹם. (יא) וְצָרִיךְ לֹגְמֹר הַתְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּתוֹךְ הַשְּׁלִישׁ הַיּוֹם: (ו) אוֹ עָבַר. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁבְּמֵזִיד שָׁהָה אֶת הַתְּפִלָּה עַד שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ וְאַחַר־כָּךְ הִתְפַּלֵּל, הַזְּמַן הַזֶּה אֶפְשָׁר דְּאֵין לִמְחוֹת בְּיַד הַנּוֹהֲגִין לְהָקֵל. עַיֵּן בְּבַ״ח וּדְרִישָׁה מַה שֶּׁכָּתְבוּ לְרַצַּת רַבֵּנוּ יְרַחֵם, וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן נח בְּבֵאוּר הֲלָכָה; אַךְ לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, לְכֵלִי עֶלְמָא

בֵּאוּר הֲלָכָה

* וְאִם הִתְפַּלֵּל מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר וְכוּ׳. עַמּוּד־הַשַּׁחַר נִקְרָא מַה שֶּׁמַּתְחִיל הָאוֹר לְהִתְנוֹצֵץ בִּפְאַת הַמִּזְרָח קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה כְּשִׁעוּר שָׁעָה וְחֹמֶשׁ שָׁעָה (רמב״ם פ״א דברכות), וְלֹא כְּמוֹ שֶׁטּוֹעִין אֵיזֶה אֲנָשִׁים שֶׁעַמּוּד־הַשַּׁחַר הוּא כּוֹכָבָא דְצַפְרָא, דְּהוּא זְמַן הַרְבֵּה קֹדֶם, וְכִדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א דְּבְרָכוֹת. וּמִשְּׁמַע מִדִּבְרֵי הַמְחַבֵּר, דְּקֹדֶם שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח אַף שֶׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר לֹא יָצָא אַף בְּדִיעֲבַד, וְכֵן מִשְּׁמַע בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ יְרַחֵם, וְדַעַת הַמָּגֵן־אַבְרָהָם וְהַפְּרִי חָדָשׁ, דְּמִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר יָצָא בְּדִיעֲבַד, דְּיוֹם הוּא. וּבִפְרִי־מְגַדִּים מְפַקְפֵּק בָּזֶה, אַף דִּבְעֶצֶם הַדִּין מִשְּׁמַע דִּסְכִירָא לַהּ כִּדְבָרֵיהֶם, דְּמִן הַתּוֹרָה יוֹם הוּא אַף קֹדֶם שֶׁהָאִיר פְּנֵי הַמִּזְרָח לְכָל דָּבָר כֵּיוָן שֶׁעָלָה הַשַּׁחַר, וּמִפְּנֵי זֶה בִּשְׁעַת הַדְּחָק מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה תֵּכֶף מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק מְצַדֵּד לְהוֹכִיחַ מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ם לְעִנְיַן תְּפִלָּה דְּאַף בְּדִיעֲבַד לֹא יָצָא מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר. אֶמְנָם בְּיוֹתֵר מִזֶּה מְצִינוּ בְּסֵפֶר אֵלִיָּהוּ רַבָּא וּבְסֵפֶר מַטֵּה־יְהוּדָה וְהַגְּרַ״א בְּסִפְרוֹ שְׁנוֹת־אֵלִיָּהוּ, כֻּלָּם כְּאֶחָד הִסְכִּימוּ דְּצַד שֶׁיָּאִיר הַמִּזְרָח אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אֵינוֹ יוֹצֵא, מִטַּעַם דְּעַדַיִן הוּא בְּכְלַל לַיְלָה צַד שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח, וְכָל הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתְבוּ ״מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר״ בְּאֵיזֶה עִנְיָן, הֵינוּ הָאִיר הַמִּזְרָח, וְכֵן מַה שֶּׁשָּׁנִינוּ בְּמִגְלָה כ׳ ״וְכֵלָן שֶׁעָשׂוּ מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר כָּשֵׁר״, הֵינוּ הָאִיר הַמִּזְרָח. גַּם מָצָאתִי אַחַר־כָּךְ בְּסֵפֶר מָגֵן־גִּבּוֹרִים שֶׁמְּצַדֵּד לְהַכְרִיעַ כֵּן לְהַלָּכָה כְּהָאלִיָּה רַבָּה, וּלְפָלָא שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שֵׁנֵת הַגְּרַ״א כָּתַב כֵּן וְהֵבִיא עַל זֶה רְאִיָּה מִירוּשַׁלְמִי. עַיֵּן שָׁם בִּשְׁנוֹת־אֵלִיָּהוּ, וְנִתְקָנָה מִנָּהּ מִזֶּה לְכַמָּה הֲלָכוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב לְקַמָּן בְּסָעִיף ח דִּבְשִׁעַת הַדְּחָק מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה לְהִתְפַּלֵּל מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד־הַשַּׁחַר, הֵינוּ גַּם־כֵּן כְּשֶׁהָאִיר פְּנֵי הַמִּזְרָח. וְהַמְחַבֵּר סָמַךְ בָּזֶה אַדְלִיעֵל בְּרֹאשׁ הַסִּימָן דְּאַחַר שֶׁהָאִיר דַּוְקָא, דִּשְׁעַת הַדְּחָק לְכַתְּחִלָּה אֵינוֹ קַיָּל מִשֶּׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק דְּצַד (וְיוֹסֵר בָּזֶה מַה שֶּׁתָּמַהּ הַפְּרִי־מְגַדִּים מִלְּעֵיל סִימָן נח סָעִיף ג וד). וְכֵן לְעֵיל בְּסִימָן נח סָעִיף ג וד לְעִנְיַן קְרִיאַת שְׁמַע, יְהִיֶה גַּם־כֵּן דַּוְקָא אַחַר שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח. וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן נח בְּבֵאוּר הֲלָכָה שֶׁהֵבַאתִי רְאִיָּה מִדִּבְרֵי הָרַשְׁבָּ״א שֶׁגַּם הוּא סוֹבֵר כְּהָאלִיָּה רַבָּה וְהַגְּרַ״א וְהַמַּטֵּה־יְהוּדָה הַנַּ״ל. וּלְדִינָא בְּוַדַּאי יֵשׁ לְחוֹשׁ לְכָל הָנֵי רְבוּתָא בְּכָל דָּבָר שֶׁמְּצוּתוֹ בְּיוֹם, אִם עָשָׂהוּ קֹדֶם שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח לַחֲזוֹר וְלַעֲשׂוֹתוֹ לְאַחַר שֶׁהָאִיר. אֶמְנָם בִּתְפִלָּה אֶפְשָׁר דְּיֵשׁ לְהַחְמִיר בָּזֶה אַף בְּדִיעֲבַד, וּכְהַפְּרִי־מְגַדִּים הַנַּ״ל, וְכֵן מִשְּׁמַע מִדֶּרֶךְ־הַחַיִּים שֶׁהִעְתִּיק לְהַלָּכָה כְּהַבַּ״ח וְהָאלִיָּה רַבָּה דְּלֹא סַגִּי כְּשֶׁהִבְרִיק הַשַּׁחַר כִּנְקֵדָה, אֶלָּא עַד שֶׁיָּאִיר כָּל הַמִּזְרָח; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק אִם הִתְפַּלֵּל קֹדֶם שֶׁהָאִיר הַמִּזְרָח, אֶפְשָׁר דְּיֵשׁ לִסְמֹךְ בָּזֶה בְּדִיעֲבַד עַל הַמָּגֵן־אַבְרָהָם וְהַפְּרִי חָדָשׁ וְהַפְּרִי־מְגַדִּים הַנַּ״ל שֶׁלֹּא לַחֲזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל, מִשּׁוּם חֵשֶׁשׁ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, וְצָרִיךְ עִיּוּן, וּלְכַתְּחִלָּה בְּוַדַּאי יֵשׁ לִזָּהֵר בָּזֶה מְאֹד אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק. וְכָל זֶה הוּא מַחֲמַת מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה; וּבְעַת שֶׁצָּרִיךְ לְהָנִיחַ גַּם־כֵּן תְּפִלִּין יֵשׁ לְהַמְתִּין עוֹד מְעַט, וְהוּא עַד שֶׁיַּכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק ד׳ אַמּוֹת, וְאִם מְנִיחָן מִקֹּדֶם נִיחַ בְּלֹא בְּרָכָה, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן יְמַשְׁמֵשׁ וִיבָרֵךְ, וְכַנַּ״ל בְּסִימָן ל סָעִיף ג:

* יָצָא. הֵינוּ בְּדִיעֲבַד כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה, וְכֵן הָעִתִּיקוּ הַרְבֵּה אַחֲרוֹנִים. וְהַפְּרִי חָדָשׁ חוֹלֵק עַל הַשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ וּכְסִירָא לַהּ דְּמִשֶּׁהָאִיר הוּא זְמַנָּהּ לְכַתְּחִלָּה, רַק לְוַתִּיקִין הוּא קֹדֶם הָנֵץ. וְאֶמְנָם לְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה דְּקֹדֶם שֶׁהָאִיר לֹא יָצָא אַף בְּדִיעֲבַד, אִם־כֵּן מוּכָח מִכָּל הַפּוֹסְקִים דְּאַף אַחַר שֶׁהָאִיר, לְכַתְּחִלָּה אֵין לְהִתְפַּלֵּל, וְדָוְקָא עַדַיִן בְּכְלַל עַמּוּד־הַשַּׁחַר. גַּם אֵין נִפְקָא־מִנָּה בְּכָל זֶה לְדִינָא, דִּדְבָרָיו הוּא רַק לְעִקַּר מִצְוַת תְּפִלָּה, אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל נוֹהֵג וְהָיוּ לְכַתְּחִלָּה לִסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, אֵיךְ יָכוֹל לְכַתְּחִלָּה לְהִתְפַּלֵּל תֵּכֶף מִשֶּׁיָּאִיר הַיּוֹם, הָא צָרִיךְ לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ, וּבְדִיעֲבַד בְּעֵינָן דַּוְקָא עַד שֶׁיַּכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק ד׳ אַמּוֹת וְכַנַּ״ל בְּסִימָן נח; אַךְ לְאַחַר שַׁעַר הַצִּיּוּן

(מ) תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה וְהָעָרוּךְ: (נ) אֵלִיָּה־רַבָּה וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים: (ג) פְּרִי־מְגַדִּים: (ד) חַיֵּי־אָדָם: (ה) גַּם בְּדֶרֶךְ־הַחַיִּים, וּמִשְּׁמַע מִדֶּרֶךְ־הַחַיִּים דְּזֶה מֻתָּר אַף לְאַלִיָּה רַבָּה שֶׁמַּחְמִיר בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וְהַטַּעַם אֶפְשָׁר מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ נַעוֹרִים כָּל הַלַּיְלָה, טֹרַח לָהֶם לְהַמְתִּין: (ו) רַבֵּנוּ יְרַחֵם: (ז) אֵלִיָּה־רַבָּה וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים וש״א: (מ) דִּבְרֵי חֲמוּדוֹת וְאֵלִיָּה־רַבָּה וּמָגֵן־גִּבּוֹרִים: (ט) אַחֲרוֹנִים: (י) כָּל הַפּוֹסְקִים: (יא) מָגֵן־אַבְרָהָם:

ה שם יד ו רבנו יונה שם ורבנו ירחם בשם גאון ז ארחות־חיים ח הראב״ד והרשב״א ט ברכות יד

שֶׁכָּר כִּתְפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, שְׂכַר תְּפִלָּה מִיהָא אִיכָּא: הגה (ז) *וְאַחַר חֲצוֹת אָסוּר (ד) לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית (ב״י בשם הרשב״א פרק תפלת השחר). וְעַיֵּן לְקַמָּן רֵישׁ סִימָן קח: **ב** הכְּיָוָן שֶׁהִגִּיעַ (ח) זְמַן (ה) תְּפִלָּה אָסוּר לְאָדָם (ט) לְהַקְדִּים (י) לְפָתַח חֲבֵרוֹ לִתֵּן לוֹ (ו) שָׁלוֹם, מִשּׁוּם (יא) יִדְשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלוֹם, אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לוֹ ׳צַפְרָא דְּמָרִי טַב׳. *וַאֲפִלּוּ זֶה אֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא (יב) כְּשֶׁהַצִּבּוּר לָלֶכֶת לִרְאוֹת אֵיזֶה (ז) עֵסֶק, אֲבָל אִם אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֶלָּא לְהַקְבִּיל פָּנָיו קֹדֶם תְּפִלָּה, אֲפִלּוּ זֶה הַלָּשׁוֹן אָסוּר, וְכֵן אָסוּר לִכְרֹעַ לוֹ כְּשֶׁמַּשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. (יג) יוְיֵשׁ אוֹמְרִים דִּכְרִיעָה אֲסוּרָה אֲפִלּוּ בְּלֹא מַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְבָרֵךְ הַבְּרָכוֹת, (יד) אֵין (מ) לָחֹשׁ כָּל־כָּךְ. וְאִם אֵינוֹ מַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ אֶלָּא שֶׁפָּגַע בּוֹ בַּדֶּרֶךְ, מֻתָּר לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם. חוְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֲפִלּוּ (טו) בְּמוֹצֵא חֲבֵרוֹ בַּשּׁוּק לֹא יֹאמַר לוֹ אֶלָּא ׳צַפְרָא דְּמָרִי טַב׳, (טז) כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לֵב שֶׁהוּא אָסוּר לְהִתְעַכֵּב בִּדְבָרִים אֲחֵרִים כְּלָל עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל: **ג** טאָסוּר לוֹ (יז) לְהִתְעַסֵּק (יח) בִּצְרָכָיו אוֹ (יט) לֵילֵךְ לַדֶּרֶךְ (כ) עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת (י) [ל] שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה (וְיֵשׁ מְקִלִּין לְאַחַר שֶׁאָמְרוּ מִקְצָת בְּרָכוֹת קֹדֶם שֶׁאָמְרוּ ׳בָּרוּךְ שֶׁאָמַר׳,

שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה

ק״ש וּתְפִלָּה בָּתַר תְּחִלַּת הַיּוֹם וּתְחִלַּת הַלַּיְלָה מַמָּשׁ אוֹלִינָן, ע״ש: [ל] י״ח. עבה״ט. וְעַיֵּן לְקַמָּן סי׳ רנא בְּשֵׁם סֵדֶר־הַיּוֹם לְענְיַן צָרְכֵי שַׁבָּת שֶׁאִם לֹא יִמְצָא אח״כ לְקִנּוֹת יְקִנָּה תְּחִלָּה וְאח״כ יִתְפַּלֵּל, וְאִם הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִים לֹא יִפְרֹשׁ מֵהֶם, וְאֵין לְיַחֵיד לְהִתְחַסֵּד יוֹתֵר מֵהֶם, כִּי כָּל מָה שֶׁהַצִּבּוּר עוֹשִׂים הַקָּבָּ״ה חָפֵץ בּוֹ כו׳ ע״ש בְּסדה״י. וְעַיֵּן

בַּאֵר הֵיטֵב

דְּצָרִיךְ לוֹמַר הַתְּפִלָּה קֹדֶם שְׁלִישׁ הַיּוֹם: (ד) לְהִתְפַּלֵּל. וְהַבַּ״ח חוֹלֵק ע״ז וּמַתִּיר לְהִתְפַּלֵּל אַחַר חֲצוֹת עַד שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה ע״ש וְכֵן פָּסַק הַטַּ״ז לְמַעֲשֶׂה, רַק שֶׁמִּזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה שֶׁהוּא ו׳ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה יִתְפַּלֵּל מִנְחָה תְּחִלָּה וְאח״כ יַשְׁלִים שֶׁל שַׁחֲרִית ע״ש וְכ״כ הַשכנה״ג ופר״ח. וּמ״א כָּתַב דְּבֶאֱמֶת זְמַן מִנְחָה מַתְחִיל אַחַר חֲצוֹת, א״כ יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם. [וּבְס׳ אֵלִיָּהוּ רַבָּה הִכְרִיעַ כְּדַעַת הַבַּ״ח וְטַ״ז. מִיהוּ אִם עָבַר בְּמֵזִיד נ״ל לִפְסֹק כְּש״ע]: (ה) תְּפִלָּה. הַיְנוּ מֵעַמּוּד־הַשַּׁחַר: (ו) שָׁלוֹם. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲבָדִים אוֹ מְשָׁרְתִים שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּשְׁמְשׁוּהוּ, יַזְהִירֵם מִבָּעֶרֶב שֶׁבְּקוּמָם מִמִּטָּתָם יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם וִיבָרְכוּ הַבְּרָכוֹת וְיִקְרְאוּ פָּרָשָׁה א׳ שֶׁל שְׁמַע וְאח״כ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו, הלק״ט ח״ב סִימָן ד. וּבתְשׁוּבַת שְׁבוּת־יַעֲקֹב ח״ב סִימָן כב כָּתַב עָלָיו דְּכָל זֶה הוּא מִמִּדַּת חֲסִידוּת אֲבָל מִדִּינָא אֵין קַפִּידָא ע״ש: (ז) עֵסֶק. וְאַגַּב זֶה הוֹלֵךְ לְפָתַח חֲבֵרוֹ לוֹמַר צַפְרָא דְּמָרָא טַב, אֲבָל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם אֲפִלּוּ בִּכְּה״ג אָסוּר, מ״א: (מ) לָחֹשׁ. פי׳ דְּאָז מֻתָּר לִכְרֹעַ כְּשֶׁאֵין מַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ, אֲבָל בְּמַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ, בֵּין לִכְרֹעַ אוֹ נְתִינַת שָׁלוֹם אֲפִלּוּ הִתְחִיל הַבְּרָכוֹת אָסוּר, ל״ח בַּ״ח מ״א וְטַ״ז וּפר״ח: (ט) טַב. וְלֹא יִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם אע״פ שֶׁרָגִיל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, מ״א: (י) י״ח.

בֵּאוּר הֲלָכָה

אֵין לְהִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה קֹדֶם הָנֵץ: * וְאַחַר חֲצוֹת וכו׳. וְעַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה לְענְיַן הַחֲצִי שָׁעָה שֶׁאַחַר חֲצוֹת. וְאַחַר חֲצִי שָׁעָה זוֹ, לְכַלֵּי עַלְמָא שׁוּב לֹא יִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אֲפִלּוּ אִם מָה שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל עַד עַתָּה הָיָה בְּאֹנֶס, וְכָל־שֶׁכֵּן בְּמֵזִיד; וְהַמִּתְפַּלֵּל, בִּרְכוֹתָיו לְכַתְּחִלָּה פּוֹסְקִים, אֶלָּא יִתְפַּלֵּל מִתְּחִלָּה מִנְחָה וְאַחַר־כָּךְ שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בִּשְׁכִיל שַׁחֲרִית לְהַשְׁלָמָה; וְהוּא שֶׁבְּטוּל הַתְּפִלָּה הָיָה מִתְּחִלָּה בְּאֹנֶס וְלֹא בְּמֵזִיד, וּכְדִלְקַמָּן בְּסִימָן קח. וּקְצָת תַּקָּנָה עַיֵּן לְזֶה שָׁם בְּסָעִיף ז: * וַאֲפִלּוּ

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

אַף־עַל־פִּי־כֵן יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה אַף שֶׁהָיְתָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ. וְהוּא הַדִּין שֶׁלְּכַתְּחִלָּה אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִקֹּדֶם, (יב) צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע שָׁעוֹת עַד חֲצוֹת, רַק שֶׁאֵין לוֹ שָׁכָר כִּתְפִלָּה בִּזְמַנָּהּ. וְטוֹב שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָז בְּתוֹרַת נְדָבָה, כִּי (יג) יֵשׁ פּוֹסְקִים שֶׁסּוֹבְרִים דִּבְהַזִּיד עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת שׁוּב לֹא מָצֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּלָל, עַל־כֵּן יִתְפַּלֵּל וַיְתֻנָה שֶׁאִם מִצַּד הַדִּין הוּא פָּטוּר הוּא בְּתוֹרַת נְדָבָה [פמ״ג]: (ז) וְאַחַר חֲצוֹת. מַשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הָר״ב דַּאֲפִלּוּ תֵּכֶף אַחַר חֲצוֹת אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, וְאַדְּלַעֵיל קָאֵי בֵּין עָבַר בְּמֵזִיד אוֹ טָעָה בְּשׁוֹגֵג. וְיֵשׁ מְקִלִּין בְּהַחֲצִי שָׁעָה שֶׁאַחַר חֲצוֹת. וּלְדִינָא מַשְׁמַע מִפְּרֵי־מְגָדִים וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים שֶׁאֵין לָזוּז מִפְּסַק הָר״ב, וְכֵן מַשְׁמַע מִבֵּאוּר הַגְּרָ״א, דְּבֶאֱמֶת כְּבָר הִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה שֶׁמַּתְחֶלֶת שֶׁבַע, אֶלָּא מִטַּעַם שֶׁאֵין אָנוּ בְּקִיאִים וְשֶׁמָּא יָבוֹא לִטְעוֹת וְעַל־כֵּן אָסְרוּ חַז״ל; עַל־כֵּן כְּשֶׁשָּׁגַג אוֹ נֶאֱנַס וְלֹא הִתְפַּלֵּל קֹדֶם חֲצוֹת, יַמְתִּין אַחַר חֲצוֹת חֲצִי שָׁעָה (דְּהַיְנוּ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת מִנְחָה) וְיִתְפַּלֵּל מִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ שַׁחֲרִית בְּתוֹרַת הַשְׁלָמָה, וְלֹא לְהֵפֶךְ, וְגַם דַּוְקָא בְּשֶׁשָּׁגַג אוֹ נֶאֱנַס אֲבָל בְּמֵזִיד אֵין לוֹ תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר כָּל זֶה בְּסִימָן קח. אָמְנָם בְּדִיעֲבַד אִם הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית בַּחֲצִי שָׁעָה זוֹ שֶׁאַחַר חֲצוֹת יָצָא וְאֵין צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל שֵׁנִית [דה״ח עי״ש עוד]. וְעַיֵּן בְּחִדּוּשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר מַה שֶּׁכָּתַב בְּשֵׁם הַצְּלַ״ח בְּענְיַן זֶה: **ב** (ח) זְמַן תְּפִלָּה. הַיְנוּ (יד) מֵעַמּוּד־הַשַּׁחַר, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה בְּסָעִיף א: (ט) לְהַקְדִּים וכו׳. (טו) וְהוּא הַדִּין אִם הוֹלֵךְ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת מִמָּקוֹם הַקָּבוּעַ לוֹ לִמְקוֹם חֲבֵרוֹ לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם: (י) לְפָתַח חֲבֵרוֹ. וְהוּא הַדִּין אִם הָיָה אָבִיו אוֹ רַבּוֹ. וְאִם יֵשׁ לָחֹשׁ לְאֵיבַת גַּבְרָא אַלְמָא, אִם יָכוֹל לִתֵּן יָדוֹ בְּלֹא אֲמִירַת שָׁלוֹם, שַׁפִּיר דָּמֵי [פמ״ג], וּכְשֶׁפְּגָעוֹ בַּדֶּרֶךְ, יֵשׁ לְהָקֵל בְּנַבְרָא אַלְמָא גַּם בַּאֲמִירַת שָׁלוֹם, דִּבְלָאו הָכֵי מִדִּינָא מֻתָּר וּכְדִלְקַמָּן, כַּנַּ״ל: (יא) דִּשְׁמוֹ וכו׳. וְאֵין רָאוּי לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הָאָדָם וּלְכַבְּדוֹ קֹדֶם שֶׁמְּכַבֵּד לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וּבִלְשׁוֹן לַעַ״ז יֵשׁ לְעַיֵּן. וּמִסְתַּבְּרָא דְּאִם אוֹמֵר ״הָרַחוּם יְרַחֵמְךָ״ אוֹ ״הַחַנּוּן יְחָנֶּנְךָ״ וְכַדּוֹמֶה שָׁרֵי, דִּמְבָרְכוֹ בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא [פמ״ג עיי״ש עוד]: (יב) כְּשֶׁהַצִּבּוּר. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַצִּבּוּר דֶּרֶךְ חֲצִרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּרֹאִית אֵיזֶה עֵסֶק (טז) וְאַגַּב זֶה הוֹלֵךְ לִפְתְּחוֹ לוֹמַר לוֹ ״צַפְרָא דְּמָרִי טַב״, אֲבָל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם אַף בִּכְהַאי גַּוְנָא אָסוּר, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה. וְדַע דְּמַה שֶׁכָּתַב הַשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ ״לִרְאוֹת אֵיזֶה עֵסֶק״, (יז) דַּוְקָא לִרְאוֹת, אֲבָל לְהִתְעַסֵּק מַמָּשׁ אָסוּר קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וּכְדִלְקַמָּן בְּסָעִיף ג: (יג) וְיֵשׁ אוֹמְרִים וכו׳. וְכֵן יֵשׁ לְהוֹרוֹת [ב״ח וע״ת]: (יד) אֵין לָחֹשׁ. פֵּרוּשׁ, דְּאָז מֻתָּר לִכְרֹעַ כְּשֶׁאֵין מַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ, (יח) אֲבָל בְּמַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ, אֲפִלּוּ הִתְחִיל בַּבְּרָכוֹת אָסוּר: (טו) בְּמוֹצֵא וכו׳. (כא) אֵין לָחֹשׁ כָּל־כָּךְ וּמֻתָּר לִתֵּן שָׁלוֹם. וְכָל זֶה לִפְתֹּחַ לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ שָׁלוֹם, (כב) אֲבָל כְּשֶׁחֲבֵרוֹ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ מֻתָּר לְהָשִׁיב בְּכָל עִנְיָן, (כג) וְכָל־שֶׁכֵּן דְּמִי שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל מֻתָּר לְהַשְׁכִּים לִפְתְּחוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַהֲשִׁיבוֹ: **ג** (יז) לְהִתְעַסֵּק וכו׳. וְקֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר שָׁרֵי לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה [של״ה וח״ש]. וְכָתַב הָאֵלִיָּה רַבָּה, דְּמִכָּל מָקוֹם אֵין לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִנְיָן עַד שֶׁיְּבָרֵךְ סֵדֶר הַבְּרָכוֹת. וּפְשׁוּט דְּכַנָּנְתוֹ בַּחֲצִי שָׁעָה שֶׁסָּמוּךְ לְאוֹר הַבֹּקֶר: (יח) בִּצְרָכָיו. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲבָדִים עִבְרִים אוֹ מְשָׁרְתִים שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּהוּ, יַזְהִירֵם מִבָּעֶרֶב שֶׁבְּקוּמָם מִמִּטָּתָם יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם וִיבָרְכוּ הַבְּרָכוֹת וִיקְרְאוּ פָּרָשָׁה אַחַת [ראשׁוֹנָה] שֶׁל שְׁמַע, וְאַחַר־כָּךְ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו. (כד) וְכָל זֶה הוּא מִמִּדַּת חֲסִידוּת, אֲבָל מִדִּינָא אֵין קַפִּידָא: (יט) לֵילֵךְ לַדֶּרֶךְ. וַאֲפִלּוּ (כה) קֹדֶם מִנְחָה וּמַעֲרִיב אִם הִגִּיעַ זְמַנָּם, דִּינָם כְּמוֹ קֹדֶם שַׁחֲרִית: (כ) עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל. וַאֲפִלּוּ (כו) אִם בַּמָּקוֹם שֶׁיָּבוֹא יִהְיֶה יָכוֹל גַּם־כֵּן לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר בִּזְמַנּוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן אָסוּר,

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(יב) פְּרִי־מְגָדִים: (יג) רַאֲבַ״ן וּפְרִי חָדָשׁ וְכֵן מְצֻדַּד הַגְּרָ״א בְּבֵאוּרוֹ עי״ש: (יד) מָגֵן־אַבְרָהָם וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים וש״א, דְּלֹא כְּט״ז דְּסוֹבֵר מִגַּץ הַחַמָּה: (טו) פְּרִי־מְגָדִים וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים וְכֵן מְצֻדַּד בְּעֹלַת־תָּמִיד: (טז) מָגֵן־אַבְרָהָם וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים: (יז) פְּרִי־מְגָדִים וְדֶרֶךְ־הַחַיִּים: (יח) לֶחֶם־חֲמוּדוֹת וּמָגֵן־אַבְרָהָם וְהַגְּרָ״א וש״א: (יט) מָגֵן־אַבְרָהָם: (כ) דֶּרֶךְ־הַחַיִּים: (כא) דֶּרֶךְ־הַחַיִּים: (כב) דֶּרֶךְ־הַחַיִּים: (כג) מִלְּעֵיל בְּסִימָן סו בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף־קָטָן ד: (כד) שְׁבוּת־יַעֲקֹב וּמָגֵן־גִּבּוֹרִים, דְּלֹא כַּהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת: (כה) כֶּסֶף־מִשְׁנֶה בְּשֵׁם הָר״מ וּפְרִי־מְגָדִים: (כו) דֶּרֶךְ־הַחַיִּים:

שיהיה זה נמשך כמלו הקרבתי מטמא ולפע"ד שם"ל כן דוחלי מליו בגמרא בהרבה דוכמין שלשם מבין עולה על ספק הלייטו אם הביא עולה ואם לאו יהיה עולה נדב כדאמר ס"ש הלשם מקדש בקונאין דאמרינ"ו אין המם בהמה שנמצאת מהלכתה לגמרא עדר כו' מ"מ לא מליטו בטמאה דאמרינ"ו בהמה אינו לא בנדבה היקף יאמר שם אינו מטמא בלאו אם כן מין

ח' יאסר עם הקרבנות (ח) פסוק (י) ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה':

ט כ"ו יש נוהגין לומר פרשת הכיור ואח"כ פרשת תרומת הדשן ואח"כ פרשת התמיד ואח"כ פרשת מזבח יב מקטר קטורת ופרשת סמני הקטורת [1] ועשייתו:

ס"ב דכריתות וס"ב דיו לידור נמיר ולמעמות עלמו ולהביה לשם מטל"ב בשאר קרבנות דבשלן דוקא על הטוגג לא מיתו דלא"ב ל"ל מכח מיריות הלא לשם שבחה מרוחה ולשם שקדון מטמא דעולה ויורד כל ח"ב מכח מיריות ועוד חלילה לדקיקים למטמא עלמן נמנוד ולעבור על ל"ת (י) ועוד דעכ"פ מטמא מקרי בלא נבדנה דמנמא מיר טהור:

ושאלתי מת מי הגאון הגדול מהור"ר יחלק נר"ו אב"ד דק"ק פחנן בשנת תכ"ח והאריך בחריפותו ובקיאותו דהמטמא מיר אינו בלא נבלה לכן אי אפשר לאומרו על מטא אחר ולא מטמא בלשם מיר דבלא על בפרה וכשאומרו מתכפר בו מטא אחר ולא מטמא בו בנדרים שפ"ה המפרש ח"ל שמתילין שלא יעבו שום מטא ורוצין להיות קרבן להתכפר עליהן והיו נדרין נמיר ע"כ ע"מ

מ"ב ל"ל כי וקשה לי שהרי מלמוד ערוך הוא בשבת דף ע"ב דמטמא בני ידיעה בהמה דכתיב ה הודע אליו מטאמו ולף שמטמא בם מדברי רש"י סוף דף ע"א דלא בני ידיעה בהמה מדקאמר שזה אל וכו' ע"ש מ"מ למקבלא בני ידיעה דבני רש"י בריטים יעוז ואין כמן מקומו ומ"כ אין מוטיל מנאי אם לא ידע אמטא לכן נ"ל לעזוב לאחר ס' אמטם ר"ל אמטם בלשם מיר דבלא על בפרה וכשאומרו מתכפר בו מטא אחר ולא מטמא בו בנדרים שפ"ה המפרש ח"ל שמתילין שלא יעבו שום מטא ורוצין להיות קרבן להתכפר עליהן והיו נדרין נמיר ע"כ ע"מ

באר היטב

מטמא ואפשר מטמא מדברי המחבר דלא יאמר מפני שאין לו בנין בנדבה. ואפילו אחר אפשר שלו נמי לא יאמר המחבר שלמן ערוך יורה דעה סי' ה' שאפשר שם לשחטיר לאין בלה בנדבה עיין בס"ך שם ס"ק ז' וכ"ש והמחבר נמי מתנו בנם ר"ל דע לומר לא לאחר מטמא ואפשר ש"ל כן שיאמר נלשון אפשר ר"ל אם מבנרתו עבירה אחריהם עליהם מטמא שיהא לו מתנו בלשון אפשר ר"ל כן שיאמר בנמנו לא לא בנדרים אחר לא מטמא לא מטמא לא לא מדר בנדרים. ולכן נראה דחולי לא בהוטיר שיהיו בנדרים אחר לא לא דע"ל כיון לאחר מטמא לא לא מדר בנדרים. ולכן נראה דחולי לא

נרגים כן כתב (י) בספר הזוהר: (ב) ויש לומר פיטום הקטורת כו' אחר התפלה. קשה לי ממה דאמרינן בפ' תמיד נשחט דף נ"ט ע"ב אין לך דבר קודם לתמיד כל שחר אלא אפילו בקרבנות גלבר שני בנקר בנקר ואמרי' ברש"י פיטום הקטורת לתפלה ר"ח ואמתי נחתר אומה עד אחר התפלה וי"ל לתרץ דהא דקטורת דקרבנות קודם לתמיד לבקרבנות אין הכי נמי דקטורת ודש"י פירש"י שם אין לך דבר קודם לקטורת היינו לרשיים אבל שחיטתו וחריקתו כזה תמיד קודם כדאי אבי מבדר מערכי דדם הממיד קודם לב' נרות וקטרת קודמין לקטרת ודש"י התפלה אל ר"ח היא מקום עבודת דם התמיד וד"ל הקטורת אחריו ועוד ק' שבמידות אבי דבר קטורת מאחרי הרבה אלא אגלע"ד התפלה היא מקום הקרבת איברים דאלו נמקו אחריתו הרי פרשת התמיד נמקומו דאל"כ ל"ל תרתי נמקום תמיד דהיינו פ' תמיד ותפלת ר"ח אלא ודאי כמ"ש ויש לאיה מש"ס הטוד מ' ר' ל"ש דתפלי ערבית היא נמקום איברים אלא נתפלבו ביום ש"מ שתפלת מנחה היא נמקום איברים שנשרפין תחלה ביום ופע"ז נהגתי בעצמי לומר פרשת קטורת קודם בדון שאמר לדיהי קטורת בין בת תמיד לאיברים ופע"ג דבטור כתוב אחר התפלה ר"ל דג"ז נכון: מי רגלים המכר בפטום הקטורת כתב כל בו! מעיין מ' שמעו מי רגלים מ"ש מפני הכבוד פירוהו לפי שיש לאומו מעיין מן של מיון. כתב ב"י בשם ס"ת דמעלה עצן אינו אלא מיקון לעליית הטעון וי"ל אין בו אפילו מיוב אם לא הכיפו (י) והאמתמיה אלמוד עדון בפ' הוליאו לו דף נ"ג דאם לא הכיפו מעלה עצן חייב מיתה: כתב מו"ה ז"ל בשם מהר"ל

(2) שיש ואין לאומרה בקול רם (ב"י סי' נ"ט):

ב [3] **אסור לאדם לצאת אחר מב"ה קודם קדושה (י) דסדר א:**

הגה ואומרים * אחר פיוט התפלה **א** (ג) עליו לשבח מעומד (כל בו)

(ד) ואמנם **ב** כורעים וכו' (טור) ואומרים (ה) קדיש **א**] יתום

ואפי' מי שיש לו אב ואם יכול לאומרו אם אין אביו ואמו מקפידין (אגור

ותשובי"ן ותשובות מהרי"ל סי' ס"ד) (ב) ויש לומר פטום הקטורת

(ג) אמר ר' אבא בר כהנא אמר ר' יוחנן אמר ר' יוסי בר' חלפתא

רלג זְמַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, וּבוֹ ב׳ סְעִיפִים:

א אמי (א) **שֶׁהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה לְאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת** (ב) **וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה** (ג) [ג] **יָצָא. וְעִקַּר זְמַנָּהּ מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וּלְמַעְלָה, בֵּעַד הַלַּיְלָה לְרַבָּנָן, וּלְרַבִּי יְהוּדָה עַד פְּלַג הַמִּנְחָה, (ג) שֶׁהוּא עַד סוֹף י״א שָׁעוֹת חָסֵר רְבִיעַ:** הגה (ד) וּמְשַׁעֲרִינָן (ג) שָׁעוֹת אֵלּוּ לְפִי עִנְיַן הַיּוֹם, וְאַף אִם הַיּוֹם אָרֹךְ מְשַׁעֲרִינָן (ג) לִי״ב שָׁעוֹת, וְהֵם נִקְרָאוֹת שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁשִּׁעֲרוּ חֲכָמִים בְּשָׁעוֹת מְשַׁעֲרִינָן בְּשָׁעוֹת אֵלּוּ (רמב״ם בפי׳ המשנה בפ״ק דברכות). [1]**וְאַסִּיקְנָא,** (ה) **דְּעָבַד כְּמַר עָבַד וּדְעָבַד כְּמַר עָבַד, וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה** (ו) **לְעוֹלָם כְּחַד** (ד) **מִנַּיְהוּ, שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה**

א בית־יוסף לדעת הרמב״ם בפרק ג מהלכות תפלה ב ברכות כ״ו ג שם כ״ז

בְּאֵר הֵיטֵב

וְנ״ל דְּלִשְׁתִּיָּה יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה נַמִּי אָסוּר, עמ״א:

(ג) **יָצָא.** אִם בְּדִיעֲבַד הִתְפַּלֵּל בְּתְחִלַּת שָׁעָה שְׁבִיעִית דְּהַיְנוּ אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת לֹא יָצָא, מ״א וְהַיַּד־אַהֲרֹן, וּבֵית־יַעֲקֹב סי׳ צא פָּסַק דְּיָצָא: (3) **שָׁעוֹת אֵלּוּ.** דְּהַיְנוּ מֵהָנֵץ הַחַמָּה עַד סוֹף שְׁקִיעָתָהּ וְהוּא כְּמוֹ רְבִיעִית שָׁעָה קֹדֶם צ״ה, עמ״א: (ג) **לִי״ב שָׁעוֹת.** ר״ל שֶׁהַיּוֹם מְשַׁעֲרִין לִי״ב חֲלָקִים אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה אָרֹךְ י״ח שָׁעוֹת, וְכָל חֵלֶק נִקְרָא שָׁעָה, וְע״ל סי׳ פט ס״ק ג: (7) **מִנַּיְהוּ.** פי׳ שֶׁלֹּא יִנְהֹג פַּעַם

[ג] יָצָא. עבה״ט. וּבְבר״י כָּתַב דְּלֹא יָצָא, דְּאע״ג דִּזְמַנָּהּ אַחַר חֲצוֹת מ״מ בְּשֵׁם רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, כ״ש מִנְחָה גְדוֹלָה שֶׁאֵין לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אֶלָּא מִתּוֹךְ הַדְּחָק, ע״ש. וְעַיֵּן בְּשֶׁאֵלַת־אַרְיֵה סִימָן יז שֶׁהֶאֱרִיךְ. בְּעִנְיַן אִם כַּתַּר לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְסִיַּם בָּהּ דש״ס דִּזְמַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה עַד הַלַּיְלָה, ע״ש. וְכָתַב בְּשֵׁם הָאַר״י ז״ל שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה בְּצִינִים סְגוּרוֹת וְכֵן לְהַניחַ ב׳ יָדָיו זוֹ ע״ג זוֹ יָמִין עַל שְׂמֹאל וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּעַרְבִית, וּבְצַרְבִית שֶׁל ע״ש א״צ לְסַגֵּר עֵינָיו, וְצָרִיךְ לוֹמַר עָלֵינוּ אַחַר כָּל ג׳ תְּפִלּוֹת הַיּוֹם וְכֵן

י״ל מִזְמוֹר ה׳ רֹעִי וּמִזְמוֹר אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ אַחַר כָּל ג׳ תְּפִלּוֹת, ע״ש:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

א (א) **שֶׁהִתְפַּלֵּל וְכוּ׳.** דִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם תִּקָּנוּהָ, וּזְמַן שְׁחִיטָתוֹ מִדְּאוֹרַיְתָא, הַתְחָלָתוֹ אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת (ב) וּמֶחֱצָה, דְּהַיְנוּ חֲצִי שָׁעָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, וְרַק מִשּׁוּם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהַקְרִיב קָרְבְּנוֹת יָחִיד מִקֹּדֶם [שֶׁאַחַר הַתָּמִיד שֶׁל בֵּין־הָעַרְבַּיִם אָסוּר לְהַקְרִיב שׁוּם קָרְבָּן] לָכֵן הָיוּ מְאַחֲרִין הַקָּרְבָּנוֹת בְּכָל יוֹם עַד תֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, לְבַד מֵעֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, (ג) שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲטִין הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְעַל־כֵּן עִקַּר זְמַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה לְכַתְּחִלָּה הוּא מִתֵּשַׁע וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה, כְּנֶגֶד הַתָּמִיד שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בְּכָל יוֹם; וּמִכָּל מָקוֹם אִם הִתְפַּלֵּל מִשֵּׁשׁ וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה יָצָא, אַחֲרֵי דְּעִקַּר זְמַנּוֹ שֶׁל תָּמִיד מִדְּאוֹרַיְתָא מַתְחִיל מֵאוֹתוֹ זְמָן. (ג) וְיֵשׁ מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁמְּקִלִּין לְכַתְּחִלָּה מִשֵּׁשׁ וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה. (ד) וְעַל־כָּל־פָּנִים אִם רוֹצֶה לֶאֱכֹל אוֹ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, (ה) אוֹ שֶׁעָתָה יוּכַל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, וְאִם יַמְתִּין עַל מִנְחָה קְטַנָּה לֹא יִהְיֶה לוֹ מְנָיָן, לְכָלֵי עַלְמָא מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל לְכַתְּחִלָּה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה: (ב) וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה יָצָא. מִשֶּׁמַע דְּמִקֹּדֶם לָכֵן לֹא יָצָא אֲפִלּוּ דִּיעֲבַד [כ״כ מ״א ודה״ח וברכ״י], (ו) וְיֵשׁ מֵאַחֲרוֹנִים דְּסְבִירָא לְהוּ, דְּאַף דִּלְכַתְּחִלָּה אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שֶׁנִּשְׁלַם הַחֲצִי־שָׁעָה שֶׁאַחַר חֲצוֹת, מִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּזוֹ הַחֲצִי־שָׁעָה לֹא יִתְפַּלֵּל שֵׁנִית. וְדַע, דְּמַה שֶּׁכָּתַב "עַד הַלַּיְלָה לְרַבָּנָן" (ז) לָאו דַּוְקָא, דְּהָא לְעֵרֶךְ רֶבַע שָׁעָה קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים לְכָלֵי עַלְמָא בִּכְלַל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת הוּא, כִּדְלְקַמָּן בְּסִימָן רסא, וְאֵין לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה אָז. וְעַיֵּן לְקַמָּהּ בְּהַגָּ״ה שִׁנְיָה מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיָן זֶה לְמַעֲשֶׂה: (ג) **שֶׁהוּא עַד סוֹף וְכוּ׳.** שֶׁזְּמַן מִנְחָה קְטַנָּה הוּא שְׁתֵּי שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה [דַּהֲלֹא הוּא מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד סוֹף י״ב שָׁעוֹת], וְנִמְצָא דִּפְלַג הַמִּנְחָה הוּא שָׁעָה שְׁלֵמָה וְעוֹד רְבִיעַ: (ד) **וּמְשַׁעֲרִינָן שָׁעוֹת אֵלּוּ וְכוּ׳.** הַיְנוּ, כָּל חֶשְׁבּוֹן (ס) הַשָּׁעוֹת הַנַּ״ל, בֵּין לְמִנְחָה גְדוֹלָה בֵּין לְמִנְחָה קְטַנָּה וּפְלַג־הַמִּנְחָה, דְּחַשְׁבִינָן בִּשְׁעוֹת הַיּוֹם, מְחַלְּקִינָן הַיּוֹם, בֵּין אָרֹךְ בֵּין קָצָר, לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֲלָקִים, וְכָל חֵלֶק נִקְרָא שָׁעָה, וְעַל־פִּי שָׁעוֹת אֵלּוּ קָבְעִינָן זְמַן מִנְחָה לְכָל הַנִּזְכָּר לְעֵיל. וְשִׁעוּר י״ב שָׁעוֹת הַיּוֹם דְּמִשַּׁעֲרִינָן בּוֹ, יֵשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּין הַפּוֹסְקִים, (ט) דְּיֵשׁ אוֹמְרִים דְּחַשְׁבִינָן מֵעֵמּוּד־הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, וּמִמֵּילָא לְרַבִּי יְהוּדָה מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שָׁעָה וּרְבִיעַ קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים וּלְרַבָּנָן עַד הַלַּיְלָה, וְכַנַּ״ל בְּסָעִיף־קָטָן ב, וְכָךְ סְתָם הַמְחַבֵּר בְּסִימָן זֶה וּלְקַמָּן בְּסִימָן תמג; וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּחַשְׁבִינָן הַי״ב שָׁעוֹת (י) מִנֵּץ הַחַמָּה עַד שְׁקִיעָתָהּ, וּמִמֵּילָא לְרַבִּי יְהוּדָה אֵינוֹ מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה רַק עַד שָׁעָה וּרְבִיעַ קֹדֶם הַשְּׁקִיעָה, וּלְרַבָּנָן עַד הַשְּׁקִיעָה: (ה) **דְּעָבַד כְּמַר וְכוּ׳.** וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם קַלָּא וְחֻמְרָא, הַיְנוּ, דִּלְעִנְיַן מִנְחָה דַּעַת רַבִּי יְהוּדָה אֵינָהּ אֶלָּא לְחֻמְרָא, דְּאֵין לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה רַק עַד פְּלַג הַמִּנְחָה, אֲבָל מִמֵּילָא יֵשׁ קַלָּא לְעִנְיַן מַעֲרִיב, דְּמִשָּׁם וְאֵילָךְ נֶחְשָׁב כְּלַיְלָה לְעִנְיַן שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מַעֲרִיב [הַיְנוּ רַק הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ, דְּאִלּוּ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית לְכָלֵי עַלְמָא בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים הוּא, וּכְדִלְקַמָּן בְּסִימָן רלה], וּלְרַבָּנָן הָוֵי קַלָּא לְעִנְיַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה דְּמִתְפַּלְּלִין עַד הָעֶרֶב, וּמִמֵּילָא חֻמְרָא לְעִנְיַן תְּפִלַּת הָעֶרֶב, דְּאֵין לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם חֲשֵׁכָה: (ו) **לְעוֹלָם כְּחַד.** פֵּרוּשׁ, שֶׁלֹּא יִנְהֹג פַּעַם כָּךְ וּפַעַם כָּךְ, מִשּׁוּם דְּהָוֵי תַּרְתֵּי דְּסָתְרֵי,

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ס) דְּבָרִין הָעַרְבַּיִם כְּתִיב בֵּהּ מִ״כִּי יִנָּטוּ צִלְלֵי עֶרֶב״, דְּהַיְנוּ מִשֶּׁהַחַמָּה נוֹטָה לְמַעֲרָב וּלְמַעְלָה [רש״י ברכות כ״ו]: (3) כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִתְעַסֵּק אַחַר־כָּךְ גַּם־כֵּן בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס הַשַּׁבָּת, דִּצְלִית הַפֶּסַח אֵינוֹ דּוֹחֶה שַׁבָּת [גמרא]: (ג) הָרֹא״שׁ וְהַטּוּר, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א שֶׁמִּשְּׁמַע שֶׁמְּצַדֵּד כְּמוֹתָם: (7) מָגֵן־אַבְרָהָם וש״א: (ה) כֵּן מִשְּׁמַע בְּמַאֲמַר־מָרְדְּכַי וְכֵן מוּכָח בְּסִימָן רלה סָעִיף א, דְּמִשּׁוּם תְּפִלָּה בְּצִבּוּר הַתִּירוּ לוֹ לִקְרֹא אַחַר־כָּךְ קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא בְּרָכוֹת, עי״ש, וְאַף אִם נַחְמִיר שֶׁם כְּהַמַּעֲשֶׂה־רַב מִסְּתַבְּרָא דְּכָזֶה מֻתָּר לְכָלֵי עַלְמָא: (ו) פְּרִי חָדָשׁ וּבֵית־יַעֲקֹב וּמָגֵן־גִּבּוֹרִים וְכֵן מִשְּׁמַע קָצָת בִּפְרֵי־מְגָדִים בְּאֶשֶׁל־אַבְרָהָם. וּבֶאֱמֶת אַף דְּאֵין אָנוּ בְּקִיאִין וּמִשּׁוּם זֶה אָסוּר מִקֹּדֶם, מִי גָרַע מִסָּפֵק הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא הִתְפַּלֵּל דְּאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל? וְיֵשׁ לְדַחוֹת, דְּכֵיוָן שֶׁקָּבְעוּ חֲזַ״ל זְמַנֵּי הַתְּפִלּוֹת וְהֵם אָמְרוּ שֵׁשׁ וּמֶחֱצָה, הָוֵי מִתְחִלָּה כְּלֹא הִתְפַּלֵּל בִּזְמַנָּהּ. וְצָרִיךְ עִיּוּן לְמַעֲשֶׂה: (ז) פְּרִי־מְגָדִים בְּסָעִיף־קָטָן ז: (ס) וְנִרְאֶה לִי דְּאַף הַחֲצִי־שָׁעָה שֶׁאַחַר חֲצוֹת לְמִנְחָה גְדוֹלָה הוּא גַּם־כֵּן שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת, דְּהָא בַּגְּמָרָא אִיתָא תַּרְוַיְהוּ כִּי הֲדָדֵי: תֵּשַׁע וּמֶחֱצָה לְמִנְחָה קְטַנָּה וְשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה לְמִנְחָה גְדוֹלָה; וְכִי הֵיכִי דְּשֵׁם הוּא זְמַנִּיּוֹת הָכֵי נַמִּי בְּמִנְחָה גְדוֹלָה הוּא זְמַנִּיּוֹת, אַף דִּלְכְאוֹרָה כֵּיוָן דְּהוֹסִיפוּ חֲצִי שָׁעָה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ דְּאֵין אָנוּ בְּקִיאִין, צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד חֲצִי שָׁעָה, וַעֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן: (ט) תְּרוּמַת־הַדֶּשֶׁן וּמַבִּי״ט, הֶבִיאוּ הָאַלִּיָּה רַבָּה בְּסִימָן רסז: (י) שֻׁלְחַן־גְּבוֹהִים וְלֶחֶם־חַמּוּדוֹת וּלְבוּשׁ. וְכַנַּת הַלֶּחֶם־חֲמוּדוֹת וְהַלְּבוּשׁ הוּא עַד 'תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה', כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ בְּמַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ וְגַם בְּלְבוּשׁ סִימָן רסז [וּדְלֹא כְּמָגֵן־אַבְרָהָם שֶׁסְּתָפֵק בְּכַנַּת הַלְּבוּשׁ, א״ר], וְכֵן הוּא הַלֶּחֶם־חֲמוּדוֹת וְהַלְּבוּשׁ הוּא עַד תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ בְּמַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ וְגַם בְּלְבוּשׁ סִימָן רסז [וּדְלֹא כְּמָגֵן־אַבְרָהָם שֶׁסְּתָפֵק בְּכַנַּת הַלְּבוּשׁ, א״ר], וְכֵן הוּא גַּם־כֵּן דַּעַת הַגְּרָ״א בְּהֲדִיָא בְּסִימָן תנט, עַיֵּן שָׁם שֶׁהִרְחִיב מְאֹד בְּדָבָר בְּכַמָּה רְאָיוֹת דְּהַי״ב שָׁעוֹת חַשְׁבִינָן מִנֵּץ הַחַמָּה עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּשְׁקִיעַת הַחַמָּה הוּא גַּם־כֵּן דַּעַת הַגְּרָ״א בְּהֲדִיָא בְּסִימָן רסא, וְעַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב מִטַּעַם זֶה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּלֵּל אָז מִנְחָה, וְכֵן הוּא עַל־כָּרְחָךְ לְדַעַת הַגְּדוֹלִים הַנַּ״ל, תֵּכֶף מִשָּׁעָה שֶׁהַחַמָּה מִתְכַּסָּה מֵעֵינֵינוּ, עַיֵּן בִּדְבָרָיו בְּסִימָן רסא, וְעַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב מִטַּעַם זֶה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּלֵּל אָז מִנְחָה, וְכֵן הוּא עַל־כָּרְחָךְ הַגְּמָרָא אי עַד וְעַד בִּכְלָל, רַבִּי דְּהָא אֲפִלּוּ אִם נִסְכּוֹר כְּרַבָּנָן דְּסָבְרֵי עַד הָעֶרֶב, הֲלֹא עַל־כָּרְחָךְ הוּא בְּהַשְׁלָמַת הַי״ב שָׁעוֹת לֹא יוֹתַר [כְּדִמּוּכָח בְּבְרָכוֹת כו ע״ב דְּפָרִיךְ הַגְּמָרָא אי עַד וְעַד בִּכְלָל, רַבִּי יְהוּדָה הַיְנוּ רַבָּנָן], וְאִם־כֵּן כֵּיוָן דְּחַשְׁבִינָן הַי״ב שָׁעוֹת מִנֵּץ הַחַמָּה עַד שְׁקִיעָתָהּ, אִם־כֵּן עַל־כָּרְחָךְ עֶרֶב הַיְנוּ שְׁקִיעָה. וּלְבַד כָּל אֵלּוּ מָצִינוּ לְאֶחָד מֵהָרִאשׁוֹנִים דְּדַעְתּוֹ יְהוּדָה הַיְנוּ רַבָּנָן],